

Muuttuva maisema, muuttuva identiteetti – kaupungin skaaloja etsimässä

Valtteri Paakki

791619S

Pro gradu -tutkielma

Maantieteen tutkinto-ohjelma

Oulun yliopisto

07.12.2021

Yksikkö:	Pääaine:		
Maantieteen tutkimusyksikkö	Maantiede		
Tekijä:	Opiskelija-numero:	2555757	Tutkielman sivumäärä: 80 s.
Tutkielman nimi:			
Muuttuva maisema, muuttuva identiteetti – kaupungin skaaloja etsimässä			
Asiasanat: Kaupunkitutkimus, maisemamaantiede, identiteetti			
Tiivistelmä:			
<p>Entistä useampi ihminen asuu kaupungissa ja heille arkipäivän aistiympäristö on kaupunkimaisema. Kaupunkimaiseman piirteet, ja niiden vaikutukset ihmisiin, ovatkin kasvavan mielenkiinnon kohteena. Tässä tutkielmassa tarkastellaan Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemia, ja sitä millaisia erilaisia skaalatasoja näiden kaupunkien maisemista on koettavissa. Erityisenä mielenkiintona on, miten paikallisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus ja globaalius välittyvät maisemista.</p> <p>Tutkimuksen tieteenfilosofisina lähtökohtina ovat postmodernismi, poststrukturalismi ja fenomenologia. Erityisesti postmodernismiin ja fenomenologiaan kuuluvat erilaiset keholliset tutkimusmenetelmät. Tässä tutkimuksessa kaupunkien skaaloja etsitään kävelemällä kaupunkimaisemassa. Maisema ymmärretään fenomenologisesti lukuisien paikkojen muodostamana ketjuna. Fenomenologian ja ei-representationaalisen teorian johdattamana ajatuksena on, että kaupunkimaisema herättää tunteita ja affekteja, jotka ovat havaittavissa vain kokemuksellisen toiminnan kautta. Maisemassa kävelyä tukee maisemaa rakentavien symbolien semioottinen luenta, jonka avulla pyritään selvittämään, mitä skaalatasoa mikäkin kaupunkimaisemasta löytyvä symboli edustaa.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että tarkasteltavat kaupunkimaisemat ovat luonteeltaan kosmopoliittisia eli kaupunkimaisemiin mahtuu useita eri skaalatasoja rinnakkain. Myös yksittäisillä symboleilla voi olla merkitsijänä useita skaalatasoja. Toisaalta tarkastelu osoittaa myös sen, että eri skaalatasot vaikuttavat asettavan paineita toisille skaalatasoille. Maiseman rakentamisesta ja merkityksellistämisestä on käynnissä jatkuva kiista, ja ajan kuluessa maisema muuttuu dynaamisesti.</p> <p>Erityisesti tarkasteltavista kaupunkimaisemista on koettavissa paikallisuuden ja suomalaisuuden tasot. Mutta havaittavissa on myös eurooppalainen ja globaali skaalataso, jotka osin ovat kaupunkimaisemassa jo banaalein, arkipäiväisin ja tiedostamattomin, tavoin läsnä. Maisemalla on vaikutusta identiteettiin, joten näiden tasojen näkyminen maisemassa saattaa ajan kuluessa vaikuttaa myös kaupungissa elävien ihmisten identiteettiin.</p> <p>Tutkimus lähtee liikkeelle fenomenologisista periaatteista ja perustuu vahvasti tutkijan omaan keholliseen kokemuksellisuuteen. Näin ollen se ei tarjoa mahdollisuutta laajoihin yleistyksiin. Tutkimus osoittaa, että tarkasteltavista kaupunkimaisemista on koettavissa useita skaalatasoja hieman eri intensiteetein eri kaupungeissa. Jatkossa tarvitaan eri tutkimusmenetelmin toteutettavia tutkimuksia kaupunkimaiseman merkityksistä kaupunkilaisille. Lisäksi on tärkeää seurata kaupunkimaisemien muutosta, jotta kehityskulkuja voidaan ennakoita.</p>			
Muita tietoja:			
Päiväys: Jyväskylässä 07.12.2021			

Sisällys

Johdanto	3
Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	7
Kaupunkitila, kaupunki paikkana ja kaupunkimaisema.....	11
Kaupunkitila ja kaupunki paikkana.....	12
Kaupunkimaisema.....	15
Paikallinen, kansallinen, eurooppalainen, globaali – rinnakkain vai vastakkain?	20
Katoava paikallisuus?.....	21
Nationalismia rakennetaan maisemassa	23
Euroopan unionilla on (heikko) symbolinen ulottuvuus	24
Urbanismi on globaalia	26
Maiseman tulkitseminen ja kokeminen.....	28
Käveleminen ja kokeminen.....	31
Tarkastelualue	33
Symbolit maiseman ja identiteetin rakentajina	36
Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemien symbolit	41
Kaupunkimaiseman artikulointi	47
Paikallisuus.....	48
Suomalaisuus.....	53
Eurooppalaisuus	57
Globaalius.....	62
Muuttuva maisema – muuttuva identiteetti.....	68
Lähdeluettelo	74

Johdanto

Maailma kaupungistuu nopeasti. Yhdistyneiden kansakuntien mukaan vuonna 2018 arviolta 55,3 prosenttia maailman väestöstä asui kaupungeissa, ja tuolloin ennakoitiin kyseisen luvun olevan kymmenen vuoden päästä 60 prosenttia (United Nations 2018). Kaupungistuminen ei toki ole mikään luonnonlaki, vaan seurausta ihmisten aktiivisista toimista. Siitä huolimatta on tunnistettava tosiasia, että trendien mukaan entistä useammalle lapselle ja nuorelle kaupunkimainen alue on se tila, jossa hän kasvaa, kehittyy ja elää. Kaupungit ovat yhä useampien ihmisten koteja ja identiteettien muokkaajia (Jäntti 2021: 95–96).

Maisemalla, joka ihmistä ympäröi on vaikutusta ihmisen identiteettiin (Hall 2006: 189; Duncan & Duncan 2010: 237; Vainikka 2016: 12). Voidaan jopa sanoa, että ihminen kasvaa tiettyyn maisemaan kiinni, ja se jättää väistämättä jäljen ihmisen koko maailmankuvaan. Näin ollen entistä useamman lapsen ja nuoren kasvaessa kaupunkimaisemaan, on nimenomaan kaupunkimaisemalla entistä suurempi merkitys ihmisten identiteeteille. Kaupungit ovatkin osa identiteettiprojektien verkostoa (Ainiala ym. 2021: 8). Ei siis ole yhdentekevää, millaisista palasista kaupunkimaisema rakentuu. Rakentumista voi tässä yhteydessä pitää vääränä terminä, sillä maiseman rakentuminen ei ole mikään ihmisestä erillään oleva ilmiö. Maisemalla on aina tekijänsä (Raivo 1997: 202), joku siis aktiivisesti rakentaa maisemaa. Tämä tekijä on niin maiseman tilallisesta järjestyksestä päättävä poliittinen tai entistä useammin taloudellinen (Andersson 1997: 118) toimija, maiseman fyysisen ulottuvuuden konkreettinen rakentaja kuin myös maiseman tulkitsija tai maisemassa kulkija. Tässä mielessä kaupunkimaisemaa tarkasteleva tutkimus sitoutuu osaksi laajempaa keskustelua kaupunkitilan haltuun ottamisen oikeudesta (kts. esim. Hellén 2019: 86).

Maiseman tulkitsemisessa kokijan rooli on oleellinen (Raivo 1997: 202). Maisemalla ja paikalla kiistämättä on materiaalinen ulottuvuutensa, mutta samaan aikaan tuon materiaalisen ulottuvuuden tulkintaprosessiin vaikuttaa omat arvot ja oma elämäkokemus, vaikka niistä kuinka yrittäisi päästä eroon (Tani 1997: 213; Cosgrove 2006: 50; Unt 2012: 15; Granö 2013: 70; Ainiala ym. 2021: 14–17). Maisema tai paikka ikään kuin rakentuu vasta tuosta tulkinnasta. Samaa aikaan tutkijan tulkinta toimii maiseman merkityksiä tuottavana ja uusintavana voimana (Raivo 1997: 202). Tulkintoihin tulee siis suhtautua tietyllä kriittisyydellä. Toisaalta on myös niin, että ”vaikka maisemia koskevat mielikuvat ovatkin aina yksilöllisiä, samaan aikaan monet niistä ovat myös kollektiivisesti jaettuja ajatusmalleja yhteisön keskuudessa” (Kalaoja 2016: 63).

Maisematutkimus on aivan maantieteen ydintä. Etenkin maailmansotien välisenä aikana maisematutkimusta tehtiin paljon (Raivo 1997: 194). Maisema on paikan ja tilan käsitteiden ohella yksi maantieteen merkittävimmistä käsitteellisistä rakennelmista. Tässä tutkimuksessa tullaan tarkemminkin käymään läpi, miten nämä kolme käsitettä ovat toisistaan erotettavissa. Maisematutkimuksen pitkä historia tarkoittaa myös sitä, että maisemaa on maantieteessä ehditty lähestyä hyvinkin erilaisista näkökulmista. Eikä lähtökohtana tule pitää vain maantieteellisen tutkimuksen tarkastelua, sillä yksi yksittäinen tieteenala on kuitenkin kovin teennäinen ihmisen luoma rakennelma, joka ei sinänsä vastaa todellisuutta. Kaupunkitutkimukseen luonteenomaisesti kuuluu tietty monitieteisyys (Ainiala ym. 2021: 11). Tällainen pluralismia korostava lähestymistapa kuvastaa tietynlaista postmodernistista ja poststrukturalistista tieteenfilosofiaa, jotka toimivat taustavirtana tässä tutkimuksessa.

Postmodernismiin kuuluu suurten tieteellisten teorioiden ja tarinoiden kritiikki (Billig 1995: 155; Minca 2009: 364). Yksi tieteellinen metodi tai edes yksi tieteenfilosofia ei yksistään voi selittää maailmaa. Tässä toki postmodernismi kritisoi myös itse itseään, onhan kyse kuitenkin lopulta tieteenfilosofisesta suuntauksesta. Kyseinen tieteenfilosofia maantieteeseen rantautui 1980-luvun loppupuolella (Minca 2009: 368). Maantieteessä voi myös sanoa, että postmodernismi on ehkä jossain määrin erityisesti leimannut juuri kaupunkitutkimusta (Minca 2009: 369–371), jonka alle myös tämä tutkimus on luokiteltavissa. Kaupunkitutkimuksessa postmodernismilla on tarkoitettu sekä tutkimuksessa pyrkimystä laaja-alaiseen ymmärrykseen, että toisaalta todellisessa maailmassa tapahtuvaa kaupunkien muutosta kapitalistisen järjestelmän seurauksena (Minca 2009: 370). Sosiologiassa postmoderniin teesiin kuuluu ajatus globaalin ylikansallisen kulttuurin kehittämisestä (Billig 1995: 129), joka oleellisesti on tässäkin tutkimuksessa läsnä, kun kaupunkimaisemasta pyritään löytämään myös ylikansallisia tasoja.

Postmodernismi ja poststrukturalismi sisältävät paljon päällekkäisiä piirteitä. Jälkimmäinen on kehittynyt ranskalaisessa kulttuuripiirissä ja ensimmäinen on pikemminkin angloamerikkalainen tuotos (Minca 2009). Poststrukturalismissa nähdään tieto ja se, kuinka koemme maailman, itsessään valtapelin tuloksena (Woodward ym. 2009). Kategorioiden luominen, asioiden nimeäminen, kaiken sen tekemiseen käytetään valtaa ja oleellinen kysymys on, kuka sitä valtaa käyttää (Woodward ym. 2009: 399). Kategorioiden ’luonnottomuudesta’ kertoo esimerkki siitä, että välttämättä tietyssä kaupungin naapurustossa elävät ihmiset eivät edes tiedä elävänsä kyseisessä naapurustossa (Tuan 1975: 158), mutta siitä huolimatta tätä naapurustoa hyödynnetään luokittelussa ja maailman hallitsemisessa. Tämä on oleellista

huomioida myös tätä gradua tulkittaessa. Kaupunkimaiseman skaalojen määrittelyssä on käytetty valtaa. Ei ole saman tekevää, millä perusteilla tarkasteltavat skaalat on valittu ja miten ne on määritetty. Tätä käydäänkin läpi myöhemmässä luvussa.

Toinen tätä työtä leimaava tieteenfilosofinen lähtökohta on fenomenologia, ja osin myös jälkifenomenologia. Fenomenologia korostaa maailman kokemuksellisuutta ja sitä, miten ihmiset yksilöllisesti kohtaavat ja ymmärtävät maailman elettyjen kokemusten kautta – eikä ihmisen havaintoa voi irrottaa ihmisen tavasta olla maailmassa (Thomas 2006: 43, 47; Backhaus 2009: 138; Lea 2009: 373; Unt 2012: 14–15; Granö 2013: 72; Olsson ym. 2021: 33–34; Rannila 2021: 350). Fenomenologia kysyy, kuinka eletty tila vaikuttaa käsitykseemme itsestämme (Lea 2009: 374); kuinka se vaikuttaa identiteettiimme? Fenomenologia oli humanististen maantieteilijöiden reaktio maantieteessä aikanaan vallinneeseen hyvin vahvaan objektivismiin (Backhaus 2009: 138; kts. myös Rannila 2021: 346), jolla toki yhä edelleenkin on paikkansa maantieteessä. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin fenomenologiaan, jonka juuret maantieteessä ovat 1960-luvun lopussa, ja erityistä ’kultakautta’ elettiin 1970- ja 1980-luvuilla (Thomas 2006: 48; Backhaus 2009: 137; Lea 2009: 373). Tämän jälkeen voidaan ainakin osin puhua jälkifenomenologiasta. Yksi tapa toteuttaa fenomenologista tutkimusta on ”nähdä, ajatella, kuvailla”, joka Backhausin mukaan on Relphin käsialaa (Backhaus 2009: 141). Pelkkä näkeminen ei kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan laajempaa kehoallista toimintaa, performansseja, kokemuksellisuutta. Ajatus havainnoin nojaamisesta laajasti kokemiseen, eikä vain näköaistiin, on hyvin fenomenologinen (Unt 2012: 9; Pietarinen 2013: 124).

Päätutkimusmenetelmänä tässä työssä on maisemassa kävely. Maisemassa kävelyn juuret ovat taiteessa ja estetiikassa (Karjalainen 2000), mutta vuosien varrella on huomattu, että käveleminen, kuten myös muutkin erilaiset performanssit, ovat toimivia tutkimusmenetelmiä (Nash 2013: 73–74; Johnson 2013: 222). Erityisesti näiden performanssien hyödyntäminen kuuluu jälkifenomenologiseen tutkimukseen (Thomas 2006: 48; Lea 2009: 375, 377). Kehollinen toiminta herättää esikognitiivisia tunteita (Backhaus 2009: 137). Tämän kehoallisen kokemuksellisuuden avulla pystytään esimerkiksi tulkitsemaan kaupunkien ilmapiiriä. Ylipäättään aistien ja kokemusten kautta hankimme tietoa maailmasta (Granö 1930: 7; Tuan 1975: 151). Fenomenologiassa nähdään, että koettu maailma on muutakin kuin vain objekti ja toiminta itsessään (Backhaus 2009: 139) – se on jotain enemmän. Tässä tapauksessa kaupunkimaisemaa tutkiessa tuo ’jotain enemmän’ on nimenomaa ilmapiiri. Yi-Fu Tuanin sanoin se olisi paikan henki, *sense of place* (esim. Tuan 1975).

Nigel Thriftin (mm. 2000; 2008) pitkälti kehittänyt ei-representationaalinen teoria korostaa sitä, että tämä paikan ilmapiiri, joka on jotain enemmän kuin mitä nähdään, on jokseenkin mahdotonta esittää uudelleen. Tässä hän edustaa postmodernistista ja poststrukturalistista tieteenfilosofiaa, joiden mukaan representaatiot eivät sellaisenaan esitä todellista tietoa tai todellisuutta (Minca 2009). Tämänkin takia kokemuksellisuus on tärkeää, sillä tietoa saadaan vain käytännön kokemusten kautta, koska todellisuus on yhtä kuin kokemuksellinen maailma (Thrift 2000: 222). Kuten edellä todettiin, fenomenologian lähtökohtana on, ettei todellisuutta ja kokemusta voi erottaa toisistaan. Ei-representationaalisessa teoriassa huomion kohteena ovat affektit ja tunteet, joita on liki mahdotonta esittää, mutta jotka ovat todella oleellisessa osassa maiseman, paikan ja tilan kokemisessa (Edensor ym. 2020: 7).

Kokemuksellisuus tutkimusmenetelmänä perustuu tässä tutkimuksessa tutkijan omaan kokemuksellisuuteen. Fenomenologista tutkimusta on kritisoitu sen subjektiivisuudesta (Unt 2012: 138). Tämän takia tutkimuksessa toteutettavaa maisemassa kävelyä tukee maiseman elementtien historiallisen ja materiaalsen ulottuvuuden tulkinta. Tätä voi kutsua maisemaa rakentavien symbolien semioottiseksi luennaksi. Tutkimusmenetelmiä käydään työssä myöhemmin tarkemmin läpi, mutta jo tässä vaiheessa on syytä todeta, että näitä kahta menetelmää yhdistämällä kyetään myös vangitsemaan maiseman kaksi tekijää: materiaallinen muoto tekijänä, sekä maiseman kokija tekijänä. Merkitykset rakentuvat kokemusten kautta (Backhaus 2009: 141) ja kokemukset rakentuvat materiaalisessa maailmassa.

Kuten edellä todettiin, tämä tutkimus nojautuu hyvin vahvasti nimenomaan tutkijan kokemuksellisuuteen, mitä voi pitää haasteena, olisi kuitenkin naiivia väittää, että jossain tilanteessa tutkijalla ei olisi roolia työn tulosten muodostumisessa. Oli kyseessä sitten kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen tutkimus, tutkijan persoonallisuus ja valinnat näkyvät tekstistä läpi (Backhaus 2009: 142; Duncan & Duncan 2010). Backhausin mukaan esimerkiksi Anne Buttimer on todennut, ettei arvovapaata tiedettä ole olemassakaan (Backhaus 2009: 142). Poststrukturalismin suuntauksissa myös nähdään voimakkaasti se, että jokaisessa sosiaalisessa piirissä on oma totuus ja aidon totuuden löytäminen on näin ollen mahdotonta (Woodward ym. 2009: 401). Fenomenologiseen tutkimukseen kuuluukin tietty subjektiivisen lähtökohdan myöntäminen ja hyväksyminen (Backhaus 2009: 137; kts. myös Rannila 2021: 346). Samaan aikaan on kuitenkin tärkeää, että tässäkin työssä tutkijan havaintoja sidotaan aiempiin tutkimuksiin¹ ja laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tutkimuksen vahva

---

¹ Työssä on hyödynnetty laajasti myös muiden tieteenalojen ammattilaisten töitä kuin vain maantieteilijöiden. Lähdeluettelosta löytyy esimerkiksi useampi antropologeja ja muutama sosiologikin. Tämä on kuitenkin hyvin

pohjautuminen tutkijan havainnointiin ja kokemuksellisuuteen kuitenkin tekee laajoista yleistyksistä mahdotonta. Laajoja yleistyksiä ei toki voi pitää fenomenologisen tutkimuksen tavoitteenakaan (Backhaus 2009: 139).

Yleisellä tasolla tämä työ pohjautuu humanistiseen maantieteeseen, korostaen elettyä ja koettua elämänpiiriä. Vuonna 2009 ennakoitiin ei-representationaalisen maantieteen ja jälkifenomenologisen maantieteen olevan kasvavan kiinnostuksen kohteena tulevaisuudessa (Lea 2009: 373), joten tässä tutkimuksessa ollaan myös vahvasti ajassa kiinni.

Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on, minkälaisia erilaisia skaalatasoja suomalaisista kaupunkimaisemista löytyy. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on neljä skaalatasoa: paikallinen, kansallinen eli tässä tapauksessa suomalainen, eurooppalainen ja globaalitaso. Erityisesti työn innoittajana ovat olleet kaksi jälkimmäisenä mainittua tasoa, joten ne saattavat jonkin verran korostua myös loppupäätelmissä – vaikka niillä ei sinänsä tutkimusasetelman kannalta mitään erityistä asemaa ole. Pelkästään kahteen skaalatasoon keskittyminen olisi ollut vaihtoehto, mutta loppujen lopuksi kaupunkimaisema on kokonaisuus. Näin ollen sitä tulee myös kokonaisuutena tarkastella ja ei olisi ollut mielekästä sivuuttaa maiseman paikallisia tai kansallisia piirteitä.

Tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa on kolme kaupunkimaisemaa: Helsingin, Tampereen ja Oulun ydinkeskustojen maisemat. Näiden kolmen kaupungin valitseminen oli pitkäkö, mutta samaan aikaan hyvin luonnollinen prosessi. Nämä kaupungit tarjoavat historiansa ja maantieteellisen sijaintinsa puolesta hyvät vertailukohdat erilaisiin Suomessa sijaitseviin kaupunkeihin. Toisaalta samaan aikaan niistä löytyy myös yhdistäviä tekijöitä, ne muun muassa ovat omien alueidensa selkeitä keskuskaupunkeja ja yliopistokaupunkeja – tämä helpottaa vertailun tekemistä. Tuloksia on hyvin haastavaa lähteä yleistämään muihin kaupunkeihin. Maiseman tulkintaprosessissa kokijan rooli on oleellinen (Raivo 1997: 202; Tani 1997: 213; Unt 2012: 14–15), ja näin ollen havaintoihin liittyy epävarmuutta. Sinänsä fenomenologisenä tutkimuksena tällä ei ole edes pyrkimystä niin suureen yleistettävyyteen kuin joillain muilla lähtökohdilla toteutetuissa tutkimuksissa (Backhaus 2009: 139).

---

perusteltua, sillä esimerkiksi maisema tieteellisenä käsitteenä on käsite, joka ylittää tieteenalojen rajat (Bender 2006: 304). Kaikkienensa tämä myös edustaa postmodernistista tieteenfilosofiaa, johon kuuluu metodologinen ja tieteellinen pluralismi.

Helsingillä Suomen pääkaupunkina on oletettavasti hyvin persoonallinen kaupunkimaisema verrattuna muihin tarkasteltavana oleviin kaupunkeihin. Esimerkiksi hyvin usein valtioiden pääkaupunkeihin liitetään vahvaa kansallista symboliikkaa (Therborn 2002: 26), voisi kenties jopa puhua tietynlaisesta kansallisesta mystiikasta. Toisaalta samaan aikaan on muistettava, että Helsinki on Suomen kasvot Eurooppaan ja maailmalle, sekä Euroopalle ja maailmalle väylä Suomeen – myös tämä tarjoaa varmasti ainutlaatuisen silauksen kaupungin tunnelmaan. Joidenkin tulkintojen mukaan Helsinki on ainoa varsinainen suomalainen kaupunki (Kolbe 28.10.2020), ja tällä viitataan nimenomaan kaupunkimaiseen henkeen.

Tampereella ei ole samanlaista pääkaupunkistatusta, ja tällöin voi olla, että Tampereen pyrkimys olla kansainvälinen näkyy vahvemmin tuossa Pirkanmaan nopeaa vauhtia kehittyvässä kaupungissa kuin Helsingissä, jossa kansallinen 'taakka' saattaa hillitä globaaliuden roolia kaupunkimaisemassa. Tampereen omassa kaupunkikeskustan kehittämissuunnitelmassa tavoitellaan kaupunkikuvaa, joka on ”tamperelainen ja kansainvälinen” (Tampere 2018). Tämä kertoo myös vahvasta tamperelaisesta identiteetistä, joka huokunee myös kaupunkikuvasta. Punatiilinen teollisuusalue, josta kaupunkikeskustakin osin rakentuu, antaa kaupungille varmasti hyvin persoonallisen luonteen.

Kolmas tarkasteltava kaupunki eroaa jo ennakko-oletuksina edellisistä. Siirrytään Suomen mittakaavassa huomattava matka kohti pohjoista. Oulu on markkinoinnissaan käyttänyt slogania ”Pohjoisen Skandinavian pääkaupunki”. Tämä itsessään kertoo paljon siitä, mihin Oulu haluaa asemoida itsensä. Ei puhuta pohjoisesta Euroopasta, puhutaan Skandinaviasta. Globalisaation näkökulmasta asia ei ole niin yksioikoinen, sillä vaikka globalisaatiota ei mainoslauseessa mainita, on hankala olla näkemättä, ettei se olisi viesti nimenomaan kansainväliselle yhteisölle.

Tutkimuksen aluksi pyritään luomaan teoreettista kehikkoa tutustumalla aiempaan tutkimukseen ja määrittelemällä tutkimukselle oleellisia käsitteitä. Seuraavassa luvussa problematisoidaan tilan, paikan ja maiseman käsitteitä – keskittyen erityisesti kahteen jälkimmäiseen. Suomalaisiin kaupunkimaisemiin tutustuttaessa tutkimusmenetelmänä on kaupunkimaisemassa kävely. Tämän tutkimusmenetelmän juuret ovat pitkälti taidekävelyssä (Karjalainen 2000). Kaupunkimaisemassa kävellessä kuitenkin samalla kävellään paikassa, sillä kaupunki on mitä suurimmassa määrin paikka (Tuan 1975: 156). Eli on syytä tehdä jonkinlaista rajanvetoa erityisesti näiden kahden käsitteen välille. Onko ylipäätään enää relevanttia käyttää maisemaa tieteellisenä käsitteenä? Esimerkiksi Tim Cresswell (2003: 269) on kritisoinut, ettei maisema sovellu enää kuvaamaan jokapäiväisen elämän prosesseja.

Toinen teoreettista pohjaa luova luku käsittelee tutkimukselle oleellista skaalakysymystä. Tässä työssä pyritään hahmottamaan maiseman useita eri skaalatasoja. Näiden tasojen hahmottaminen vaati kohtalaisen laajaa pohdintaa siitä, mitä skaalat ylipäättään ovat ja miten ne suhtautuvat toisiinsa. Tällä teoreettisella pohdinnalla vastataan myös poststrukturalistiseen kritiikkiin lokaali–globaali -akselia kohtaan (Woodward ym. 2009: 399; kts. myös Rannila 2021: 352). Sosiologi Ulrich Beck (2004/2006: 30, 57) on puhunut kosmopoliittisuudesta, mikä oli myös yksi innoittaja tälle työlle. Kosmopoliittisuudella hän tarkoittaa moninaisuutta, erilaisuutta ja erilaisuuden tunnistamista, eli juuri sitä, että maailmassa on samaan aikaan läsnä useita, tässä tapauksessa maantieteellisin termein, skaalatasoja. Toki on muistettava se, että nämä skaalatasot ovat lopulta teennäisiä ja tiettyjä tarkoituksia varten luotuja (Woodward ym. 2009: 399). Yksi oleellinen pyrkimys tällä gradulla on siis *haastaa kategorioita paikallinen, kansallinen, eurooppalainen ja globaali*. Siitä huolimatta, että niitä haastetaan, ei niitä haluta rikkoa. Lopulta ihminen tarvitsee maailman hallitsemiseksi kategoriointeja – vaikka ne eivät täydellisesti todellisuutta vastaakaan.

Työn empiirinen puoli on jaettu kahteen toisiansa tukevaan osioon, ja erityisesti niin, että ensimmäinen näistä osioista tukee jälkimmäistä. Maisema voidaan nähdä tekstinä, diskurssien muodostamana (Karjalainen 1993: 27; Duncan & Duncan 2010: 229). Maisema tekstinä tarkoittaa ennen kaikkea ajatusta siitä, että maiseman sisään on kirjoitettu jotain muutakin kuin mikä pinnalla on nähtävissä (Raivo 1999: 19). Maiseman ikonografiassa taas pyritään nimenomaa löytämään maisemassa olevia kulttuurisia symboleja (Raivo 1993: 29). Tässä tutkimuksessa luokitellaan kaupunkimaisemasta löytyviä symboleja skaalatasojen mukaan. Tätä ei ehkä voida puhtaana ikonografiana tai diskurssianalyysina pitää, vaan pikemminkin kyse on juuri luokittelusta, jolla pyritään tukemaan maiseman kokemuksellisuuden havainnointia ja tulkintaa. Fenomenologian hengessä tätä voisi pitää eräänlaisena symbolien ideoiden haravoimisena (Thomas 2006: 44–45), joka pohjautuu paitsi symbolien historiaan ja niiden laajempiin tulkintoihin myös loogiseen järkeilyyn symbolien roolista. Tätä voi pitää symbolien semioottisena luentana, jossa symboleille pyritään löytämään merkitsijä (Seliger 2013: 82), yhdistetty merkitys. Tämän pohjalta saadaan selville symbolien muodostaman maisemakokonaisuuden herättämien tuntemusten tausta. Tärkeänä kysymyksenä symboleja tunnistettaessa on: *(1) Millaisia ja mitä paikallisuuden, suomalaisuuden, eurooppalaisuuden ja globaaliuden symboleja Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemista on löydettävissä?*

Pelkkä symbolien tunnistaminen ja luokittelu ei kuitenkaan ole riittävästi. Maisemaan kuuluvat oleellisesti kuulo-, haju- ja kenties jopa tuntoaistimukset (Raivo 1997: 198), ja näiden

herättämät tuntemukset. Näitä aistimuksia lähdetään hahmottamaan tutkijan oman kehollisen performanssin eli maisemassa kävelyn avulla, käyttäen tukena niitä symboleja, joita tarkasteltavana olevista kaupunkimaisemista löytyy. Tältä pohjalta pyritään vastamaan toiseen tutkimuskysymykseen, joka kuuluu seuraavasti: (2) *Millaisia kokonaisuuksia paikallisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus ja globaalius muodostavat Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemaan?*

Vastausta viimeiseen tutkimuskysymykseen pohjustetaan pitkin työtä, mutta nimenomaan työn loppupuolella pohditaan maisemien ja identiteetin yhteyttä pohjaten aiempaan kirjallisuuteen. Maisemalla vaikutetaan siihen, millainen identiteetti ihmisille ja yhteisöille rakentuu (Duncan & Duncan 2010: 237; Vainikka 2016: 12). Niiden avulla voidaan myydä tiettyjä poliittisia tavoitteita (Domosh 2013: 256–259). Tätä on hyödynnetty esimerkiksi tuomalla nationalismi vahvasti osaksi maisemaa (Agnew 2013: 182–183). Maisemaa siis sekä rakennetaan poliittisesti, mutta sitä voidaan myös käyttää poliittisesti. Tämän työn kannalta oleellinen kysymys onkin, missä määrin maisemalla voidaan vaikuttaa skaalatasojen kiinnittymiseen sosiaaliseen tietoisuuteen eli (3) *Muuttuva maisema – muuttuva identiteetti? Voidaanko nähdä kehityskulku, jossa maiseman avulla kaupunkilaisista muovataan eurooppalaisia tai globaaleja maailmankansalaisia?* Tämä pohdinta tulee toki olemaan hyvin teoreettisella ja jopa spekulatiivisella tasolla, sillä pelkkä kaupunkimaisemien tarkastelu ei tule tarjoamaan työkaluja identiteetin tarkasteluun. Tämän pohdinnan sisällyttäminen tähän työhön on kuitenkin äärimmäisen tärkeää, sillä loppujen lopuksi nimenomaan identiteettikysymykset muodostavat tarpeen kaupunkimaiseman tarkastelulle.

Kaupunkitila, kaupunki paikkana ja kaupunkimaisema

Tämän tutkimuksen maantieteellisenä kontekstina on kaupunki. Kaupungit ovat entistä useammalle ihmiselle arkisen elämän toiminta-alue. Yhdistyneiden kansakuntien mukaan vuonna 2018 arviolta noin 55,3 prosenttia maailman väestöstä asui kaupungeissa (United Nations 2018). Suomessa Tilastokeskus kertoo, että ”vuoden 2018 lopussa Suomen väestöstä 61 prosenttia asui ydinkaupunkialueella” (Suomen virallinen tilasto 2019). Tilastokeskuksen määrittelyssä ydinkaupunkialueen katsotaan olevan kaupungin asemakaavoitettu alue. Globaalit trendinomaiset ilmiöt ovat siis totta myös Suomessa – yli puolet suomalaisista asuu kaupungeissa.

Edellä ydinkaupunkialue määriteltiin asemakaavan perusteella. Kaupunkihistoriaan perehtynyt Helsingin yliopiston professori Laura Kolbe (28.10.2020) on sanoittanut, että suomalaisessa kaupunkimielikuvassa, kaupunkiymmärryksessä, kaupunkiin kuuluvat tori, ruutukaava, kirkko ja kulttuurimaisema, kaupungintalo, kaupallinen paraatikatua sekä jonkinlainen urbaanikeskus. Näihin piirteisiin on syytä kiinnittää huomiota suomalaisia kaupunkia tarkasteltaessa. Kolben luettelemat piirteet sinänsä ovat Suomessa leimallisia niin suurille kaupungeille kuin löydettävissä myös monista pienemmistäkin kunnista. Toki näissä jälkimmäisissä kaupallinen paraatikatua ja urbaanikeskus ovat hyvin vaatimattomia.

Kolben määrittelyssä moni asia linkittyy tilan spatiaaliseen järjestämiseen kaavoituksen ja osin tietyn arkkitehtuurin voimin. Ruutukaava sekä torin, kirkon ja kaupungintalon sijoittaminen siihen eivät kuitenkaan vielä yksistään herätä tunteita. Tilasta tulee paikka vasta siinä vaiheessa, kun sille annetaan merkityksiä. Paikat ovat spatiaalisessa tilassa olevia merkityskeskittymiä, pisteitä tai tiloja, joille ihmiset ovat antaneet merkityksen (Tuan 1975: 152–153; Crang 2010: 103). Tietyillä kaupunkitilan käyttöä ohjaavilla toimilla kuitenkin vaikutetaan paikan henkeen ja kaupunkimaisemaan. Kaupunkitilaa luodaan ja järjestetään suunnittelun kautta (Roy 2011: 11) eli kaupunkisuunnittelulla vähintäänkin epäsuorasti vaikutetaan kaupunkimaisemaan ja kaupunkipaikan henkeen, vaikka sen ensisijaisena pyrkimyksenä pääsääntöisesti on luoda kaupungista toimiva fyysinen tila (Häkli 1997: 48–49). Poststrukturalismin hengessä tätä lähtökohtaista pyrkimystä voi kyllä lähestyä kriittisesti. Kaupunkitilaa järjestettäessä käytetään valtaa, ja näin ollen sitä ei voi myöskään pitää arvovapaana toimintana.

Kaupungit on oikeastaan aina nähty paikkoina, niihin on aina liitetty merkityksiä. Kaupunkitutkimuksen alkuaikoina sosiologit liittivät myös vahvasti kaupungistumiseen tiettyjä sosiaalisia käyttäytymismalleja, kuten syrjäytymisen ja anonyymiyden (Roy 2011: 7). Tällaiset

käsitykset kaupungeista on yhä edelleenkin vahvassa. Mutta kaupungeista löytyy myös vahvaa yhteisöllisyyttä ja vahvoja yhteistä identiteettiä vahvistavia tekijöitä, kuten festivaaleja (Boos 2020). Näihin identiteettipohdintoihin palataan työn lopussa.

Maiseman ja paikan välistä suhdetta on pohdiskellut muun muassa Tilley (2006: 20), joka on todennut, että ”maisema on täten aina sekä objektiivinen fyysinen *paikka*, että subjektiivinen tunnettu kuva kyseisestä *paikasta*”². Maisema ja paikka käsitteinä ovat osittain limittäisiä (kts. esim. Bender 2006: 303). Tilley (1994: 44) on hahmottanut fenomenologista maisemäkäsitystä niin, että maisema on toisiinsa linkittyneiden paikkojen ketju (kts. myös Unt 2012: 63). Tämä fenomenologinen maisemäkäsitys ohjaa ajattelua tässä työssä. Kaupunkimaisemat, joita tässä tutkimuksessa tarkastellaan, ovat siis ketju useita eri paikkoja kaupunkien ydinkeskustoissa, joiden ohi kuljetaan, ja jotka kävellessä kohdataan.

Työn tässä osiossa pohditaan tarkemmin käsitteitä tila, paikka ja maisema, jotka ovat ehkä kolmea maantieteelle tärkeintä käsitettä. Erityisesti huomiota kiinnitetään tämän tutkimuksen kannalta erityisen oleellisiin käsitteisiin *paikka* ja *maisema*. Ensimmäisessä alaluvussa pohditaan tilan ja paikan suhdetta hieman tarkemmin, ja toisessa alaluvussa keskitytään ja syvennyttään maisemaan – erityisesti kaupunkimaisemaan.

Kaupunkitila ja kaupunkipaikka

Tila maantieteellisessä mielessä puhuttaessa on abstrakti, vailla merkitystä oleva – näin maisematutkimuksen yhteydessä voisi sanoa – tyhjä kangas (Tuan 1975: 164–165). Toisaalta Julian Thomasin (2006: 49) mukaan Tuan on muistuttanut myös siitä, että tila itsessään on jo kulttuurinen konstruktio, eikä siinä mielessä ole enää vapaa merkityksistä. Kaupunkitilan nähdään tässä tutkimuksessa olevan ennen kaikkea kaupungin rakenteet, kaupungin infrastruktuuri. Kaupunkitila asettaa kehykset paikkojen ja maisemien luomiselle. Tässä näkemyksessä on myös haasteensa, sillä kaupungin rakenteita luotaessa niillä yleensä on jo heti aluksi suunniteltu merkitys eli kun kaupunkia rakennetaan, rakennetaan lähtökohtaisesti paikkaa ja paikkoja (ks. Tuan 1975: 165). Tilan ja paikan käsite ovat muutenkin haasteellisia, sillä nämä kaksi käsitettä kulkevat osin limittäin (Uimonen 2020: 20).

Kuten edellä suomalaista kaupunkikuvaa määriteltiin, perustuu se vahvasti tietynlaiseen kaavoitukseen. Oleellista on, että alue on asemakaavoitettu ja pääsääntöisesti kaupungin tulee myös rakentua ruutukaavan mukaisesti. Ruutukaava erottaa suomalaiset kaupungit

---

² Alkuperäinen teksti, kursivointi lisätty jälkikäteen ”Landscape is thus always both objective physical *place* and a subjective cognized image of that *place*.”

eurooppalaisista keskiajan kaupungeista (Kolbe 28.10.2020), jotka ovat rakentuneet hieman organisoitummin. Toki Euroopasta löytyy paljon ruutukaavan mukaisesti rakennettuja kaupunkeja, esimerkiksi Barcelona, joten ei ole olemassa eroa suomalaisen ja eurooppalaisen mallin välillä, vaan kyse on pikemminkin ajoituksesta, Suomen kaupungit on pitkälti joko myöhäiskeskiajalta tai uudelta ajalta.

Mutta kuten edellä tuli ilmi kaupunkia on hankala käsitellä tilana, sillä kaupunki on ihmismaantieteilijän silmissä jo itsessään käsite, joka sisältää paljon merkityksiä. Esimerkiksi jo nimeämisellä järjestetään tilaa (Hall 2006: 204), ja nimeämisen ja merkityksenannon kautta tilasta muodostuu paikka. Kaupunki on merkitysten, muistojen ja elettyjen kokemusten yhdistelmä (Roy 2011: 8; Jäntti 2021: 98). Kaupunki ei siis ole tyhjä tai merkityksetön missään vaiheessa. Jos tässä tutkimuksessa tarkasteltaisiin nimenomaan kaupungin rakenteita ja kaupungin fyysistä muotoa, tila olisi oiva käsite, mutta koska tutkimus nojaa voimakkaasti fenomenologiaan ja ei-representationaaliseen teoriaan, pyritään tässä vangitsemaan jotain enemmän kuin vain kaupungin fyysisiä piirteitä, ja siksi *'paikka'* on toimivampi käsite näistä kahdesta. Toki on muistettava, että kaupungin fyysistä ilmettä muutettaessa vaikutetaan kaupunkimaisemaan ja kaupungin henkeen. Esimerkiksi voi nähdä, että suomalaisten kaupunkien eurooppalaisuus on jossain määrin heikompaa, koska ne eivät muistuta kaavaratkaisuiltaan perinteisiä keskiaikaisia eurooppalaisia kaupunkeja. Tokikaan kaupunkisuunnittelun ensisijainen tehtävä ei ole herättää kaupunkihenkeä tai paikalle tietynlaista identiteettiä, vaan tehdä kaupungista toimiva fyysinen ympäristö (Häkli 1997: 48–49). Toisaalta viime vuosina alueen ja paikan identiteetti, jonka voi nähdä olevan lähellä käsitettä kaupunginhengestä, on ollut merkittävässä roolissa taloudellisessa kilpailussa, markkinoinnissa, kulttuurisissa diskursseissa – sekä suunnittelussa (Paasi 2009: 125; Zimmerbauer & Paasi 2013: 32)

Myös *'paikka'* on lakea konsepti, kuten moni muukin tieteellinen käsite. Paikka-käsitteen haasteesta kertoo se, että kaikki ihmiset elää samassa yhdessä paikassa, Tellus-planeetalla, mutta samalla elämme samalla planeetalla olevissa useissa eri paikoissa (Edensor ym. 2020: 1). Tämä kuvastaa myös jäljempänä tarkasteltavan skaalakysymyksen käsittelyn hankaluutta: on olemassa eri skaalatason paikkoja, mutta samaan aikaan yhdessä paikassa on läsnä useita skaaloja. Kokonaisuutena käsitettä *'paikka'* kuitenkin kuvaa hyvin se, että paikka sisältää merkityksiä (Tuan 1975: 165; Granö 2013: 68; Edensor ym. 2020: 3). Ajatus paikoista merkityksellisinä, elettyinä ja koettuina ympäristöinä edustaa humanistisen maantieteen paikkakäsitystä (Rannila 2021: 346). Kaupungin luonnetta paikkana ovat kuvastaneet hyvin

antropologit Thomas Blom Hansen ja Oskar Verkaaik (2009: 5) toteamuksellaan ”urbaaneilla paikoilla on henget, ja kaupungeilla on sielut”. Kaupunkimaisemia tarkasteltaessa kysymys kuuluu, onko Oulun, Tampereen ja Helsingin sielu, kaupunkimaisen luoma ilmapiiri, suomalainen vai eurooppalainen vai henkiikö se globaalia sykettä.

Maantieteilijä Yi-Fu Tuanin ajatus paikan tunnusta, *sense of place*, linkittyy edellä esitettyyn Hansenin ja Verkaaikin lausuntoon. Ajatus paikan tunnusta edustaa fenomenologista ajatusta ihmisestä osana paikkaa ja osana maailmaa, tutkija ei voi tarkkailla paikkaa etäältä irrallaan siitä (Granö 2013: 72; Edensor ym. 2020: 3; Olsson ym. 2021: 33–34; Rannila 2021). Paikan tuntu usein myös yhdistetään ajatukseen paikan identiteetistä ikään kuin nämä kaksi olisivat synonyymejä keskenään (Šifta & Chromý 2017: 100).

Paikalla on merkitys ihmisille ja ihmisten takia, eli paikalla ei ole luonnostaan merkitystä (Lesh 2020: 433–434). Ihminen tekee merkityksettömästä tilasta merkityksellisen paikan (Thomas 2006: 49). Näiden luotavien merkitysten taustalla on erilaisia ideologioita (Edensor ym. 2020: 3). Tämä nostaa oleelliseksi poststrukturalistisen pohdinnan siitä, kenellä on valta luoda ja levittää paikoille annettavia merkityksiä. Merkitysten antaminen linkittyy vahvasti tämänkin tutkimuksen tematiikkaan, ja näin ollen tutkimus sitoutuu myös tietynlaiseen hermeneuttiseen perinteeseen, jossa merkityksiä etsitään tulkitsemalla (Granö 2013: 72). Kaupungeilla ja kaupunkimaisemilla on merkityksiä, joita ihmiset niille luovat – joko alhaalta ylöspäin eli kaupungin asukkaiden toimesta tai ylhäältä alaspäin eli tiettyjen toimijoiden luomia merkityksiä toistetaan ja uusinnetaan.

Sonkolyn (2017: 42) mukaan paikka voi olla maantieteen kontekstissa esimerkiksi monumentti, alue, maisema tai historiallinen ympäristö. Toisaalta jos puhutaan perinnepaikoista, voivat ne olla kaikkea laatoista rakennuksiin, naapurustoihin ja jopa kokonaisiin kaupunkeihin (Lesh 2020: 432). Hansen ja ja Verkaaik (2009: 6) toteavat myös kaupunkien itsessään olevan tänä päivänä etenkin turisteille monumentti. Eli paikkakäsite toimii hyvin erilaisilla skaalatasoilla, ja osin se on myös limittäinen myöhemmin tässä tutkimuksessa käsiteltävän symbolikäsitteen kanssa. Monumentit ovat myös mitä suuremmissa määrin symboleja (kts. Šifta & Chromý 2017).

Maantieteessä on viime vuosikymmenet käyty keskustelua paikkojen ja tilojen territoriaalisuudesta ja relationaalisuudesta. Entistä enemmän tänä päivänä vierastetaan ajatusta paikoista ja tiloista suljettuina ja staattisina yksiköinä (Edensor ym. 2020: 2). Sen sijaan nähdään, että paikat ja tilat ovat avoimia ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden paikkojen ja tilojen kanssa (Edensor ym. 2020: 2); paikkojen ja tilojen nähdään olevan ennen kaikkea

relaationaalisia. Koska tässä tutkimuksessa kaupunkimaisema kaupungissa olevien paikkojen ketjuna, ja toisaalta kaupungin piirteiden ilmiasuna – voidaan kaupunkimaiseman nähdä heijastelevan myös tätä ajatusta relaationaalisuudesta. Tämä luo vahvaa tukea ajatukselle, että kaupunkimaisemasta olisi löydettävissä useita eri skaalatasoja. Verkottuneessa maailmassa paikat, tilat ja maisemat saavat vaikutteita monesta eri lähteestä, joka ei voi olla näkymättä lopputuloksessa.

Lopuksi on syytä sanoa sananen paikan ja maiseman välisestä suhteesta. Kuten edellä tuli ilmi Sonkolyn (2017: 42) mukaan myös maisemat voidaan nähdä paikkoina. Maisemaa ja paikkaa on myös toisinaan tutkimuksessa käytetty jopa hieman synonyymien kaltaisina käsitteinä. Ne onkin mahdotonta erottaa toisistaan täysin. Fenomenologien toimesta maisema on usein määritelty toisiinsa linkittyneiden paikkojen ketjuna (Tilley 1994: 44; Unt 2012: 63). Tässä myös korostuu paikan ajallinen ulottuvuus: paikka on paitsi jokin tilallinen kokonaisuus, se on myös sidoksissa aikaan sisältäen niin historiaa kuin tulevaisuutta (Tilley 2006: 21). Alkuvaiheen maisematutkimuksessa maisema nähtiin ihmisten toiminnan materiaalisena muodostumana (Bender 2006: 304). Näitä kahta näkemystä yhdistämällä saadaan hahmotettua ajatus siitä, että kaupunkimaisema on ketju useita eri paikkoja, joiden ohi kuljetaan, ja jotka kävellessä kohdataan. Myös tähän linkittyy ajallinen ulottuvuus, sillä kulkeminen ja maisemien kohtaaminen tapahtuu ajassa, tietyssä hetkessä. Kaupunkimaisema on ihmisen arkielämän paikkojen ilmiasu.

Kaupunkimaisema

Kuten edellä olevat käsitteet, tila ja paikka, myös maisema on määriteltävissä monin tavoin. Kalaoja (2016: 50) on todennut maiseman olevan myös sen tieteellisessä käytössä hyvin moniulotteinen. Maiseman yksiselitteinen käsitteellistäminen on ollut maantieteilijöille haaste jo 1900-luvun alusta asti (ks. Granö 1930: 22). Maisema voi tarkoittaa visuaalista näkymää, maantieteellistä aluetta tai kulttuurista tapaa nähdä ja analysoida ympäristöä (Kalaoja 2016: 51). Edellä esitetty fenomenologinen ajatus maisemasta toisiinsa linkittyneiden paikkojen ketjuna on ehkä lähimpänä tapaa nähdä ja analysoida ympäristöä. Maiseman kautta voi havainnoida sitä elinympäristöä, jossa ihmiset elävät. Osin maisemakäsitteen moniulotteisuuden ja pitkän historiataakan vuoksi käsitettä on myös kritisoitu sillä perusteella, ettei se enää kykenisi vastamaan nykypäivän maantieteen ilmiöiden vaatimuksiin (Cresswell 2003: 269).

Maisema on jatkuvassa muutoksessa, se on prosessi (von Bonsdorff 1996: 28; Tilley 2006: 7; Bender 2006: 306). Doreen Massey (2006: 46) on kuvannut maisemaa ja paikkaa, tapahtumaksi – hetkeksi, joka katoaa. Nämä maiseman lainalaisuudet pätevät myös kaupunkimaisemaan – ehkä jopa korostetusti. Verrattuna luonnonmaisemiin kaupunkimaisemassa muutokset ovat usein silmin nähtäviä. Tarkastelukaupungeista esimerkiksi Tampereen kaupunkikeskusta on kokenut muutamassa vuodessa valtavan muutoksen, kun raitiovaunulinjat ja raitiovaunut ovat ’vallanneet’ kadut. Sen sijaan lapsuuden mökkimaisema tuntuu näyttävän tänäkin päivänä samalta kuin 15 vuotta sitten.

Kaupunkimaisemaa muutetaan niin poliittisten toimijoiden ja asiantuntijoiden (Seliger 2013: 80), yritysten (Andersson 1997: 118) kuin jokaisen maisemassa kulkijan toimesta (Edensor 2020: 146). Maisemassa näkyvät erilaiset ideologiat. Tässä tutkimuksessa skaalatasojen voi nähdä jossain määrin edustavan erilaisia ideologioita (kts. Billig 1995: 154). Yksityinen sektori on koko ajan tärkeämpi tekijä kaupunkimaiseman tuottamisessa (Andersson 1997: 118). Tämä tuo mielenkiintoisia kysymyksiä siitä, millaiset ajatukset ja virtaukset kaupunkivisioiden taustalla vaikuttaa. Kansainvälisten suuryritysten lobbarit kiertävät konsultoimassa ja laatimassa suunnitelmia sekä visioita, milloin missäkin kaupungissa (White 2016: 578), eikä Suomi tässä suhteessa ole saari. Kansainväliset vaikutteet rantautuvat suomalaisiinkin kaupunkeihin ja tuovat kaupunkimaisemiin globaaleja piirteitä. Toisaalta Roy (2011: 12–13) pohtii sitä, kuinka kaupunkisuunnittelun yksityistämisestä huolimatta kansallisvaltioilla on usein merkittävä rooli tilan säätelijänä, ja sitä kautta maiseman muokkaajana. Suomessakin tarkasteltuna kaupunkitilan käyttöä ohjaava lainsäädäntö on kansallista käsialaa. Toki samaan aikaan parhaat suunnittelukäytänteet kiertävät maailmaa ja yhdenmukaistavat näin suunnittelua joka kolkassa (Roy 2011: 11) – myös Suomessa suhteessa muihin maihin.

Kaupunkivisioiden merkitystä kaupunkimaiseman rakentumisessa ei tule väheksyä. Lisäksi on muistettava, että maankäyttö- ja rakennuslain perusteella merkittävästi kaupunkikuvaan vaikuttavat järjestelyt tai muutokset vaativat erillisen toimenpideluvan (MRL 126a§). Tämän pykälän toteuttamista varten monessa kaupungissa on perustettu erityinen kaupunkikuvatoimikunta. Maisema on siis poliittisesti ja sosiaalisesti rakentunut, ja tällöin sieltä on myös löydettävissä valtarakenteita (Andersson 1997: 109). Maisema ei ole arvovapaata (Raivo 1996: 48). Joku on päättänyt, että maiseman tulisi näyttää tietyltä (von Bonsdorff 1996: 31). Maiseman useilla tekijöillä on oma tahtonsa siitä, millaiseksi maiseman tulisi rakentua, ja mitä sen tulisi viestiä, mutta samaan aikaan myös maiseman havainnoitsijalla,

kokijalla, ja hänen aiemmilla kokemuksillaan on väliä kokemuksen muodostumiseen (von Bonsdorff 1996: 32; Ainiala ym. 2021: 15). Maiseman muuttuva luonne on siis asia, joka tulee hyväksyä, mutta sitä ei pidä ottaa luonnollisena ilmiönä, vaan sitä pitää analysoida esimerkiksi vallan ja politiikan kysymysten kautta (Massey 2006: 40).

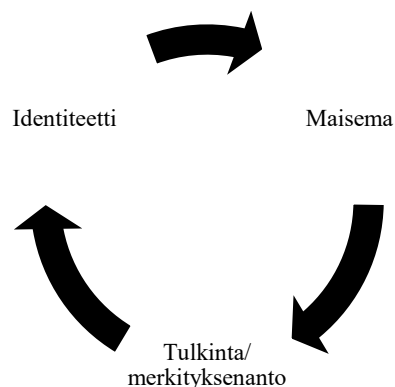
Kun kaupunkitilaa muovataan esimerkiksi niin, että huono-osaisemmat tai muuten kiistanalaiset ryhmät siirretään mahdollisimman syrjään kaupungin ydinkeskustasta, muovataan samalla kaupunkimaisemaa. Kaupunkeja on jopa rakennettu niin, että kaupunkimaisemasta suljetaan ulos tietyt ryhmät (Hall 2006: 195). Maiseman voikin, ja oikeastaan se pitääkin, nähdä osana laajempaa yhteiskunnallista ja sosiaalista kontekstia (Raivo 1999: 20; Hall 2006: 204; Duncan & Duncan 2010: 226). Tätä ajatusta on sivunnut myös Rose (2003: 213), jonka mukaan visuaalisiin ilmiöihin liittyy aina valtasuhteita, jotka toki eivät välttämättä ole selkeästi esillä.

Maisema on kuitenkin muutakin kuin pelkkä näköaistilla havaittava visuaalinen ilmiö, vaikka toisinaan maisematutkijat korostavat maiseman visuaalista ulottuvuutta (Duncan & Duncan 2010: 226; Unt 2012: 33). Aistiympäristön tutkimuksen pioneereja on ollut suomalainen J.G. Granö. Hänen määrittelyssään käsite *maisema* kuvasi nimenomaan visuaalista näkymää ja aistiympäristön toista osaa, jota ihminen havainnoi kaikilla aisteillaan hän kutsui *lähiöksi* (Granö 1930: 22; kts. myös Unt 2012: 25). Tässä tutkimuksessa tukeudutaan kuitenkin laajaan maisemäkäsitykseen, joka yhdistää Granön lähiön ja maiseman, ja näin ollen maisema on yhtä kuin aistiympäristö. Maisemaan kuuluvat olennaisesti sekä näkö-, kuulo-, haju- että jopa tuntoaistimukset (Raivo 1997: 198). Näistä on myös tullut omia tutkimuskohteita, kuten äänimaisema (Duffy 2020). Äänimaisema ei ole vain taustamelu, vaan sillä on jotain suurempaa merkitystä (Duffy 2020: 125). Toisena esimerkkinä maisemasta voidaan ottaa erilliseen tarkasteluun ottaa kielimaisema, joka koostuu ”kaikentyyppisistä julkisessa tilassa näkyvillä olevista teksteistä” (Syrjälä 2021: 171). Kielimaisema ja äänimaisema ovat myös osin limittäisiä, sillä kieli on läsnä maisemassa myös äänenä. Kun pohtii maiseman aistimista mahdollisimman monin aistein, on nämä kokemukset vangittavissa vain performanssisten tutkimusmenetelmien kautta. Tämän takia maiseman kokonaisuuden kokemiseksi käveleminen on oiva tutkimusmenetelmä, sillä esimerkiksi kulkuvälineen sisäpuolelta maisemakokonaisuutta ei voi kokea samoin maisemaan kuuluvien äänien jäädessä kulkuneuvon ulkopuolelle (Bissel 2009: 46), puhumattakaan siitä, että kulkuneuvon siirryttäessä myös tarkastelun nopeus suurella todennäköisyydellä kasvaa.

Edellä on käsitelty aika konkreettista maiseman muutosta, mutta tärkeää on muistaa myös maiseman muuttuvat merkitykset. Kaupungilla ja kaupunkimaisemalla on niin materiaallinen kuin kokemuksellinenkin ulottuvuus (Duncan & Duncan 2010: 225; Unt 2012: 15; Ainiala ym. 2021: 13). Maiseman voi nähdä olevan performanssi; ihmisryhmien edustaessa identiteettiään he performanssin tavoin esittävät oman identiteetin mukaista maisemaa (Duncan & Duncan 2010: 234). Kaupunkimaiseman luonteeseen kuuluu siis se, että maisema muovautuu identiteetin ilmauksien kautta, mutta toisaalta samaan aikaan maisema vaikuttaa identiteetin muovautumiseen (Hall 2006: 204; Hansen & Verkaaik 2009: 5). Ei voi kuitenkaan nähdä, että maisema suoraan vaikuttaisi identiteettiin. Välissä se tarvitsee merkityksenantoa. Identiteettiin vaikuttaa siis se, mitä merkityksiä me annamme maisemalle ja miten me tulkitsemme sitä. Maisemaa ei voi tarkastella ilman kontekstia, kuten median sille antamia merkityksiä (Duncan & Duncan 2010: 230). Tämän takia tässäkin tutkimuksessa on muutamia viittauksia ajankohtaiseen media- tai yhteiskunnalliseen keskusteluun, koska maisema ei ole vain fyysisiä piirteitä, vaan se on myös merkityksiä.

Näistä merkityksistä käydään jatkuvaa kamppailua, minkä myös tämän gradun empiirinen osuus tulee osoittamaan. Maiseman merkityksiä rakennetaan poliittisesti. Esimerkkinä voisi toimia se, kuinka maalaismaisemaa myydään julkisuudessa idyllisenä ja rauhallisena asuinpaikkana. Maaseutu pyritään brändäämään hyväksi, kaupunki pahaksi. Toisena esimerkkinä toimii, kuinka Yhdysvalloissa esikaupunkialueella olevaa asuntoa, jonka pihalta löytyy auto ja kaksi lasta, myytiin oikeanlaisen ja hyvän elämän mallina Kylmän sodan aikana (Domosh 2013: 258). Tässä työssä tarkastellaan, miten tietyt maisemat ja maiseman piirteet pyrkivät markkinoimaan paikallisuutta, suomalaisuutta, eurooppalaisuutta tai globaaliutta. Toisaalta kaupunkimaiseman merkitykset ihmisille saattavat olla täysin erilaiset kuin mitä kaupunkisuunnittelijat ja -strategit kaavailevat (Hansen & Verkaaik 2009: 7). Maisemalle merkityksiä annettaessa julkisilla toimijoilla, kuten medialla ja koululaitoksella on merkittävä rooli, mutta loppujen lopuksi jokaisen tulkinnan tekee ihminen itse, ja siihen vaikuttaa myös ihmisen oma tarina ja omat kokemukset (Unt 2012: 22). Tämä johtaa myös siihen, että eri ikäryhmät kokevat maiseman eri tavoin (Unt 2012: 23).

Kokonaisuutena maiseman, tulkinnan ja identiteetin suhdetta kuvaa kuvion 1 mukainen kehä. Maisema on jatkuvassa muutoksessa ja osin maisemaa muokkaa sitä esittävien ja uusintavien ihmisten identiteetti. Maisema taas tulkinnan ja merkityksenannon, sosiaalisen spatialisaation kautta muokkaa ihmisten identiteettiä. Sosiaalisella spatialisaatiolla tarkoitetaan ilmiöiden ja asioiden sijoittamista tiettyihin paikkoihin (mm. Shields 2013: 168).

Kuvio 1 Maisema, tulkinta ja identiteetti muodostavat kehämaisien prosessin. Jossa maiseman tulkinta vaikuttaa identiteettiin, ja identiteetin kautta performoidaan ja rakennetaan maisemaa.

Tämän työn otsikko toteaa ”*muuttuvat maisemat, muuttuva identiteetti*”. Edellä käytiin jo läpi sitä, kuinka maisemaa muutetaan kaupunkivisioiden ja yritysten kautta. Edensor (2020: 146) on myös korostanut kuinka ihmiset itsessään ovat osa muuttuvaa maisemaa. Duncan ja Duncan (2010: 230) tosin kertovat havainneensa, että muutoksesta huolimatta maisemaa usein pidetään jokseenkin luonnollisena, koska siihen liittyvä muutos on monesti jossain määrin hidasta. Monet maisemat myös rakennetaan ylläpitämään identiteettiä – ei niinkään muuttamaan sitä. Maiseman piirteet on saatettu suunnitella niin, että ne kunnioittavat tiettyä tapahtumaa ja herättävät kollektiivisia muistoja (Duncan & Duncan 2010: 243). Toisaalta, kuten edellä tuotiin esiin, kaupunkimaisema pääsääntöisesti *de facto* on jatkuvassa muutoksessa. Tästä esimerkkinä toimii Tampereen hyvin nopeasti muuttunut kaupunkikuva raitiovaunun rakentamisen myötä. Oulun keskustasta voidaan etsiä samanlaista nopeaa muutosta muutaman vuoden takaisesta kauppakeskus Valkean rakentamisesta ja myös sen seurauksista laajemmin kaupunkimaisemaan. Toisaalta hidasta muutosta tukee se, että jokaisen kolmen tarkasteltavana olevan kaupungin keskustasta löytyy myös suojeltuja alueita ja rakennuksia.

Paikallinen, kansallinen, eurooppalainen, globaali – rinnakkain vai vastakkain?

Tieteentekijöillä, myös maantieteilijöillä, on jonkinlainen pakkomielle jakaa maailmaa erilaisiin kategorioihin. Se auttaa hallitsemaan maailmaa ja sen ilmiöitä. Kategorioimista ei tulisi kuitenkaan ottaa vastaan pureksimatta. Erityisesti poststrukturalismiin kuuluu erilaisten luokitteluiden ja jaotteluiden haastaminen; skaalatasot ovat ihmisten luomia ja määrittelemiä – eivät jonkinlaisia luonnollisia ilmiöitä (Woodward ym. 2009; Vainikka 2016: 7). Tässä tutkimuksessa kuitenkin nojataan tämänkin luvun otsikossakin lueteltuihin neljään skaalatasoon. Tässä luvussa pyritään käymään läpi skaalojen luonnetta, sitä miten ne soveltuvat maiseman tarkasteluun, ja toisaalta tekemään tarvittavaa määrittelyä tässä tutkimuksessa hyödynnettävien skaalakategorioiden osalta.

Skaalat usein nähdään poliittistaloudellisen järjestelmän eri tasoina (Vainikka 2016: 6). Tässäkin tutkimuksessa skaalojen määrittelemisen yhteydessä tällainen ajattelu korostuu; eurooppalaisuus nähdään pitkälti poliittisen rakennelman, Euroopan unionin, kautta, ja globaaliudesta puhuttaessa korostuvat globaalit markkinat. Kuitenkin kun pohdintaa maiseman skaalatasoista viedään kohti identiteettiä ja toisaalta korostetaan maisemien kokemuksellisuutta, siirrytään pohtimaan skaaloihin liittyviä emotioita ja niiden performoimista tunteiden kautta. Viime vuosina tämä on ollut kasvavan kiinnostuksen kohteena maantieteellisessä tutkimuksessa (Vainikka 2016: 6).

Kaupunkimaisemat voi nähdä artefakteina, jotka sisältävät useita eri tasoja, ja uudempien tasojen alle jääneet tasot kertovat maiseman rakentumisen historiallisesta prosessista (Duncan & Duncan 2010: 228; Unt 2012: 41; Ainiala ym. 2021: 13). Maisemassa siis nähdään olevan useita eri tasoja, jotka kumulatiivisesti rakentuvat toistensa päälle (Hirsch 2006: 155; Hall 2006: 204). Kumulatiivisuus mahdollistaa maiseman tarkastelun ajallisessa ulottuvuudessa – maisemaa lukemalla pystytään kertomaan, missä aikajärjestyksessä maiseman eri tasot ovat syntyneet. Maiseman muutos on monesti hidasta (Duncan & Duncan 2010: 230), mutta yhtä kaikki maisema on jatkuvassa muutoksessa (Unt 2012: 26). Maiseman materiaallinen ulottuvuus muuttuu (Duncan & Duncan 2010: 225), mutta myös maisemaan liitettävät merkitykset muuttuvat (Tilley 2006: 7; kts. myös Edensor ym. 2020: 5). Ajallisesta muutoksesta ja sen esiin nostamisesta huolimatta, suurin mielenkiinto tässä tutkimuksessa on siinä, miltä kaupunkimaisemat näyttävät tällä hetkellä, ja miten eri skaalatasot siinä näkyvät. Maiseman historiallista tarinaa hyödyntämällä pyritään vahvemmin argumentoimaan maiseman sidosta tiettyyn skaalatasoon. Maiseman ja paikan ymmärtämiseksi historian ja menneisyyden

ymmärtäminen on tärkeää, vaikkakaan ei ainoa huomioitava asia (Massey 2006: 42). Tämän takia myös kaupunkimaisemassa olevien symbolien syntyhistoria on oleellisessa roolissa niitä luokiteltaessa.

Seuraavaksi pyritään määrittelemään tässä tutkimuksessa hyödynnettäviä skaalakategorioita. On kuitenkin syytä heti alkuun sanoa varoittava sana: määrittely ei ole yksiselitteistä. White (2016) on tutkinut älykkäitä kaupunkeja, jotka nähdään usein globaaliksi kuvastoksi, mutta asia ei kuitenkaan ole niin mustavalkoinen, vaan jopa jossain määrin globaalia kuvastoa edustavat älykkäiden kaupunkien maisemat ovat kuitenkin erilaisia eri puolilla maailmaa. Taustalla on aina paikallisia ajureita, jotka muokkaavat globaalin kuvaston sopivaksi kyseiseen paikkaan, ja näin paikallistavat muuten globaalia maisemaa. Toisaalta nämä Whiten huomiot antavat hyvää pohjaa maiseman useiden eri skaalatasojen havaitsemiselle: Maisema ei ole musta tai valkoinen, se ei ole lokaali tai globaali, vaan se voi olla samaan aikaan molempia. Samaan tapaan kuin maisema, myös ihmisen identiteetti rakentuu useiden skaalojen pohjalle (Vainikka 2016: 19).

Katoava paikallisuus?

Ensimmäisenä tarkasteltavana skaalatasona on paikallisuus. Semantiikalla on aikansa paikkansa ja paikallisuutta analysoitaessa sille on oikea hetki. Nimittäin paikallisuus-sananj juuri löytyy sanasta paikka, joten voi sanoa, että jokaisella paikalla on omat piirteensä, jotka kuvastavat kyseisen paikan paikallisuutta. Toisaalta, jos tarkastellaan käsitteiden englanninkielisiä vastineita, ei yhteys ole aivan näin selkeä. Paikallisuutta kuvaamaan paras termi on *locality*, kun taas yleisimmin paikkaa kuvataan käsitteellä *place*. Toki sanalla *locality* on myös merkitys terminä paikka.

Kuten sanottua, semantiikka tarjoaa hyvän lähtökohdan tarkastella paikallisuutta. Paikalliset piirteet ovat tiettyyn paikkaan liittyviä sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja historiallisia piirteitä. Hyvinä esimerkkeinä paikallisuudesta, joita myös myöhemmin kaupunkimaisemien analysoinnin yhteydessä käsitellään, voisivat olla Tampereen mustamakkara tai Oulun Toripolliisi – puhumattakaan kyseisissä kaupungeissa kehittyneestä murteesta. Nämä yhdistetään hyvin vahvasti kyseisiin kaupunkeihin, ja ne myös kuvastavat niiden kulttuuria ja historiaa. Ne ovat osa niiden paikkojen identiteettiä.

Massey (2006: 37) mielestä on helppo sortua ajattelemaan joitakin piirteitä autenttisesti paikallisina ja toisia ulkopuolisina tunkeilijoina. Tällainen kahtiajakoisuus ei poststrukturalismin näkökulmasta kuvasta todellisuutta. Maailma on jatkuvassa muutoksessa ja

piirteiden kertomukset monimutkaisempia, joten dikotomian eli kahtiajakoisuuden rakentaminen ei ole mielekäästä (Massey 2006: 35). On tosin tunnustettava, että jossain määrin myös tässä tutkimuksessa siihen syyllistytään. Symboleita kategorioitaessa on vedettävä jonkinlainen johtopäätös siitä, mitä skaalataso(j)a kyseinen symboli edustaa, ja tällöin joudutaan toteamaan, että Toripolliisi ei edusta tamperelaisuutta, eurooppalaisuutta tai globaaliutta, vaan se edustaa oululaisuutta. Joidenkin symbolien kohdalla jaottelu ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista, ja symboli saattaa samaan aikaan edustaa useampaa skaalatasoa. Tällöin symboliin liittyy myös ristiriitaisia merkityksiä ja sillä ei ole niin merkittävää voimaa esimerkiksi identiteetin rakentamisessa (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109).

Globalisaation sanotaan usein uhkaavan paikkaa ja paikallisuutta (Edensor ym 2020: 1). Pelätään, että paikat ympäri maapallon homogenisoituvat, muuttuvat samankaltaisiksi. Hyvä termi kuvaamaan tätä on paikattomuus (Edensor ym. 2020: 6). Tämä ei kuitenkaan ole mikään automatisaatio. Paikallisuutta ja paikan identiteettiä pyritään monesti ylläpitämään, jotta paikan uniikkiutta, sen erityispiirteitä, voitaisiin hyödyntää globaaleilla markkinoilla turistien ja investointien houkuttelemiseksi (Tilley 2006: 14; Paasi 2009: 125; Zimmerbauer & Paasi 2013: 32). Eli globaaleilla prosesseilla on vaikutusta paikallisuuteen, mutta paikalliset piirteet huomioiden nämä prosessit voivat niin heikentää kuin toisaalta vahvistaa paikallisuutta (Tilley 2006: 16).

Joissakin paikoissa paikallisuuden ylläpitäminen on saattanut osin siirtyä sosiaalisen median alustoille (Boos 2020: 11). Moni on varmasti törmännyt Facebook-ryhmiin, joissa tietyn paikan jaettua paikallista historiaa ylläpidetään kuvien ja kertomusten muodossa. Kaupungeissa saattaa jossain määrin korostua kaupunkia pienempien alueiden sosiaalisen median ryhmät, kaupunginosaryhmät. Suomessa kaupunginosilla ei kuitenkaan kovin monesti ole kovin vahvaa symbolista ulottuvuutta ja esimerkiksi arkkitehtuuriltaan harvat kaupunkialueet erottuvat toisistaan (Hellén 2019: 95). Tällaisten yksilöivien piirteiden puuttuminen heikentää ihmisten identifioitumista kyseisiin alueisiin (Casakin ym. 2015: 225). Tämä on myös syy, miksi tässä tutkimuksessa ei keskitytä maiseman kaupunginosia kuvaaviin piirteisiin, vaan paikallisuuden näkökulmasta pyritään löytämään ne maiseman piirteet, joiden voidaan katsoa kuvaavan koko kaupunkia.

Vaikka lokaalin ja globaalin voi nähdä identiteetin rakentamisen kahtena ääripäänä (Tilley 2006: 18), voi tätä näkemystä myös perustellusti kritisoida. Lokaali ja globaali ovat hyvin vahvasti sidoksissa toisiinsa. Paikallisuudesta voi tulla helposti globaalia ja toisaalta

paikallinen voi jo valmiiksi olla globaalia. Esimerkiksi Tammerkosken tehdaskuvasto on vahvasti tamperelaista ja suomalaista, mutta samalla se on myös osa globaalin talouden kehityksen kuvastoa, osa globaalia tarinaa – Tampereeltakin tuotteet ovat lähteneet vientinä maailmanmarkkinoille aina 1800-luvulta asti. Myös Rannila (2021: 352) kritisoi dikotomista suhtautumista lokaali–globaali kysymykseen.

Edellä on keskitytty pitkälti epämuodolliseen paikallisuuden määrittelyyn, mutta symbolien näkökulmasta paikkakunnilla, tässä tapauksessa kaupungeilla, on oma muodollinen symbolinen ulottuvuutensa. Tätä muodollisuutta edustavat esimerkiksi kaupungintalot (Niukkanen 2001: 71; Kolbe 2008: 383), vaakunat ja mahdolliset sloganit. Paikallisilla symboleilla on suurta merkitystä paikallisen yhteenkuuluvuuden rakentamisessa, ja paikallinen identiteetti on yhä edelleenkin Suomessa merkityksellinen – ”kaupungeista ollaan ylpeitä – ja niitä rakastetaan” (Jäntti 2021: 105–115).

Nationalismia rakennetaan maisemassa

Kansallisvaltiolla jopa pitää olla oma symbolinen muotonsa, jotta se voi olla valtio muiden valtioiden joukossa (Billig 1995: 85–86). Billig (1995: 25) nostaa esiin kysymyksen siitä, tuleeko kansallisaate vai kansallisvaltio ensin. Historia antaa esimerkkejä, kuinka ensin on rakennettu valtiokoneisto symboleineen, ja vasta tämän jälkeen on juurrutettu, toki usein jo osin kytenyt, kansallisuusaate. Usein maisema on keino, jolla kansallista identiteettiä pyritään vahvistamaan (Agnew 2013: 182). Kansallinen on siis monesti vahvasti läsnä maisemassa, ja sen vuoksi on syytä etsiä sitä myös kaupunkimaisemista. Tarkasteltaessa saman valtion sisältä löytyviä kaupunkeja, on kansallinen skaalataso jokseenkin yksiselitteisemmin määriteltävissä kuin paikallisuus, joka on erilainen joka paikassa – ja kehittynyt jokaisessa paikassa hieman eri polkuja. Toisaalta Tilley (2006: 15) on hieman kyseenalaistanut kansallisen kategorian pätevyyttä. Kansalliset kategoriat ovat joissakin tapauksissa hyvin laveasti määriteltyjä ja suomalaisuus ja suomalainen voikin tarkoittaa vastaajasta riippuen hyvinkin eri asioita.

Suomalaisuuden symboleista konkreettisia esimerkkejä ovat Alvar Aallon design ja arkkitehtuuri (mm. Kalaoja 2016: 104–105). Maisemaa tarkasteltaessa arkkitehtuuri näyttölee suurta roolia, sillä kaupunkimaisemassa arkkitehtuuri antaa jatkuvia aistiärsykeitä. Arkkitehtuurilla vaikutetaan paikan henkeen ja identiteettiin (Tuan 1975: 161–162; Hall 2006: 196–200; Seliger 2013: 80), ja osin varmasti tämän takia kaupunkien ”arkkitehtuurin liittyvät ratkaisut ovat yleensä huolellisen suunnitteluprosessin neuvottelun ja joskus kiistojenkin tulos” (Seliger 2013: 80). Alvar Aallon design ja arkkitehtuuri ovat esimerkkejä epämuodollisista

kansallisista symboleista. Tämän lisäksi löytyy tietenkin paljon muodollisia valtiollisen identiteetin symboleita, kuten lippu, vaakuna, julkiset rakennukset, muistomerkit sekä valtion päämies (Anttila 2007: 46). Michael Billig (1995) on määritellyt banaalin nationalismin arkipäiväisiksi ideologiseksi tavoiksi, joilla kansallisvaltiota uudennetaan ja näin ylläpidetään. Banaali nationalismi on jokapäiväisessä toiminnassa ja diskursseissa olevaa kansallisuuden lähtökohtaisesti huomaamatonta esilläoloa (Billig 1995: 154). Se on paljon enemmän kuin vain symboleita, mutta useita kansallisia symboleita voidaan pitää niin arkipäiväisinä ja ihmisten tietoisuuteen omaksuttuina, että ne ovat banaalin nationalismin symboleita.

Suomalaisuutta on rakennettu aina 1800-luvulta asti. Ennen kaikkea sitä on rakennettu luonnonmaisemien pohjalta, ja monesti kansallisessa kuvastossa kaupunkimaisema on jäänyt sivurooliin (Ilmonen 1996: 24). Kaupunkeja on pidetty vieraana, ja mielikuvat, jotka kaupunkeihin on liitetty, ovat usein olleet myös globalisaatioon, ja perinteitä rikkovaan modernisaatioon, liittyviä (Kolbe 2008: 388; Kalaoja 2016: 168). Tästä ei kuitenkaan voi vetää johtopäätöstä, että kaupunkimaisemat olisivat jotenkin vähemmän suomalaisia tai etteivät ne sisältäisi suomalaisuuden symboleja. Kansallisesti kaupungit ovat monesti olleet merkittävässä roolissa, kun puhutaan vaikka aluetalouden kehittymisestä. Tämän myötä esimerkiksi Tammerkosken maisemista on tullut osa suomalaisuudenkin kuvastoa.

Euroopan unionilla on (heikko) symbolinen ulottuvuus

Eurooppalaisuutta pystytään määrittelemään esimerkiksi pitkän kulttuurihistorian kautta, jonka voi katsoa alkaneen Antiikin Kreikan aikaan ennen ajanlaskun alkua, ja johon ovat sittemmin omat kerrostumansa tuoneet Antiikin Rooman kulttuuri, katolinen kirkko keskiajalla ja uudella ajalla teollistuminen sekä tieteellinen vallankumous. Useat eurooppalaiset kaupungit ovat syntyneet myöhäiskeskiajalla, katolisen kirkon ollessa vielä merkittävä valta alueella. Tältä ajalta on myös perintönä eurooppalainen tapa järjestää kaupunkitilaa kirkon, julkisten rakennusten ja torin ympärille (kts. Haila 2002: 32).

Mutta on helpompikin tapa hahmottaa eurooppalaisuutta kuin kartoittamalla tätä pitkää kulttuurishistoriallista taustaa. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa eurooppalaisuutta tarkastellaan pitkälti Euroopan unionin näkökulmasta. Nämä kaksi asiaa eivät toki ole synonyymeja, mutta tämä on tietoinen valinta helpottamaan edes hieman kaupunkimaiseman jäsentämistä. On kuitenkin syytä tunnistaa ja tunnustaa myös laajempi eurooppalaisuus tarkasteltavana olevissa kaupungeissa, vaikka pääpainopiste on EU:n symbolisen ulottuvuuden havainnoinnissa.

Tätä tehtävää voi pitää jossain määrin helppona, sillä EU:lle on muodostettu institutionaalisesti symbolinen ulottuvuus. Tässä mielessä EU on samanlainen hallinnollinen alue kuin suomalaiset kunnat ja Suomi itsessään. Tarkasteltavana olevilta kaupungeilta löytyy vaakunat, maakuntia kuvastavat maakunnalliset isännänviirit ja valtiolla on niin vaakuna kuin lippukin. Nämä kaikki ovat osa kyseisten alueiden institutionaalisesti muodostettua symbolista ulottuvuutta, joka on tietoisesti luotu vahvistamaan kyseistä aluetta. Alueellisille instituutioille, jollaiseksi Euroopan unionikin on laskettavissa, symbolit ovat tapa tulla näkyviksi (Šifta & Chromý 2017).

EU:n symbolisesta ulottuvuudesta ehkä tunnistetuimmat ja tiedostetuimmat symbolit ovat valuutta, euro, sekä EU:n tähtilippu. Nämä ovat symboleja, jotka toistuvat jokaisen EU-kansalaisen arkipäivässä (Vainikka 2016: 14). Pelkkä symbolien olemassaolo, eikä edes niiden tiedostaminen, ole riittävästi, jotta ne olisivat tehokkaita. Symboleihin liitettyjen merkitysten tulee muistuttaa laajalla ihmisjoukolla toisiaan. Mahdolliset ristiriitaisuudet heikentävät symbolin käyttömahdollisuuksia alueidentiteetin luomisessa (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109). Ristiriitaisuuksista EU:n symbolista ulottuvuutta kohtaan toimii hyvänä esimerkkinä EU:n tähtilippu. Jo vuonna 1985 käyttöön otetussa tähtilipussa on 12 kullattua tähteä, jotka institutionaalisen määritelmän mukaan edustavat yhtenäisyyttä, solidaarisuutta ja harmoniaa. EU:n toimintaan myönteisesti suhtautuvien ja EU-integraatiota kannattavien tulkinta lipun merkityksestä hyvin todennäköisesti resonoi institutionaalisen määritelmän kanssa. Sen sijaan unionia vastustavat henkilöt näkevät lipun edustavan kansallisvaltioiden vallan murentamista ja kenties jopa elitistisyyttä. Ylipäätään koko EU-projektiin on liittynyt vastakkaisia näkemyksiä sen luonteesta vähintäänkin 1990-luvulta lähtien (Billig 1995: 141), ja yhä edelleen tänä päivänä.

Kielijärjestelmä on merkittävä symbolijärjestelmä. Kieli on myös monesti ollut vallankäytön väline (Billig 1995: 27–28). Yhtenäinen kieli edistää alueen institutionalisoitumista, kiinnittymistä sosiaaliseen tietoisuuteen. Voi jopa sanoa, että yhteinen kieli on välttämätön jonkinlaisen yhtenäisyyden tunteen välittäjänä ja toisaalta muista ryhmistä erottajana (Anttila 2007: 40; Vainikka 2016: 16; Peng ym. 2020: 4). Suomalaisuuteen linkittyy vahvasti suomen ja ruotsin kielet. Euroopan unionin institutionalisoitumisen kannalta kielijärjestelmä on haaste (Öner 2004: 32), sillä unionissa on suuri tahtotila pitää yllä jäsenvaltioiden virallisia kieliä, ja perussopimuksissa on näiden asema myös unionin virallisena kielenä turvattu. Toisaalta samaan aikaan EU:ssa työkielinä ovat vakiintuneet englanti ja ranska, sekä jossain määrin saksa. Näistä millään ei kuitenkaan ole sellaista institutionaalista asemaa, että ne voisi tämän tutkimuksen kehityksessä tulkita eurooppalaisuuden symboleiksi.

Vaikka Euroopan unionilla on selkeä symbolinen ulottuvuus, ei eurooppalaisuuden määrittely tämänkään kautta ole yksiselitteistä. Voi jopa sanoa, että EU on jo alkujaankin kosmopoliittinen rakennelma (Beck 2004/2006: 163–177). Tässä yhteydessä kosmopoliittisuudella tarkoitetaan moninaisuutta ja erilaisuuden tunnistamista. EU:n slogan ”moninaisuudessaan yhtenäinen”, on osa unionin symbolista ulottuvuutta, ja sloganina se tukee ajatusta kosmopoliittisuudesta. Toisaalta viime vuosina on enenevissä määrin noussut esiin tahto määritellä eurooppalaisuuden moninaisuudelle rajat. Tästä esimerkkinä on erään Ursula von der Leyenin komissiossa istuvan komissaarin tehtävä puolustaa eurooppalaista elämäntapaa. Oleellinen kysymys on, kenellä on oikeus määritellä eurooppalainen elämäntapa, eurooppalaisuus. Ainakin Suomen näkökulmasta EU:n rakentumisprosessin voi sanoa olevan vielä aika nuori, ja tämä osaltaan nostaa eurooppalaisuudesta puhuttaessa erittäin oleelliseksi sukupolvikysymyksen. Myös maiseman tulkinnassa iällä on väliä (Unt 2012: 23).

Urbanismi on globaalia

Toisin kuin edellä olevien skaalatasojen osalta, globaaliuden määrittelyyn ei ole löydettävissä selkeää institutionaalista toimijaa. Toisaalta kaupungistumista tukeva ajattelumalli, urbanismi, on itsessään lähtökohdiltaan globaali (Roy 2011: 9). Silti ei tulisi vetää johtopäätöstä, että kaupungit ja kaupunkimaisema olisi globaaliuden ilmentymä. Ajatus kaupungistumisesta globaalina Suomen ulkopuolelta tulevana megatrendinä on pikemmin myytti kuin todellisuutta (Kolbe 28.10.2020). Kaupungistuminen lähtee aina paikallisista olosuhteista, ja vaikka onkin tiettyjä piirteitä, jotka voidaan nähdä useassa kaupungissa ympäri maapallon, on ne silti aina paikallisten päätösten ja paikallisten piirteiden sävyttämiä. Tätä paikallisuutta toki haastavat globaalit toimijat, kuten kansainväliset konsultit (White 2016: 578), jotka toisinaan pyrkivät tuomaan kaavamaisia ratkaisuja kaupunkeihin muusta maantieteellisestä tai kulttuurisesta kontekstista niin välittämättä.

Globalisaatiota on tuttu pitämään ennen kaikkea talouteen liittyvänä käsitteenä. Sillä kuvataankin usein talouden virtojen ja verkkojen muuttumista kansainväliseksi ja toisaalta tiettyjen yritysten muuttumista ylikansalliseksi toimijoiksi. Konkreettinen esimerkki globalisaatiosta symbolien kohdalla, joka voi myös mainosten kautta näkyä katukuvassa, on lähtökohdiltaan suomalainen brändi, Elovena. Elovena-brändin etualalla on vuosia ollut vaalea kansallispukuun pukeutunut nainen, ja siitä on vuosikymmenten varrella muodostunut vahva epämuodollinen kansallinen symboli. Se on valunut myös kielenkäyttöön, puhutaan elovenatyttöistä. Globaalin markkinatalouden paineissa on Elovena-brändin kuvasto kohdannut kuitenkin muu-

toksen, ja vahvaa suomalaisena pidettyä kuvastoa on pyritty riisumaan. Voitaisiin toki argumentoida, että tällä muutoksella pyritään muuttamaan suomalaista kuvastoa. On varmasti niin, että kansallinen kuvasto elää jossain määrin ajassa, mutta kun muutoksen taustalla oli yrityksen pyrkimys kansainvälisemmille markkinoille (Kallunki 2020), ei tällaisella argumentilla ole painoarvoa. Toki tuotteen historia on yhä edelleen kansallinen.

Globalisaatio on kuitenkin muutakin kuin taloutta. Se on hallinnollisten ja kaupunkimaisemaa tarkasteltaessa tärkeiden suunnittelukäytänteiden yhdenmukaistumista. Roy (2011: 9–10) onkin huomauttanut, että keskusteltaessa globalisaatiosta, keskittyminen globaaliin talouteen jättää ulkopuolella monia kaupunkielämän piirteitä, joilla ei ole ainakaan suoraa sidosta globaaliin talouteen. Tämän takia tässäkin työssä tulee päästä puhtaasti taloudellisen diskurssin yläpuolelle globalisaatiosta puhuttaessa. Se on myös kulttuurin, elämäntapojen ja ajattelumallien verkottumista ja yhdenmukaistumista globaalisti. Toisaalta elämäntapoihin ja ajattelumalleihin on hyvin vaikea päästä kiinni ilman haastatteluita, jotka eivät ole osa tätä tutkimusta.

Kaupunkimaisemassa olevien symbolien näkökulmasta globalisaatiota edustavat erityisesti ylikansallisten yritysten brändit, ja näiden läsnäolon havainnointi tulee myös tässä työssä korostumaan. Tämän lisäksi kaupunkimaisemassa englannin kielen voi katsoa edustavan globaalia skaalatasoa (kts. Syrjälä 2021: 175). Englannin kielen lisäksi myös symbolikielen voi katsoa edustavan globaaliutta. Symbolikieltä käytetään kaupunkimaisemassa, jotta kaupunkiympäristö olisi saavutettavampi (Hellén 2019: 89), mutta samalla se toistuu samankaltaisena kaupungista toiseen yhdenmukaistaen niitä yhdenlaisen globaalin kuvaston kaupungeiksi.

Yhtenä mielenkiintoisena kansainvälisyyttä edustavana piirteenä on kansainvälisesti yhdenmukainen pukeutuminen, jonka pitkälti voi katsoa edustavan myös amerikkalaisuutta. Postmodernissa globaalissa kaupunkimaisemassa tämänkaltaisen länsimaistuminen on vahvasti läsnä (Geyh 2009: 160). Myös Billig (1995: 129) tuo esiin ajatuksen, ettei globaalikulttuuri välttämättä ole niinkään ylikansallista, vaan amerikkalaisen kulttuurin levittäytymistä. Sen sijaan toinen globalisaation piirre, 'kansainvälinen' ruokakulttuuri, ei edusta vain amerikkalaisuutta. Kansainvälisen ruokakulttuurin sijoittaminen globaaliin kategoriaan on luonnollista, kun tarkastelu toteutetaan Suomessa, mutta on myös muistettava, että intialainen ruokakulttuuri ei lähtökohtaisesti ole globaalia Intiassa tai intialaisille, heille sen voi katsoa symboloivan kansallisuutta tai jopa paikallisuutta. Pukeutuminen ja ruokakulttuuri ovat hyvin arkipäiväisiä, jokseenkin tiedostamattomia, toimintoja. Näin ollen globaaliudesta on ainakin jollain tasolla nationalismin tapaan tullut banaalia. Banaalin globaaliuden ajatus on osa postmodernia ajattelua (Billig 1995: 132).

Maiseman tulkitseminen ja kokeminen

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa on maisemassa käveleminen. Fenomenologisessa kävelyssä aistiympäristöstä poimitaan havaintoja kaikilla ihmisen aisteilla (Collier 2020: 690), ja fenomenologisesta kokemuksellisuudesta puhuttaessa myös ei-representationaalisen teorian tunteet ja affektit ovat kävelyn yhteydessä oleellisessa roolissa (Thrift 2000, 2008; Edensor ym. 2020: 7). Tällainen lähestyminen maisemaan ei sovi ainakaan kovin tiukkaan maisemamääritelmään. 1900-luvulla tyypillistä oli korostaa jonkinlaisesta lintuperspektiivistä avautuvaa maisemaa, jota katsottiin maiseman ulkopuolelta (Duncan & Duncan 2010: 235). Myös Granölle (1930: 18) maisema oli ennen kaikkea visuaalinen entiteetti ja aistiympäristön lähempää muiden aistien kautta havaittavaa osaa hän kutsui lähiöksi (kts. myös Unt 2012: 25). Tällaisella käsitteellistämällä on toki puolensa, sillä maiseman tarkastelu etäältä omalla tavallaan auttaa hallitsemaan ja näkemään kokonaisuuden maisemasta (Duncan & Duncan 2010: 235). Ajatus maisemasta tiettyinä maalauksellisena näkymänä on vahvasti mielikuvissa yhä tänäkin päivänä ainakin arkisessa ajattelussa (Cosgrove 2006: 51; Unt 2012: 33). Mutta fenomenologinen maisemakäsitys lähtee siitä, että maisema on havaitsijan moniaistinen ympäristö (Unt 2012: 39). Näin ollen tässä tutkimuksessa on luovuttu Granön kaksiosaisesta aistiympäristöstä, ja maisemakäsite kuvaa koko aistiympäristöä.

Kun maisema pyritään havaitsemaan arkipäiväisesti, tulee sen tapahtua olemalla maisemassa sisällä, hyödyntäen kaikkia mahdollisia aisteja. Ylipäättään kaupungin kokeminen on fyysistä ja se pohjautuu aisteihin sisältäen niin hajut, maut kuin tuntoaistimukset visuaalisten havaintojen lisäksi (Hansen & Verkaaik 2009: 13; Ainiala ym. 2021: 15). Mikäli maisemaa tarkastelee etäältä jää osa aisteista hyödyntämättä, ja arkipäiväinen kokeminen pois. Ulkopuolella tehdyt havainnot voivat kyllä täydentää sisäpuolelta tehtyjä havaintoja, mutta yksistään ne eivät toimi. Duncan ja Duncan (2010: 236) painottavatkin, että on tärkeää pohtia maiseman ulkopuolella ja toisaalta sisäpuolella olevien perspektiivin eroja. Humanistisen maantieteen pyrkimys 'arkipäiväiseen' havainnointiin on tärkeää, sillä kollektiiviset ja yksilölliset identiteetit, sekä kaupungin henki, rakentuvat nimenomaan arkipäiväisten rutiinien ja performanssien kautta (Tilley 2006: 20; Hansen & Verkaaik 2009: 5; Rannila 2021: 349). Kaikkien aistien hyödyntäminen ja tietty vuorovaikutteisuus ympäristön kanssa on myös fenomenologisen lähestymistavan ytimessä (Bender 2006: 305; Unt 2012; Granö 2013: 72; Pietarinen 2013: 124).

Kalaoja (2016: 51) on pohtinut maisemakäsitettä ja hän on todennut, että sillä on kolme erityistä viittauskohdetta, sillä tarkoitetaan joko (1) visuaalista näkymää, (2) maantieteellistä

aluetta tai (3) kulttuurista tapaa nähdä ja analysoida ympäristöä. Ajatus kaupunkimaisemasta paikkojen ketjuna, on hyvin lähellä Kalaojan määritelmää kolme. Maiseman merkityksen tapana nähdä nostavat esiin myös Duncan ja Duncan (2010: 225). Maisema on työkalu analysoida kaupungin henkeä ja kaupungissa tapahtuvaa muutosta.

Kaupunkimaiseman artikuloitua varten tässä tutkimuksessa on havainnoitu Helsingin, Tampereen ja Oulun ydinkeskustojen kaupunkimaisemia. Tällainen konkreettinen havainnointi pelkkien maisemakuvien argumentoinnin sijaan muodostaa johtopäätöksistä kokonaisvaltaisempia. Kaupunkimaisema ei ole vain sitä, mitä silmät näkevät, vaan siihen kuuluvat oleellisesti kuulo-, haju-, kenties jopa tuntoaistimukset (Raivo 1997: 198). Tässä Raivon näkemyksessä oleellisesti korostuu ajatus siitä, että kaupunkimaisemaa tulee aidosti kokea, jotta sitä voi tulkita ja siinä esiintyviä eri skaalatasoja voi tunnistaa.

On hyvin hankala arvioida, mikä määritelmällisesti täyttää sanaparin ”aidosti kokea” vaatimukset. Tässä tapauksessa on ensinnäkin todettava, että kaikki kolme tarkasteltavaa kaupunkia tavalla tai toisella ovat jo entuudestaan tuttuja tutkijalle. Tämä toisaalta helpottaa kaupunkimaisemien kokemista, toisaalta aiemmat kokemukset ja ennako-oletukset ehkä korostuvat tällaisessa tilanteessa (kts. Unt 2012: 22). Varsinainen ydinkeskustojen havainnointi toteutettiin kävelemällä kaupunkien ydinkeskustassa toukokuussa 2021. Paikan aito kokeminen vaatii aikaa (Tuan 1975: 164). Konkreettinen paikassa kävely ja maiseman havainnointi sekä taltioiminen vei kussakin kaupungissa noin yhden iltapäivän verran, tämän lisäksi myöhemmin kesän 2021 aikana toteutui Helsinkiin ja Ouluun vielä 2 tarkentavaa kävelyä sekä Tampereelle 1 kävely. Kävelyn yhteydessä maisemaa taltioitiin valokuvaamalla, jotta havaintoihin on helpompi palata. Valokuvaaminen on myös eräs tapa tutkia kaupunkiympäristöä (Seliger 2013: 82). Osa otetuista kuvista on myös mukana tässä työssä. Heti havainnoinnin jälkeen tärkeimmät havainnot ja ajatukset kirjattiin ylös. Tämä melko lyhytkin tarkastelu ei tietenkään vastaa vuosien asumista ydinkeskustoissa, ja perustellusti voi kritisoida, kuinka laajasti kokemukset ovat yleistettävissä. Havaitseminen ja kokeminen ei koskaan toistu tismalleen samanlaisena (Unt 2012: 41; Uimonen 2020: 22). Väistämättä tutkija on ollut näissä kaupungeissa vain vieras ja vierailijoiden on hankala päästä kiinni aitoon kaupunkiin, he kulkevat ikään kuin lavasteissa (Hansen & Verkaak 2009: 6). Toisaalta fenomenologiseen tutkimukseen kuuluu lähtökohtaisestikin tietty kuvaileva luonne sen sijaan, että pyrittäisiin laajoihin yleistyksiin (Backhaus 2009: 139).

”Aidosti kokea” sanaparia haastaa se, että tutkijan kuvitteellinen muistikirja ei ole missään vaiheessa varsinaisesti tyhjä. Havainnoijan oma biografinen tarina ja kulttuuriset

näkemistavat vaikuttavat havaintojen laatuun – voi jopa sanoa, että ilman havainnoijaa ei ole maisemaa (Karjalainen 1996: 11; von Bonsdorff 1996: 32; Särkkä 1996: 41). Tämän takia tarkasteluun on suhtauduttava reflektiivisesti ja kriittisesti. Esimerkiksi jo aiemmissa tarkasteluissa tehdyt havainnot vaikuttivat lähestymistapaan seuraavissa tarkasteluissa. Tämä todellisuus tosin on jo aiemmasta kirjallisuudesta tuttua. Esimerkiksi Nigel Thrift (2008: 2) on painottanut sitä, kuinka niin kokemus kuin itse kokeminen on muuttuvaa. Tässä mielessä on syytä muistaa poststrukturalismin lähtökohta siitä, että mikään perspektiivi ei ole täysin objektiivinen (Duncan & Duncan 2010: 230). Maantieteen humanistiseen suuntaukseen kuuluu ymmärrys siitä, että tutkija ei ole riippumaton ja ulkopuolinen tarkkailija (Rannila 2021: 346).

Maisemat rakentuvat näkyvistä ja näkymättömistä symboleista (Raivo 1996: 48). Tunnistamalla näitä maiseman symboleja sekä nostamalla esiin niihin linkittyvää taustaa voidaan kokemukselliselle havainnoinnille luoda selkeää pohjaa. Tämä ei kuitenkaan poista tutkijan aktiivista roolia. Symbolien merkityksiä määriteltäessä ja niiden edustamaa skaalatasoa tulkitessa, on tehtävä sananmukaisesti *tulkintaa*. Konkreettiset esimerkit myöhempänä osoittavat, ettei tämä määrittely ole yksiselitteistä. Luokittelua tehdessä tutkija myös käyttää hänelle suotua määrittelyvaltaa (kts. Woodward ym. 2009).

Maiseman tulkitseminen vaatii jossain määrin harjaantuneita silmiä ja mieltä (Tuan 1975: 161; Duncan & Duncan 2010: 226). Se on loogista, sillä maiseman kokeminen arkipäiväisesti tapahtuu pitkälti epäkognitiivisesti, ja sen sanallistaminen on haastavaa (Olsson ym. 2021: 35). Edensor ja kumppanit (2020: 8) ovat todenneet paikoista, etteivät ihmiset paikassa eläessään ja performansseja suorittaessaan sinänsä ajattele maiseman herättämiä tunteita. Maisema kuitenkin vaikuttaa ja monesti herättää tunteita (Vainikka 2016: 12), vaikka emme sitä tiedosta. Tämän takia harjaantuneilla silmillä ikään kuin pysähdytään ja avataan silmät näkemään maisemassa olevat symbolit ja maiseman skaalatasot. Toki hyvää täydennystä tähän toisi esimerkiksi kaupunkilaisten haastattelut, jolloin vielä varmemmin päästäisiin kaupunkilaisten 'pään sisään'. Humanistiset maantieteilijät ovat korostaneet kokemista niin kuin alueen asukkaat sen kokevat (Duncan & Duncan 2010: 229).

Neljäs haaste aidosti kokemiseen on sen kirjaaminen. Maiseman kuvaaminen, tulkitseminen ja selittäminen on aina maiseman representoimista, uudelleen esittämistä (Karjalainen 1996: 12). Ei-representationaalisen teorian valossa todellisuutta ei kuitenkaan pysty koskaan vangitsemaan sellaisenaan (Tilley 2006: 27; Duncan & Duncan 2010: 233, 240). Samaan aikaan kaikilla representaatioilla rakennetaan todellisuutta (Duncan & Duncan 2010: 240). Eli tulkinnoilla, joita tässä tutkimuksessa esitetään, omalta osaltaan rakennetaan

tietynlaista todellisuutta. Tämä vaatii äärimmäistä varovaisuutta sanojen käytössä ja merkitysten tarkastelua useammasta näkökulmasta. Tämä on irrallaan sauerilaisesta suuntauksesta, jossa erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat ”maiseman konkreettiset, käsinkosketeltavat muodot, eivät siihen liittyvät ”aineettomat” merkityssisällöt” (Karjalainen 1996: 9). Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on, että maisemalla on sekä materiaallinen että kokemuksellinen, merkityssisältöjä sisältävä, ulottuvuus (Duncan & Duncan 2010: 225; Unt 2012: 15). Konkreettisella symbolien havaitsemisella on merkityksensä, mutta vähintäänkin yhtä tärkeää on noiden symbolien tunnistaminen sekä niiden aiheuttamien tunteiden edes jonkintasoinen sanoittaminen.

Kokonaisuutena tässä tutkimuksessa siis haetaan kahta asiaa: Maisemassa näkyvien symbolien luokittelua, mutta sen lisäksi maiseman herättämiä affekteja, tunteita. Tämä edustaa sekä tulkitsevaa (Raivo 1996: 47) että kokemuksellista maisematutkimusta. Kokonaisuutena tämä kokonaisuus muodostaa jotain, mitä voisi kutsua kaupunkimaiseman artikuloinniksi. Kokonaisvaltaisesti pyritään tuomaan maiseman herättämät tunteet sekä materiaallinen ulottuvuus sanalliseen muotoon niin hyvin kuin se on mahdollista.

Käveleminen ja kokeminen

Lähtökohtainen kyky liikkua kahdelle raajalle nousseena erottaa ihmiset muista lajeista. Se on ollut myös osa *homo sapiens* -lajin menestystarinaa. Kahdelle jalalle noustuamme havaitsimme savanneilla paremmin sekä riistan että pedot. Tänä päivänä käveleminen ei ehkä niinkään enää liity elossapysymiseen, mutta voi silti sanoa, että se yhä edelleenkin auttaa meitä havainnoimaan ympäröivää maailmaa. Liikkuessa ihminen myös rakentaa paikkasuhteitaan (Olsson ym. 2021: 51). Untin (2012: 38) mukaan liikkuva keho on osa näkyvää maailmaa ja vain liikkuva ihminen voi toimia neliulotteisessa ympäristössä muiden ilmiöiden kanssa. Toisaalta myös maisemantarkastelulle tietystä pisteestä on paikkansa, ja kävelyn yhteydessä on pysähdyttävä toisinaan tarkkailemaan yksityiskohtia, mutta loppujen lopuksi kokonaisuuden havaitsemiselle ja kokemiselle liike on tärkeää.

Käveleminen maisemassa on myös parhain tapa päästä kokemaan maisema niin kuin kaupunkien asukkaat sen kokevat. Moni voi tulkita kävelyn kaupungissa hyvin visuaaliseksi kokemukseksi (Seliger 2013: 80), mutta on tärkeää huomata, että kävellessä ihmisen kaikkien aistien välittämä tieto yhdistyy yhdeksi keholliseksi kokemukseksi ja kokemiseksi (Uimonen 2020: 32; Olsson ym. 2021: 45). Tämän yhtenäisen maiseman kehollisen kokemisen tavoittelu on tärkeää, sillä yksi pääteeseistä tässä tutkimuksessa on, että maisemat ovat osaltaan

rakentamassa identiteettiämme. Identiteetin taustalla on se, miten me hahmotamme ja *lähestymme maailmaa eri aistiemme* kautta, miten me *koemme* maailmaa (Tilley 2006: 22). Maiseman piirteet, jotka näemme päivittäin, muovaavat maailmankuvaamme. Tietenkään yksi iltapäiväinen kävely ei aja samaa asiaa kuin kymmenen vuoden asuminen Tampereen ydinkeskustassa, mutta käytettävissä olevista välineistä se on paras tapa tähän tarttua. Kävellessä koemme olevamme osa ympäristöstä ja tutustumme siihen kehollisesti (von Bonsdorff 1996: 28; Collier 2020: 679).

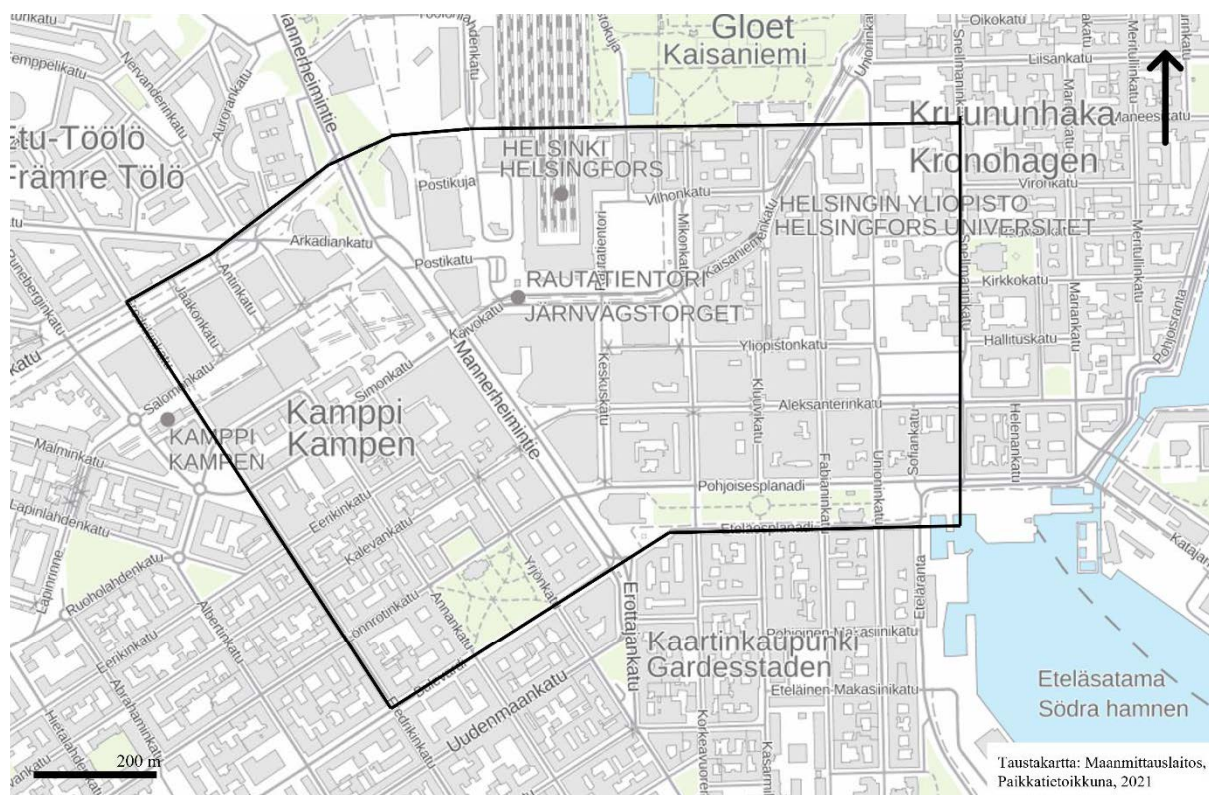
Nigel Thrift (2008: 75–88) haluaa herätellä ajatusta siitä, että enää kävely ei olisi enää ensisijainen tapa kokea kaupunkia. Teknologia on kehittynyt, ja kaupungitkin ja monet kaupunkimaisemat ovat rakentuneet autoilulle (Cosgrove 2006: 59; Geyh 2009: 130). Tämä varmasti osin pitää paikkaansa. Yksityisautoilusta on Suomessakin viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana tullut ensisijainen liikkumisen muoto. Kun kuitenkin tarkastellaan nimenomaan kaupunkeja, on tämä traditio kenties murtumassa. Esimerkiksi Helsingissä vakavasti pohditaan autottoman keskustan mahdollisuuksia (Ortamo 2019) ja jo tällä hetkellä niin Helsingissä kuin Oulussa on laajahkot kävelykeskustat. Tämän tutkimuksen kontekstissa nämä kävelykeskustat ovat juuri niitä oleellisimpia, sillä ne sijoittuvat kyseisten kaupunkien ydinkeskustaan samoin kuin tämän tutkimuksen tarkastelualue.

Kuten on jo tullut ilmi pelkkä katsominen ei riitä. Ei-representationaalinen teoria ja fenomenologia korostavat kokemuksellisuuden merkitystä (Pietarinen 2013: 124; Rannila 2021: 350). Itse asiassa jo suomalainen J.G. Granö puhui 1900-luvun alussa (Granö 1930; Paasi 1982: 143–145; Granö 2013: 71) ja Yi-Fu Tuan 1970-luvulla (1975: 151–153) siitä, kuinka paikan tuntemiseksi pitää käyttää kaikkia aisteja. Aistiympäristön luoma kokonaiskuva on se väline, jonka kautta ihminen luo käsityksensä paikoista ja maailmasta (Granö 1930: 7). Näköaistin kautta ihminen saa vain noin 70 % kaikesta informaatiostaan (Duncan & Duncan 2010: 237). Ei-representationaalisen teorian edustajat ovat kritisoineet muita maantieteilijöitä näköaistin liiallisesta korostamisesta ja muiden aistien unohtamisesta (Duncan & Duncan 2010: 239). ”Maisema on täynnä ääniä ja hajuja” (von Bonsdorff 1996: 28) ja visuaalisuuden lisäksi nämä voivat herättää paljonkin tuntemuksia (Duncan & Duncan 2010: 243). Kaupunkimaisemia tarkasteltaessa erityisesti on syytä korostaa kuuloaistin merkitystä näköaistin rinnalla. Kaupunkitila lähtökohtaisesti on eläväinen ja sisältää useita eri ääniä – nämä yhdessä muodostavat äänimaiseman, joka myös kertoo omaa tarinaansa kaupunkimaiseman luonteesta. Myös hajuaistilla voi olla oma merkityksensä – mitä esimerkiksi paperitehtaan tuoksu kertoo kaupungin luonteesta? Kokemuksellisuus, jossa kaikki aistit,

tunteet ja affektit otetaan huomioon, on kuitenkin työkaluna hyvin haastava, sillä kokemuksellisuus ja aistiminen pohjaa aina yksilöllisiin prosesseihin, vaikka ne voisivatkin sisältää tiettyjä kollektiivisia piirteitä (Unt 2012; Uimonen 2020: 22; Ainiala ym. 2021: 14–17).

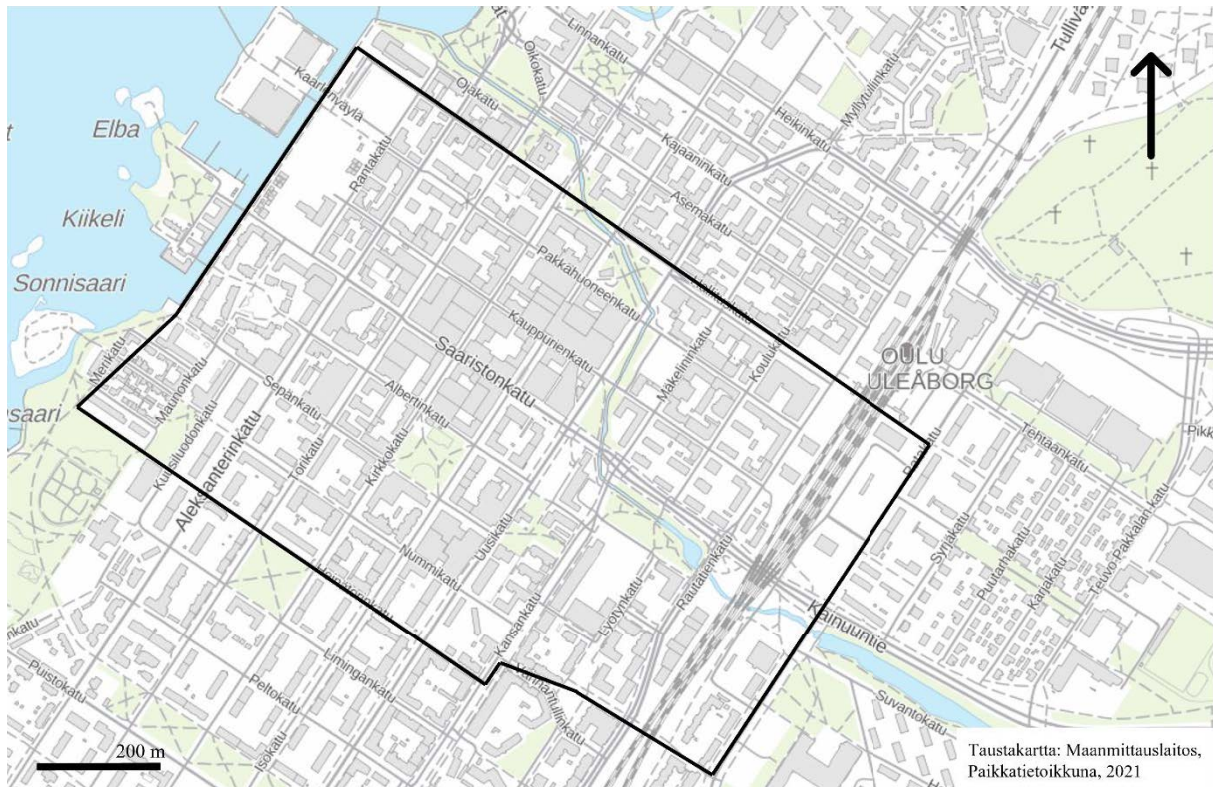
Tarkastelualue

Helsingissä tarkastelualueeksi valikoitui hieman laajennettu ydinkeskusta. Internetistä löytyvällä pienimatkaopas.com-sivustolla ydinkeskustan määritellään ”olevan kolmionmuotoisen alueen sisällä Eduskuntatalon, Erottajan ja Kauppatorin välisellä alueella” (Forsberg 2015). Tässä tutkimuksessa tarkastelualue oli hieman tätä laajempi, muistuttaen hieman kahdesta neliöstä muodostuvaa kokonaisuutta, kuten kuvasta 1 on nähtävissä. Idässä tarkastelualue rajoittuu Snellmaninkatuun, etelässä Eteläesplanadiin ja Bulevardiin ja lännessä Fredrikinkatuun. Pohjoisessa rajana toimii Pohjoinen Rautatienkatu, ratapihan alikäytävä, Puutarhakatu ja Yrjö-Koskisen katu. Ensimmäisellä havainnointikerralla tarkastelualueella käveltiin systemaattisesti jokainen sille sijoittuva katu samalla valokuvaten. Kahdella jälkimmäisellä tarkastelukerralla tarkastelut olivat hieman pistemäisempiä kuitenkin kattaen lopulta kokonaisuudessaan koko tarkastelualueen. Jälkimmäisillä kerroilla erityisenä kiinnostuksen kohteena oli kuitenkin Rautatienatorin ympäristö sekä empirekeskusta.

Kuva 1 Tarkastelualueen rajautuminen Helsingissä.

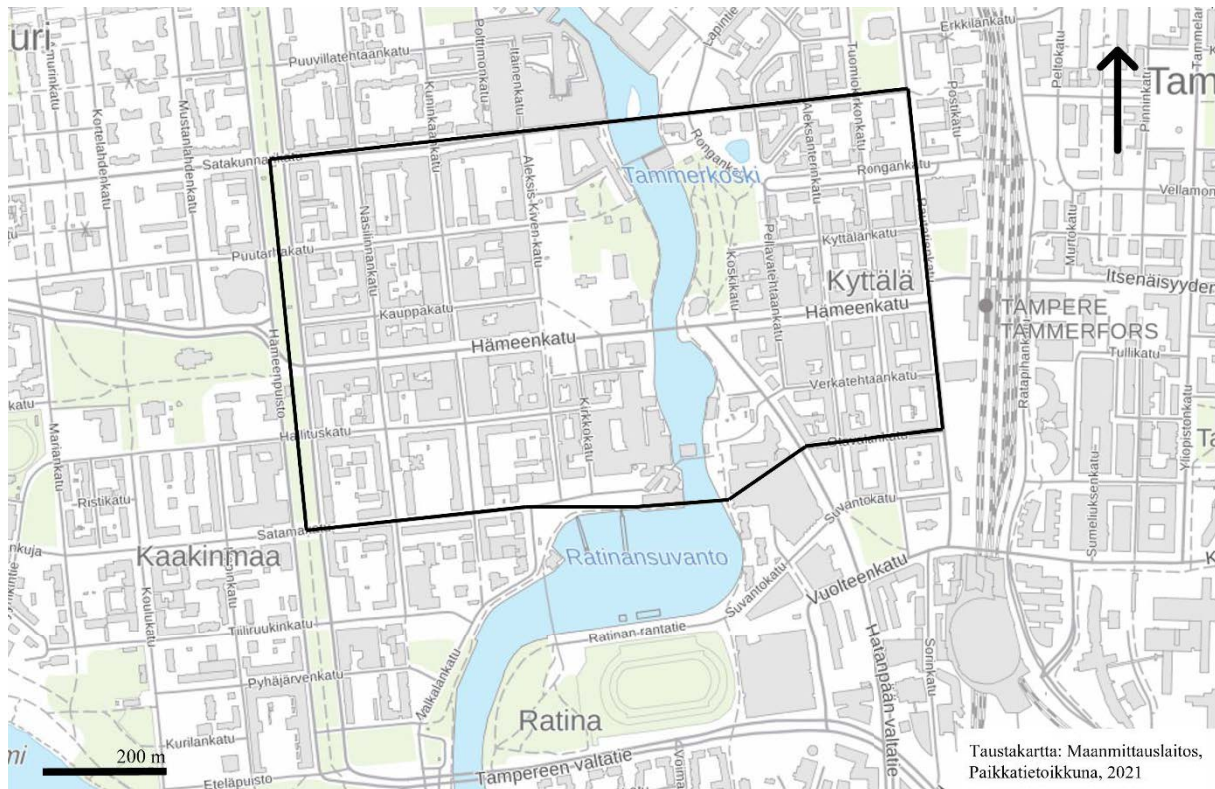
Oulussa tarkastelu rajoittui Hallituskadun, Ratakadun, Heinätorinkadun ja Oulujoen rajaamalle alueelle, kuten kuvasta 2 on nähtävissä. Tarkasteltava alue Oulussa on siis pienempi kuin Oulun keskustan suuralue, jättäen esimerkiksi Leverin, Intiön ja Raksilan kaupunginosat tarkastelun ulkopuolelle. Helsingin tapaan Ouluun suuntautui yhteensä kolme havainnointikertaa. Ensimmäisellä havainnointikävelyllä systemaattisesti käytiin koko alue läpi, mutta kahdella jälkimmäisellä kerralla tarkastelu sijoittui lähinnä Oulujoen, Albertinkadun, Uudenkadun ja Hallituskadun rajaamalle neliölle.

Kuva 2 Tarkastelualueen rajautuminen Oulussa.

Tampereella Keskustan suunnittelualueeseen kuuluu yhteensä 20 tilastoaluetta (Tampere 2013: 11), mutta niitä kaikkia ei ole valittu tarkasteluun mukaan. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että suuri osa Pyynikistä on virkistysaluetta, ja alueena sille ei oikein ole vertailukohtaa muissa tarkasteltavana olevissa kaupungeissa tässä tutkimuksessa tehdyillä rajauksilla. Sinänsä tämäkin kertoo jotain Tampereesta. Tampereella tarkastelualueen pohjoinen raja oli Satakunnankatu, idässä rajana oli Rautatienkatu ja lännessä Hämeenpuisto. Etelässä tarkastelun rajana toimi Satamakadun, Koskikeskuksen ja Otavalankadun muodostama raja. Näin ollen tarkastelualueelle mahtuu neljä tilastoaluetta: Nalkala, Kyttälä A ja B sekä Tammerkoski II. Tarkastelualueen rajautuminen on nähtävissä kuvasta 3. Tampereelle suuntautui kaksi havainnointikertaa, ja näillä molemmilla kerroilla koko havainnointialue käveltiin läpi.

Kuva 3 Tarkastelualan rajautuminen Tampereella.

Vaikka kaikki kolme tarkasteltavana olevaa kaupunkia sijaitsevat Suomessa, on niiden välillä hyvin merkittäviä eroja. Helsinki Suomen pääkaupunkina kantaa aivan erityistä roolia kansallisessa kuvastossa, Tampereella tehdasympäristö on luonut ja luo yhä edelleenkin kaupunkimaisemaan tietyt erityispiirteet. Oulu edustaa tarkastelussa pohjoisempaa Suomea.

Symbolit maiseman ja identiteetin rakentajina

Yhtenä pyrkimyksenä tässä tutkimuksessa on etsiä symboleja suomalaisista kaupunkimaisemista ja hahmottaa niiden muodostamia kokonaisuuksia. Jo edellä käytiin läpi kaupunkitilan ja kaupunkimaiseman rakentumista ja sivuttiin symbolien roolia siinä. Tässä luvussa käydään tarkemmin läpi, mitä nuo symbolit maisemassa mahdollisesti ovat, miten niitä voidaan luokitella, ja mikä merkitys nimenomaan symboleilla on identiteetin rakentumisessa ja rakentamisessa.

Jokaisella sosiaaliseen tietoisuuteen kiinnittyneellä alueella on oma symbolinen muotonsa, jota käytetään alueen tuottamiseen ja uudentamiseen sekä identiteetin luomiseen (Paasi 2011: 13; Airries ym. 2012: 51; Messely ym. 2014: 319; Vainikka 2016: 9). Symboleiksi voidaan tunnistaa esimerkiksi alueen nimi, vaakuna, laulut, myytit, tietyt maisemat sekä perinteet ja jaetut sosiaaliset käytännöt (Paasi 2011: 13; Vainikka 2016: 18; Šifta & Chromý 2017: 98, 103, 105). Myös mainokset, pukeutuminen ja ruoka voidaan nostaa osaksi sosiaalista identiteettiä rakentavien symbolien joukkoa (Tilley 2006: 17). Jo maiseman käsittelemisen yhteydessä tuli myös esiin maisemien kaksoisluonne, toisaalta maisemien voidaan katsoa rakentuvan symboleista, mutta maisemat myös itsessään ovat symboleja.

Symboleiden kannalta on syytä muistaa, että ne eivät ole ikinä vain sitä miltä ne näyttävät, vaan ne ovat jotain enemmän (Tilley 2006: 27). Symboleiden rakentumisessa tärkeää on niin symbolin materiaallinen tai performatiivinen ulottuvuus, kuin myös symboleille annetut merkitykset, jotka eivät välttämättä ole suoraan symbolista havaittavissa. Usein symboleihin liittyy hyvin vahva emotionaalinen lataus (Šifta & Chromý 2017: 103). Symbolien käyttökelpoisuus identiteetin tai laajemman skaalatason edustajana määräytyy osin sen perusteella, kuinka jaettuja nuo symboleille annetut merkitykset ovat. Mikäli symboleihin liittyy ristiriitaisia merkityksiä, voivat ne olla identiteetin tai skaalatason rakentumisen kannalta heikkoja (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109). Huomionarvoista on kuitenkin se, että symboleiden elinkaari on pitkä. Toisinaan symbolien merkityksiä manipuloidaan ja pyritään muuttamaan, jotta voidaan vauhdittaa erilaisia identiteettipoliittisia tavoitteita (Tilley 2006: 15). Sillä joukolla, joka käyttää valtaa symbolien merkityksellistämässä, on myös suuri valta kaupunkimaiseman ja identiteetin tulkintaan. Erityinen rooli alueiden ja paikkojen tuottamisessa on poliitikoilla, liikemiehillä, virkamiehillä, taiteilijoilla, opettajilla, toimittajilla ja tutkijoilla (Paasi 2001: 13). Vaikka lista edellä on pitkä, voi joukko, joka rakentaa kaupunkipaikkaa olla todella pienikin (Messely ym. 2014). Sen lisäksi, että heille on annettu valta merkityksellistää symboleja, heillä myös monesti on

mahdollisuus luoda uusia symboleja. Toki paikkaidentiteetin rakentumisen kannalta on välttämätöntä, että näiden toimijoiden luomat merkitykset tai symbolit hyväksytään laajemminkin käyttöön. Tämän takia toimivilla symboleilla on usein jokin historiallinen pohja (Šifta & Chromý 2017: 103).

Konkreettinen esimerkki symbolien merkityksestä voisi olla monumentit. Monumenttien taustalla on usein selkeä ajatus siitä, mitä niillä halutaan viestiä ja minkälaisia arvoja niiden tulisi edustaa (Duncan & Duncan 2010: 229). Toki nämäkään eivät ole yksiselitteisiä. Monumenttien edustamia arvoja voidaan kyseenalaistaa. Ylipäätään symboleihin voi liittyä merkityksiä, joiden välillä on konflikti (Šifta & Chromý 2017: 109). Tästä esimerkkinä toimii vaikkapa keskustelu Mannerheimin ratsastajapatsaasta (kts. Vasemmistonuoret 2020), joka sijaitsee Helsingin keskustassa hyvin keskeisellä paikalla Mannerheimin tien varrella – myös tämän tutkimuksen määritelmän mukaisessa ydinkeskustassa. Keskustelussa toiset katsovat patsaan edustavan Suomen pelastumistarinaa, toisille kyseessä on patsas suorastaan sotarikollisesta.

Jokaisella kansalla tulee Billigin (1995: 38) mukaan olla oma kollektiivinen muistinsa, ja usein monumentit toimivat tämän muistin ylläpitäjinä. Monumentit eivät säilytä historiaa täydellisenä, vaan monumenttiin liitettävä historiallinen tarina on aina muovattu tarkoituksensa varten, ja harvoin se tarina on täydellinen (Tilley 2006: 24). Yhtä kaikki monumentit, rakennukset ja symbolit ylipäätään ovat merkityskeskittymiä (Thomas 2006: 49). Merkityksellistämisen kannalta olennaista on myös huomioda se, että yksi yleinen jakolinja symbolien merkityksissä on alueella asuvien ja sen ulkopuolella elävien antamien merkitysten välillä (Šifta & Chromý 2017: 104).

Kaupunkipaikat ovat siis useiden merkityskeskittymien rakennelmia, joihin liittyy niin maantieteellinen, historiallinen, kulttuurinen, kielellinen kuin sosiaalinenkin ulottuvuus (Šifta & Chromý 2017: 100). Maantieteellinen ulottuvuus on ne koordinaatit, jossa kaupunki sijaitsee, ja missä kaupungin hallinnolliset rajat sijaitsevat. Tänä päivänä maantieteellisellä ulottuvuudella katetaan myös ne verkostot, joihin kaupunki kuuluu. Historiallisella ulottuvuudella tarkoitetaan kaupungin tarinaa, ja tätä tarinaa vahvistetaan symboleilla. Samaan tapaan kulttuurista ulottuvuutta, kaupungin paikkaidentiteettiä ja kaupungin henkeä vahvistetaan symboleilla. Loppujen lopuksi tässäkin tutkimuksessa on kyse juuri siitä, millainen on kunkin tarkasteltavana olevan kaupungin henki. Kielellisen ulottuvuuden merkityksestä kaupunkipaikalle hyvä esimerkki on Montreal, jossa kaupungin historian aikana on jopa nähty vaihteita, jossa kaupungissa on ollut kaksi rinnakkaista todellisuutta –

englanninkielinen ja ranskankielinen todellisuus (Bell & de-Shalit 2011). Myös kaupunkipaikan kielellistä ulottuvuutta ylläpidetään symboleilla. Sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja kaupunkipaikan kiinnittyneisyyttä sosiaaliseen tietoisuuteen.

Šifta ja Chromý (2017: 105) ovat jakaneet alueelliset symbolit graafisiin, kielellisiin, kuvallisiin, tilallisiin ja abstrakteihin symboleihin. Tämä luokittelu auttaa hahmottamaan sitä erilaisten symbolien kokonaisuutta, joka tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa voi olla läsnä. Taulukossa 1 on havainnollistettu erilaisten symbolien jakautumista eri muotojen mukaan. Huomion arvoista on, että graafiset ja kuvalliset symbolit ovat erilaisia visuaalisia symboleja. Graafisia symboleja ovat esimerkiksi erilaiset kyltit, logot, liput ja vaakunat (Šifta & Chromý 2017: 105). Tällaisia symboleja kaupunkimaisemat ovat täynnä. Joidenkin globaalien suurkaupunkien kohdalla voidaan jopa sanoa, että viestinnälliset merkit ja kyltit ovat dominoivia elementtejä niiden maisemassa, ja ylipäättään voidaan puhua visuaalisesta hälystä, jonka runsas määrä symboleja ja viestejä aiheuttaa (Geyh 2009: 41; Seliger 2013: 79; kts. myös Jäntti 2021: 99). Ainakin joltain osin graafisten symbolien jaottelu skaalatasojen mukaan on selkeää. Esimerkiksi Suomen lipun symbolinen arvo suomalaisuuden edustajana on hankalasti kyseenalaistettavissa. Kuvallisia symboleja ovat nimensä mukaisesti valokuvat. Tämä kohta Šiftan ja Chromýn jaottelusta on vain heikosti sovellettavissa tarkasteluun kaupungeissa olevista symboleista, sillä he tarkoittavat valokuva symbolilla nimenomaan aluetta edustavaa valokuvaa.

Taulukko 1 Symbolit luokiteltuina symbolien tyyppin mukaan. Luokittelun pohjana on Šifta ja Chromý (2017).

Graafiset symbolit	Kielelliset symbolit	Kuvalliset symbolit
ideogrammit etiketit, kyltit matemaattiset symbolit logot tunnuskuvat liput vaakunat	tervehdykset fraasit nimet eleet	valokuvat
	Tilalliset symbolit	Abstraktit symbolit
	vuoret monumentit perintöpuut	etnisyys uskonto ideologiset liikkeet legendat ja myytit

Myös kielelliset symbolit voivat esiintyä visuaalisessa muodossa. Maisemassa olevilla teksteillä on suurta merkitystä, ja niihin saattaa olla ladattuna todella paljon symbolista arvoa. Tämä korostuu esimerkiksi katujen nimissä (Jones 2020: 50; Ainiala 2021: 127). Katujen nimien lisäksi kaupunkimaisemassa on todella paljon muita virallisia ja kaupallisia tekstejä (Syrjälä 2021: 170). Visuaalisten havaintojen lisäksi kielellisten symbolien havaitsemisessa kuuloaisti on oleellinen, sillä kielelliset symbolit esiintyvät myös äänimaisemassa. Toisin kuin Šiftan ja Chromýn luokittelussa, katsotaan tässä tutkimuksessa laajemmin koko kielijärjestelmän, kielen olevan symboli (Vainikka 2016: 6) – siinä, missä tervehdykset ja nimet toimivat toki myös symboleina. Myös valtioiden, ja samaan tapaan kaupunkien, nimeäminen ja nimet ovat tärkeitä ryhmäidentiteetin rakentajia (Billig 1995: 73; Ainiala ym. 2021: 13–14). Kielelliset symbolit muodostavat kielimaiseman, joka on maisema, ”johon kieli oleellisena osana liittyy merkitysten, näkyvän kirjoituksen sekä puheen muodossa” (Hellén 2019: 86). Kielimaiseman tutkimuksesta on viime vuosina muotoutunut oma tutkimusala (Syrjälä 2021).

Tilallisiin symboleihin liittyy niin visuaalinen kuin laajempikin kokemuksellinen ulottuvuus. Šifta ja Chromý listaavat näihin esimerkiksi vuoret, monumentit ja perintöpuut. Joukkoon on tärkeää lisätä myös rakennukset ja niihin liittyen muistettava arkkitehtuurin merkitys. Arkkitehtuurilla esimerkiksi luodaan monesti hyvin standardoitua kuvastoa, joka esiintyy samankaltaisena ympäri maailman (Vainikka 2016: 14; Wilkinson 2020: 220). Abstraktit symbolit, kuten legendat ja myytit tai uskonnot, ovat havaittavissa useamman eri aistin kautta, ja ne ilmentyvät erilaisin performanssein. Niihin usein linkittyy myös muita symboleja. Esimerkiksi legendojen ja myyttien merkitystä vahvistetaan tilallisilla symboleilla, ja myös toisinpäin tilallisten symbolien, kuten patsaiden, merkitystä vahvistetaan myyttisillä tarinoilla. Abstrakteihin symboleihin kuuluvat myös ideologiset liikkeet, joita on olemassa niin paikallisella, kansallisella kuin eurooppalaisella ja globaalilla tasolla. Toimintatasosta riippuen näiden liikkeiden symbolit assosioituvat kyseiseen skaalatasoon.

Ihmiset kulkevat päivittäin useiden erilaisten visuaalisten ilmauksien ja symbolien ohi, mutta vain osa niistä kiinnittää huomiomme ja herättää tunteita (Roberts 2012: 386). Samalla on muistettava, että vaikka jokin asia ei juuri sillä hetkellä herättäisi tunteita, tai emme siihen tietoisesti kiinnittäisi huomiota, on näkemämme jäänyt kuitenkin alitajuntaan. Varmasti jokainen voi allekirjoittaa, että mitä useammin symbolin tai maiseman ohi kulkee, sitä vähemmän siihen kiinnittää huomiota – se arkipäiväistyy. Toisaalta samaan aikaan juuri tällaiset arkipäiväiset symbolit ovat tärkeimpiä identiteetin rakentajia. Banaalin nationalismiin

symboleilla voidaan katsoa tarkoitettavan arkipäiväisiä symboleita, joilla kansallisuusaatetta pidetään jatkuvasti jokseenkin huomaamattomasti esillä (Billig 1995). Tästä ajatuksesta ponnistaa myös ajatus banaaleista eurooppalaisuuden ja globaaliuden symboleista. Kansallisuuden tapaan myös nämä skaalatasot saattavat olla jatkuvasti läsnä arkipäivässä ja ainakin osin huomaamattomasti.

Maisemat rakentuvat näkyvistä ja näkymättömistä symboleista (Raivo 1996: 48). Symbolien merkitys ihmisille tulee hyvin esiin Harald Wydran (2012: 50) toteamuksessa ”symbolit sulautuvat ihmisten tavalliseen elämään, koska ne vangitsevat heidän mielensä ja sydämensä”. Symboleita pidetään erittäin tärkeänä identiteetin kannalta (Casakin ym. 2015: 225; Vainikka 2016: 9). Kollektiiviset identiteetit tarvitsevat tiettyjä perinteitä, jaettua historiaa, ja tietyn jaetun materiaalsen muodon eli symbolisen muodon pysyäkseen elinvoimaisina (Billig 1995: 38; Tilley 2006: 12; Anttila 2007: 8, 28). Symboleilla luodaan ja ylläpidetään jaettua historiaa sekä vahvistetaan yhtenäisyyttä (Whelan 2016: 63), ja näin rakennetaan kollektiivista identiteettiä. Kollektiiviset muistot eivät pysy hengissä, ellei niitä vangita julkkisiin paikkoihin ja julkisiin maisemiin (Anttila 2007: 75; Duncan & Duncan 2010: 242). Myös myytit elävät maisemissa (Hirsch 2006: 151). Yksittäisillä symboleilla voi olla todella suuri merkitys identiteetille ja kun näitä symboleita tuodaan yhteen kaupunkitilassa ja ne muodostavat suurempia kokonaisuuksia, voi niiden merkityksen olettaa entisestään kasvavan. Maiseman skaalatasot ovat juuri tällaisia suurempia kokonaisuuksia.

Symbolien merkityksen määrittelyssä on syytä ottaa huomioon ajan vaikutus. Aika on yksi merkittävä tekijä alueellisen identiteetin taustalla (Šifta & Chromý 2017: 100). Aika myös vaikuttaa symbolien merkitykseen. Tietystä maisemassa vieraalta vaikuttavilta symboleista saattaa ajan kuluessa tulla oleellinen osa paikallista kuvastoa ja paikallista identiteettiä. Myös alueiden väestön muutos aiheuttaa muutoksia symbolien merkityksissä. Mikäli alueelle muuttavat henkilöt määrittelevät symbolit eritavoin kuin alkuperäinen väestö, saattaa alueelle syntyä konflikti alueen identiteetin välillä (Šifta & Chromý 2017: 102). Yksi oleellinen jakolinja symbolien merkityksellistämässä on nimenomaan alueen ulkopuolisten ja sisäpuolisten antamien merkitysten välillä (Šifta & Chromý 2017: 104). Tämä myös osaltaan selittää symbolien voimaa eräänlaisen ryhmäidentiteetin rakentajana. Jaettu merkitys tietystä symbolista yhdistää ryhmän tuota merkitystä haastavia ryhmiä vastaan. Symboleiden luonteeseen kuitenkin kuuluu myös uusiutuminen ajan kuluessa (Šifta & Chromý 2017: 107).

Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemien symbolit

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on ”*Millaisia ja mitä paikallisuuden, suomalaisuuden, eurooppalaisuuden ja globaaliuden symboleja Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemista on löydettävissä?*” Tässä luvussa tarkastellaan kaupunkimaisemia nimenomaan tämän kysymyksen näkökulmasta.

Pyrkimyksenä ei ole tarjota kvantitatiivista katsausta eri skaalatasoja edustavien symbolien määrään tarkasteltavana olevissa kaupunkimaisemissa, eikä edes täydellistä listausta maisemassa olevista eri skaalatasoihin linkittyvistä symboleista. Symbolien laskemista tärkeämpää on symbolien purkaminen osiin ja merkityksen löytäminen niille (Duncan & Duncan 2010: 231–232). Tämä tapahtuu symbolien semioottisen luvun kautta, pyritään löytämään symbolien aiheuttamat mielleyhtymät, konnotaatiot. Peirceläiseen semiotiikkaan liittyy ajatus tulkitsijasta ja kohteesta (kts. Mäkiranta 2013: 14). Tarkasteltavana olevat symbolit rakentuvat pääsääntöisesti materiaalisesta³ muodosta, merkittävästä, ja mielikuvasta, merkitsijästä (Duncan & Duncan 2010: 232; Seliger 2013: 82). Symbolien merkityksen etsimisessä on paljon myös hermeneuttisia piirteitä, sillä hermeneutiikka korostaa sitä, että ilmiöiden ja asioiden havaitseminen vaatii tulkintaa (Unt 2012: 29; Granö 2013: 72), jota myös tässä tutkimuksessa toteutetaan lajittelemalla symboleita eri luokkiin purkamalla niitä osiin. Poststrukturalismin hengen mukaisesti on syytä muistaa, että merkittävän ja merkitsijän välinen suhde on sosiaalisesti rakennettu diskurssi (Woodward ym. 2009: 403). Tämä myös konkretisoituu tässä tutkimuksessa sillä kaikkien symbolien jakaminen käytössä oleviin kategorioihin ei ole yksiselitteistä – eikä aitoa oikeaa vastausta ole olemassakaan.

Tässä tutkimuksessa mielikuvalla ja merkitsijällä tarkoitetaan käytännössä symbolien historiaa sekä tutkijan näkemystä symbolista. Vaihtoehtona olisi ollut myös jonkinlaisen kyselytutkimuksen kautta etsiä laajempien joukkojen näkemyksiä symboleista. Tosin jotkut semiootikot näkevät sauerilaiseen tapaan, että symbolien merkityssuhteet ovat havaittavissa vain harjaantuneilla silmillä (Duncan & Duncan 2010: 232). Tällöin voi vain pohtia kuinka suurelta joukolta vastauksia olisi ollut saatavilla. Yleistä mielipidettä ei siis ole tässä tutkimuksessa lähdetty selvittämään kyselytutkimuksella tai haastatteluilla, mutta toki yleinen mielipide taustalla vaikuttaa viittauksina aiempiin tutkimuksiin ja ajankohtaiseen keskusteluun.

---

³ Symbolien luokittelua helpottamaan hyödynnetään tässä työssä Šifan ja Chromýn jaottelua symbolien tyypeistä (2017: 105) – tässä jaottelussa otetaan huomioon myös symbolit, joilla ei ole varsinaista materiaalista muotoa. Näiden havaitseminen ja määrittely toki on haasteellisempaa kuin materiaalsen muodon omaavien symbolien määrittely, ja tämän takia niiden käsittely on paikoihin ohuempaa. Niillä kuitenkin, samalla tavoin kuin muillakin symboleilla, on merkittävä rooli identiteetin rakentumisessa (Šifta & Chromý 2017).

Taulukossa 2 on ryhmitelty Helsingin kaupunkimaisemasta löytyviä symboleja skaalatasojen alle. Pääkaupunkina Helsingin asema kaupunkimaisemaa tarkasteltaessa on mielenkiintoinen. Pääkaupunkeihin usein sisällytetään suurta kansallista symboliikkaa (Therborn 2002: 26), ja niillä itsessään on myös oma symbolinen arvonsa pääkaupunki-instituutiona. Helsingissä kansallinen symboliikka näkyy esimerkiksi eduskuntatalossa, useissa muistomerkeissä ja vähintäänkin teoriassa Suomen lipun näkyvyydessä. On tosin todettava, että havainnointien aikana kaikissa tarkasteltavissa kaupungeissa nähtävillä olevien Suomen lippujen määrä oli vähäinen. Vähäisten Suomen lippujen lisäksi Helsingin kaupunkimaisemasta oli havaittavissa useiden muiden valtioiden lippuja. Tämä kertoo siitä, kuinka pääkaupungit ovat mielenkiintoisella tavalla portti kansainväliseen maailmaan ja kansainvälisen maailman portti kansalliseen maailmaan. Esimerkiksi suurlähetystöjen kautta kaupunkitilaan tulee globaali vivahde. Ylipäättään symbolien tasolla Helsingissä oli havaittavissa useita globaaliuden symboleita: englannin kieli on maisemassa voimallisesti läsnä, kuten myös 'kansainväliset' ravintolat, symbolikieli ja lukuisat ylikansalliset yritykset. Ylikansallisista yrityksistä jonkinlaisia tyypiesimerkkejä ovat pikaruokaravintolat McDonald's ja Subway. Myös pukeutuminen toimii globaaliuden symbolina jokaisessa tarkasteltavassa maisemassa.

Taulukko 2 Helsingin kaupunkimaisemasta löytyviä symboleita jaoteltuna skaalatasojen mukaan.

Paikallisuus/Helsingiläisyys	Suomalaisuus
Stadin slangi Opaskartat Paikalliset yritykset logoineen Kaupungintalo Tuomiokirkko	Eduskuntatalo Päärautatieasema Useat muistomerkit Suomen lippu Useat katujen nimet Senaatintori Kirkko
Eurooppalaisuus	Globaalius
Empirekeskusta EU:n tähtilippu Euro Kirkko Lidl	Englannin kieli 'kansainväliset' ravintolat Kansainväliset liput Pukeutuminen Ylikansalliset yritykset Symbolikieli

Helsingissä ehkä yksi mielenkiintoisimmista tarkastelukohteista on Senaatintorin ympäristö. Senaatintorin kuvasto, joka sisältää muun muassa Tuomiokirkon ja valtioneuvoston linnan, mielletään hyvin suomalaiseksi. Toki on muistettava etenkin Tuomiokirkon rooli myös

Helsingin omana paikallisena symbolina. Useille kirkko toimii kotiseudun ja paikallisuuden symbolina (Knapas 2001: 50; kts. myös Kolbe 28.10.2020). Senaatintorin taustaa tarkasteltaessa on kuitenkin nostettava esiin se, että empiretyyli on hyvin eurooppalainen lähtöjään, ja myös Senaatintorin arkkitehti oli syntyjään saksalainen – ei suomalainen. Päärautatieasema taas edustaa ainakin suunnittelijaa tarkasteltaessa suomalaisuutta, sillä sen taustalla on Eliel Saarinen. Ylipäätään Rautatien torin ympäristö sisältää paljon kansallisromanttisia joko kansallisen heräämisen jälkeen tai aivan itsenäisyyden alkuvuosina rakennettuja rakennuksia (Museovirasto 2009), jotka assosioituvat voimakkaasti suomalaisuuteen ja näin ollen niitä voi pitää suomalaisuuden symboleina.

Helsingistä erityisinä symboleina on mielekästä nostaa esiin myös helsinkiläisyyttä korostavat symbolit: oma slangi (kts. Ainiala 2021: 134), opaskartat, paikalliset yritykset logoineen sekä kaupungintalo ja jo edellä mainittu Tuomiokirkko. Stadin slangi tosin on Helsingin ydinkeskustassa hyvin vähäisesti esillä. Julkiset opaskartat luovat omalta osaltaan paikallisuutta maisemaan. Erilaiset karttakuvat ovat tärkeitä etenkin kansakuntaan identifioitumisessa (Anttila 2007: 126), mutta alueen territoriaalisen muodon esittäminen toimii symbolina myös pienemmillä – tai laajemmilla – skaalatasoilla.

Taulukko 3 Tampereen kaupunkimaisemasta löytyviä symboleita jaoteltuna skaalatasojen mukaan.

Paikallisuus/Tamperelaisuus	Suomalaisuus
Tampereen murre Tammerkosken maisemat Hämeenkatu, Hämeensilta, Keskustori Paikalliset yritykset Kaupungintalo Kirkko Muistomerkit	Tammerkosken maisemat Tampereen tuomiokirkko Suomalaiset yritykset Muistomerkit
Eurooppalaisuus	Globaalius
Euro EU:n tähtilippu Kirkko Lidl	Englannin kieli Ylikansalliset yritykset Symbolikieli Tammerkosken maisemat

Taulukossa 3 on ryhmitelty Tampereen kaupunkimaisemasta löytyviä symboleja skaalatasojen alle. Kuten taulukosta on havaittavissa, pitkälti samankaltainen symboliikka toistuu myös Tampereella kuin edellä käsitellyssä Helsingissä. Tampereella kuitenkin kaupunkimaisemassakin korostuu kaupungin tahtotila olla tamperelainen ja kansainvälinen

(Tampere 2018). Erityisesti tamperelaisuus huokuu kaupunkikeskustan punatiilisestä arkkitehtuurista Tammerkosken ympäristössä.

Toki Tammerkosken maisemat ovat myös vahvasti osa suomalaisuutta, ja ne onkin nostettu yhdeksi Suomen kansallismaisemista (Museovirasto 2009). Suomalaisuutta edustaa myös Tampereen tuomiokirkko, jonka tyyliäkin on kansallisromantiikka (Knapas 2001: 48). Tämän lisäksi useiden suomalaisten yritysten logot edustavat Tampereella suomalaisuutta samaan tapaan kuin muissakin tarkasteltavissa kaupungeissa. Yritysten logot eivät siis automaationa ole globaaliuden symboleita. Yksi esimerkki suomalaisesta yrityksestä on Metsä Board, jonka tehdasalue sijaitsee aivan Tampereen keskustassa, ja tämänkin tutkimuksen tarkastelualueella.

Tampereen Hämeenkatu, Hämeensilta ja Keskustori muodostavat hyvin vangitsevan arkkitehtuurisen kokonaisuuden. Tämän kokonaisuuden juuret ovat pitkälti 1800-luvulla (Museovirasto 2009). Esimerkiksi moni Keskustorin ympärille rakennetuista rakennuksista on ajalta ennen Suomen kansallista heräämistä, joten näiden on syytä katsoa vähintäänkin ensisijaisesti edustavan tamperelaisuutta, ja korkeintaan toissijaisesti suomalaisuutta. Tampereella vahvasti paikallisuutta edustaa myös Tampereen murre. Kielijärjestelmä, ja esimerkiksi murteet, ovat tärkeässä roolissa identiteettiryhmien rakentamisessa (Vainikka 2016: 16; Ainiala 2021: 134). Samaan tapaan murteet toimivat paikallisen skaalatason rakentajina jokaisessa tarkasteltavassa kaupungissa, mutta erityisesti tämä korostuu Tampereella, kun taas Helsingin ydinkeskustassa se on hyvin vähäistä.

Erityisesti Helsingin ydinkeskustasta löytyy Suomen historiaan liittyviä monumentteja, jotka ovat oleellinen osa paikan tai alueen ja identiteetin symbolista ulottuvuutta (Thomas 2006: 49). Helsingissä tällaisia monumentteja ovat esimerkiksi entisten presidenttien muistomerkit, tai vaikkapa Aleksis Kiven patsas rautatienrallilla. Samankaltaisia monumentteja löytyy myös Tampereelta ja Oulusta, vaikkakin niissä sidos Suomen historiaan voi olla toisarvoisempia, ja ensisijaisesti monumentit linkittyvät paikalliseen historiaan. Tämä kertoo myös siitä, että symboleissa voi olla rinnakkain useita skaalatasoja. Tampereelta konkreettinen esimerkki Suomen ja samaan aikaan Tampereen historiaan liittyvästä monumentista on Hämeenpuistossa oleva Vapaudenpatsas, joka symboloi sisällissodan Tampereen valtausta (Tampere 2006). Vapaudenpatsaaseen liittyy myös vahvasti ristiriitaisia merkityksiä, sillä toisille se edustaa Suomen itsenäisyyttä ja toisille taas erityisesti sisällissodan aikana harjoitettua sortoa.

Oulussa symboleita vaikuttaa määrällisesti mitattuna olevan vähemmän kuin edellä tarkastelluissa kaupungeissa. Tämä voi selittyä esimerkiksi kaupungin pienemmällä

väkiluvulla, ja myös pienemmällä väestötiheydellä. Oulussa on noin 200 000 asukasta 1410 neliökilometriä kohden, Tampereella noin 225 000 asukasta 523,4 neliökilometriä kohden ja Helsingissä noin 630 000 asukasta 213,8 neliökilometriä kohden. Toisaalta tätä voi pitää myös merkinä globaalitason pienemmästä läsnäolosta kaupungin maisemassa, sillä Geyhin (2009: 41) mukaan globaaleja kaupunkeja yhdistää viestinnällisten merkkien ja kylttien suuri, jopa hallitseva, määrä.

Taulukossa 4 on kuitenkin ryhmitelty Oulun kaupunkimaisemasta löytyviä symboleja eri skaalatasojen alle. Eurooppalainen symboliikka jää Tampereen tapaan myös Oulussa pitkälti valuutan varaan. EU-rahoitusta saaneisiin julkisiin hankkeisiin kuuluu myös velvollisuus viestiä rahoituksesta, ja tämän myötä pienet EU-lipuin varustetut kyltit, joissa rahoituksen alkuperä kerrotaan, vilahtelevat paikoin, mutta usein nämä ovat hyvin näkymättömissä. Sen sijaan euro on jatkuvasti läsnä symbolina kaikissa tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa. Tyypillisesti valuutta on ollut merkittävä symboli moderneille valtiokoneistoille (Billig 1995: 41–42).

Taulukko 4 Oulun kaupunkimaisemasta löytyviä symboleita jaoteltuna skaalatasojen mukaan

Paikallisuus/oululaisuus	Suomalaisuus
Torin ympäristö (Toripolliisi, kauppahalli) Graffitit Taide Kaupungintalo Kirkko Paikalliset yritykset logoineen Muistomerkit	Torin ympäristö (erityisesti puuarkkitehtuuri) Suomalaiset yritykset logoineen Rautatieasema Muistomerkit
Eurooppalaisuus	Globaalius
Euro EU:n tähtilippu Lidl	Pukeutuminen Graffitit Ylikansalliset yritykset Symbolikieli

Myös Oulussa paikallisuus on vahvaa. Oulun rantakortteleiden julkinen kaupunkitila on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi ympäristöksi (Museovirasto 2009), mutta kyseiseen tilaan mahtuu myös useita paikalliseksi luonnehdittavia maiseman osia – näistä Toripolliisi-patsas on selkein esimerkki. Puukorttelit kyseisellä alueella on suunniteltu 1800-luvun lopulla. Kun tämä yhdistetään Suomeen vahvasti liitettävään puurakentamiseen, on

puukortteleiden symbolinen yhteys suomalaisuuteen selkeä. Toki puurakentaminen samalla edustaa Oulun menestystä 1800-luvun lopulla.

Oulusta löytyy myös Helsingin ja Tampereen tavoin monumentteja, joilla pyritään vaalimaan yhteistä historiaa (Anttila 2007: 75; Duncan & Duncan 2010: 242; Whelan 2016: 63). Esimerkiksi Oulun ydinkeskustassa on Teuvo Pakkalan patsas. Monissa Oulussa ja Tampereella olevissa muistomerkeissä on olemassa sidos Suomen historiaan, mutta assosiaatiot näiden kohdalla ovat kuitenkin useammin ensisijaisesti paikallisuuteen kuin Suomen historiaan.

Tietyllä tasolla kaikkia tarkastelussa olevia kaupunkeja yhdistää hyvin samankaltainen symbolikieli, esimerkiksi jalkakäytävästä sekä rautatieaseman tai sairaalan sijainnista viestitään yhteneväsillä symboleilla. Vaikkakaan virallisia yleismaailmallisia symboleita ei ole kehitetty, ja symboleissa on kulttuurien välillä jonkin verran eroa (Hellén 2019: 98), on symbolikielessä hyvin paljon globaaleja piirteitä, jotka näkyvät likimain kaikkialla maapallolla. Omanlaistaan symbolikieltä on myös katujen nimeäminen. Katujen nimillä on paljon symbolista arvoa (Jones 2020: 50; Ainiala ym. 2021: 13–14). Oikeastaan jokaisesta tarkasteltavasta kaupungista on löydettävissä katuja, jotka ovat tavalla tai toisella linkitettävissä Suomen historiaan. Erityisen voimakkaana suomalaisuuden symbolina tämä kuitenkin vaikuttaa toimivan Helsingin ydinkeskustassa.

Katujen nimet ovat virallisia symboleja, mutta kaupunkimaisemia yhdistää myös epäviralliset symbolit. Kaupunkimaisemia yhdistävänä piirteenä voi myös pitää monien kansallisten kuin kansainvälistenkin brändien läsnäoloa maisemassa. Yrityksillä on koko ajan suurempi rooli kaupunkimaiseman rakentamisessa (Andersson 1997: 118). Kansallisia brändejä on löydettävissä kaikilta tarkastelualueilta, ja ne luovat maisemiin suomalaisuuden tasoa. Kansainväliset brändit esiintyvät kaupungeissa hieman eri intensiteeteillä – erityisesti niiden merkitys globaaliuden symboleina näkyy Helsingin ja Tampereen kaupunkimaisemissa, vaikka niitä myös Oulussa on havaittavissa. Kansallisten ja kansainvälisten brändien lisäksi maisemassa on yritysten logoja myös paikallisuuden ja eurooppalaisuuden symboleina. Paikalliset yritykset luovat paikallisuutta kaupunkimaisemaan, ja eurooppalaisuuden epämuodollisena symbolina jokaisessa kaupungissa toimii vähintäänkin Lidl-kauppakettijun logot.

Seuraavassa osiossa tarkastellaan laajemmin minkälaisia kokonaisuuksia ja kokemuksia kaupunkimaisemat herättävät, ja mihin nämä kokemukset pohjautuvat.

Kaupunkimaiseman artikulointi

Edellä esiteltiin tarkasteltavana olevista kaupunkimaisemista löytyviä symboleja, ja pyrittiin luokittelemaan niitä edustamaan aiemmin määriteltyjä skaalakategorioita. Mutta *millaisia kokonaisuuksia paikallisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus ja globaalius muodostavat Helsingin, Tampereen ja Oulun kaupunkimaisemaan?* Tähän kysymykseen pyritään vastaamaan tässä osiossa. Maisemat usein koetaan tunteiden rakennelmana, joka kuvastaa maisemaan linkittyviä identiteettejä (Tilley 2006: 14; Unt 2012: 43). Kuten edellä on tuotu esiin, maisemat rakentuvat sekä materiaalisesta ulottuvuudesta, jota symboleja luokittelemalla edellä tarkasteltiin, että kokemuksellisesta ulottuvuudesta. Parhaiten kaupunkimaisemaa pystyy analysoimaan yhdistämällä näiden kahden ulottuvuuden tarkastelun (Duncan & Duncan 2010: 225).

Kaupunkimaisema on aina tietyn identiteetin ilmiä, sitä voi myös kutsua kaupungin karismaksi (Hall 2006: 189; Hansen & Verkaak 2009: 6). Mutta koska kaupunkimaisema rakentuu kiistellyistä symboleista (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109), ja on jatkuvassa muutoksessa (von Bonsdorff 1996: 28; Tilley 2006: 7; Massey 2006: 46; Bender 2006: 306), on syytä olettaa, että tuo identiteetti on myös jatkuvassa muutoksessa. Paikan kollektiivinen identiteetti rakentuu henkilökohtaisten kokemusten kautta (Zimmerbauer & Paasi 2013: 33), joten esimerkiksi kaupunkiin muuttavat ihmiset vaikuttavat pitkällä aikavälillä paikan identiteettiin ja kaupunkimaisemaan. Tällä kertaa toteutettu tarkastelu on poikittaistutkimus kolmessa Suomessa sijaitsevassa kaupungissa, joten muutoksen analyysi on hyvin vähäistä. On kuitenkin syytä ymmärtää kaupunkimaiseman dynaaminen luonne.

Helposti tuntuisi mielekkäältä tarkastella kaupunkimaisemassa olevien skaalojen esiintymistä erilaisten karttaesitysten kautta. Nykyisessä kaupunkikehityksessä tämä on kuitenkin hyvin haastavaa, sillä kaupunkikeskustojen maisemat ovat aiempaa huomattavasti hajanaisempia (Andersson 1997: 109). Ennen ehkä oli selkeästi paikallista ja kansallista historiaa henkiviä kortteleita ja toisaalta kansainvälisyyttä sykkivää liikekeskusta – tänä päivänä nämä ovat ehkä sekoittuneet aiempaa enemmän. Tänä päivänä myös ajatellaan, että kaupunkien sisällä tulisi välttää tiukkoja rajoja eri alueiden välillä, sillä se kehityskulkuna johtaa usein segregatioon, alueiden eriytymiseen (Geyh 2009: 125–127). Näiden syiden takia varsinaisia karttaesityksiä tarkasteltavana olevien kaupunkimaisemien skaalatasojen rakentumisesta ei ole. Tämä myös tukee valittua lähestymistapaa, jossa skaalat voivat elää rinnakkain. Mutta tiettyjä, esimerkiksi suomalaisuuden, keskittymiä on kaupunkimaisemista tunnistettavissa ja nämä tuodaan esiin tekstissä.

Paikallisuus

Paikallisuudella tarkoitetaan sitä, että jokin ilmiö kuuluu juuri tiettyyn paikkaan (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2020). *Paikallisuus* sanan juuri on sana *paikka* eli kielellisesti näiden kahden sanan voi nähdä olevan sidoksissa toisiinsa. Toisin sanoen, jokaisesta paikasta löytyy jo paikallisuuden piirteitä. Muuten paikka ei olisi määritelmänsä mukainen uniikki merkityskeskittymä (Tuan 1975: 165; Edensor ym. 2020: 3). Kaupunkimaiseman voi nähdä olevan ketju erillisiä paikkoja (Tilley 1994: 44; Unt 2012: 63) tai vaihtoehtoisesti kaupungin voi nähdä olevan kokonaisuutena paikka (Lesh 2020: 432), joten lähtökohtaisesti jokaisesta kaupungista löytyy myös paikallisuuden taso. Mutta sinänsä jos tarkastellaan kaupunkitilaa, on paikallisuus ohuempaa. Kaupunki on tietty tilallinen järjestelmä, ja vaikka hieman määrittelyt vaihtelevat valtioittain, on perusajatus kaupungista tilallisena järjestelmänä jonkinlainen ihmisten tiivistymä. Näihin tiivistymiin liitetyt merkitykset luovat kaupunkitilasta merkityskeskittymän eli paikan.

Tämä kävi ilmi myös tarkasteltavien kaupunkien, Helsingin, Tampereen ja Oulun, osalta. Jokaisesta kaupunkimaisemasta oli löydettävissä symboleja, jotka kuvasivat kyseisen kaupungin paikallista identiteettiä. Paikan tai alueen identiteetillä tarkoitetaan niitä piirteitä, jotka yleisesti liitetään kyseiseen paikkaan (Paasi 2003: 478; Paasi 2009: 141; Paasi 2011: 14; Peng ym. 2020: 2, 4) – eli toisin sanoen niitä piirteitä, jotka erottavat kyseisen paikan muista paikoista. Tässä tapauksessa kyse on siitä, mitkä piirteet erottavat Oulun, Tampereen ja Helsingin toisistaan?

Kokemuksellisen tarkastelun perusteella tarkasteltavat kaupungit voi järjestää paikallisuuden intensiteettiin pohjautuen. Toki tätä järjestystä tulkittaessa on muistettava, että tarkastelu toteutettiin näiden kaupunkien ydinkeskustoissa. Jokaisesta kaupungista löytyy niin ikään kaupungille leimallisia kaupunginosia, ja välttämättä se ei ole aina ydinkeskusta (kts. Olsson ym. 2021: 36–37). Toki Suomessa naapurustoihin liittyvä symboliikka, ja naapurustoja toisistaan erittelevät piirteet, ovat aika vähäisiä (kts. esim. Hellén 2019: 95). Intensiteetin perusteella paikallisin kaupunki on Tampere, jonka perässä tulevat Oulu ja Helsinki.

Tamperetta leimaa vahvasti punatiili, mitä myös kuvassa 4 näkyy. Tampere on kaupunki, joka kuvastaa Suomen teollisuuden syntyä. Samaan aikaan Tammerkosken kansallismaisemat ovat myös osa kansainvälistä teollisuushistoriaa (Museovirasto 2009). Tässä mielessä kaupunkikuvaa tarkasteltaessa on hankala vetää rajaa sille, mitkä osat maisemasta edustavat tamperelaisuutta, suomalaisuutta tai toisaalta kansainvälisyyttä. Mitä pidempään Tammerkosken maisemia katsoo ja aistii muilla tavoin, sitä vakuuttuneemmaksi tulee näiden

Kuva 4 Tampereen kaupunkimaisemaa leimaavat savupiiput ja punatiili. Tammerkosken kansallismaisemat edustavat niin tamperelaisuutta, suomalaisuutta kuin globaaliutta. Kuva: Valtteri Paakki, 2021.

skaalatasojen toisiinsa sidonnaisuudesta. Tamperelaisuuden ja suomalaisuuden suhde ei sinänsä tule yllätyksenä. Esimerkiksi Suomen entinen kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa (2017: 33) on analysoinut suomalaisuuden muotoutuvan paikallisten piirteiden summana. Toki, kuten edellä skaalatasoja määriteltiin, on kansallinen skaalataso erityisesti symbolien kannalta määriteltynä institutionaalisesti rakennettua ja siinä mielessä erillään paikallisista kulttuureista. Mutta myös identiteetistä puhuttaessa nousee esiin ajatus siitä, että paikallisen ja kansallisen identiteetin välillä on hyvin vahva interaktiivinen suhde (Crang 1999: 464).

Toisaalta on muistettava Šiftan ja Chromýn (2017: 101) ajatus siitä, että eri aluetasojen identiteetit usein kilpailevat keskenään, ja jopa poissulkevat toisensa. Lisäksi on pidettävä mielessä määrittelyvallasta käynnissä oleva kamppailu, kuka saa hyödyntää symboleita ja minkä ideologian edistämiseksi, kuka saa kertoa kaupunkipaikan tarinaa (Tilley 2006: 15; Ainiala ym. 2021: 15). Eli Tammerkosken maisemien muodostamaa kokonaisuutta tarkasteltaessa kysymys on siitä, mitkä toimijat ovat saaneet määritellyä maiseman, ja

hyödynnettyä sitä parhaiten oman tarinansa rakentamisessa. Tässä tapauksessa onnistujia ovat Tampereen brändin rakentamisen taustalla olevat toimijat, sillä Tammerkosken maisemat vaikuttavat edustavan ennen muuta tamperelaisuutta. Tähän toki vaikuttaa esimerkiksi alueen pitkä historia, Tammerkosken maisemista on vuosisatojen aikana muodostunut oleellinen osa tamperelaisuutta. Tämä kertoo ajan oleellisesta roolista identiteetin rakentamisessa ja rakentumisessa (Šifta & Chromý 2017: 100). Tammerkosken alue on pitkälti suojeltu osana kansallista kulttuurimaisemaa (Lähteenmäki 2017). Tämä on hyvin yleinen 'oire' halusta ylläpitää paikallisen tai kansallisen identiteetin kannalta tärkeää kuvasto sellaisena kuin se on totuttu näkemään (Tilley 2006: 13–14; Cosgrove 2006: 56–57; Charney ym. 2021: 5).

Mutta Tampereeseen on liitettävissä myös muita tamperelaisuuden piirteitä. Tamperetta kuvaillessa esiin nousevat sanat voisivat olla mustamakkara, murre ja Ukkometso edellä läpikäytyjen Tammerkosken maisemien lisäksi. Ylipäätään, kuten symboleita läpikäydessä tuotiin esiin, arkkitehtuurisesti Tampereen ydinkeskusta on pitkälti rakentunut ajalla ennen Suomen itsenäistymistä, jopa ajalla ennen Suomen varsinaista kansallista heräämistä (Museovirasto 2009), ja näin ollen nuo maisemat assosioituvat voimakkaasti tamperelaisuuteen.

Kaupunkimaisemien tarkastelun yhteydessä esiin nousi kielimaisema niin kirjoitettuna kuin puhuttuna. Kielellä on todella suuri merkitys ihmisen identiteetin ja ryhmän yhtenäisyyden kannalta (Anttila 2007: 40; Johnson 2013: 224; Vainikka 2016: 16 kts. myös Isohookana-Asunmaa 2017: 150–155). Myös paikan identiteetin kannalta kielellä on suuri merkitys, sillä se näkyvästi erottaa paikat ja alueet toisistaan (Peng ym. 2020: 4). Kaikissa kolmessa kaupungissa on tunnistettavissa selkeä oma murre, mutta iso kysymys on se, näkyykö tai kuuluko tämä murre kaupunkimaisemassa? Yllättävän vähän. Tarkasteluiden yhteydessä murre ei noussut voimakkaasti esiin missään kyseisistä kaupungeista. Ehkä hieman yllättäen murre kuitenkin selvimmin oli koettavissa Tampereella ja Oulussa, kun taas Helsingin ydinkeskustan tarkastelussa vahvana pidetty stadinslangi oli liki kokonaan piilossa. Vaikka lähtökohtana tässä tutkimuksessa onkin ollut se, että eri skaalatasot voivat elää sopusoinnussa toistensa kanssa maisemassa, voi stadinslangin puuttuminen johtua vahvasta globaalista tasosta maisemassa. Globaaliutta edustava kielimaisema on vahvasti Helsingissä läsnä, ja siihen palataan tuonnempana suomalaisuudesta ja globaaliudesta puhuttaessa.

Oulussa paikallisuus ei ole aivan yhtä leimallista kuin Tampereella. Kuitenkin myös Oulun kaupunkimaisemasta löytyy paikallisuuden taso. Oulussa tarkastelun yhteydessä esiin nousi muun muassa Teuvo Pakkalan patsas. Teuvo Pakkalaa voidaan pitää koko Suomen

kirjallisuushistorian kannalta merkittävänä henkilönä, mutta assosiaatio suomalaisuuteen ei välttämättä ole yhtä vahva kuin esimerkiksi Helsingissä Rautatientorilla sijaitsevan Suomen kansalliskirjailija Aleksis Kiven patsaan kohdalla. Oulussa, jossa kirjailija Pakkala syntyi ja myös eli suuren osan elämästään, patsas edustaa oululaisuutta. Kuten jo Tammerkosken maisemien osalta käsiteltiin, on monien symbolien kohdalla rajanveto paikallisuuden ja suomalaisuuden kanssa haastavaa.

Teuvo Pakkala linkittyy myös oululaiseen kulttuurielämään, jota voi pitää kohtalaisen vahvana. Toki kaupungin imago on muodostunut pitkälti teknologisen kehityksen varaan, mutta siitä huolimatta esimerkiksi alakulttuurit ovat vaikuttaneet voimakkaasti Oulussa. Tämä varmasti osin selittyy sillä, että Oulu on Pohjois-Suomen suurimpana kaupunkina koko Pohjois-Suomen kulttuuripääkaupunki. Tarkasteltavista kaupungeista myös Tampereen rooli kulttuurielämässä on voimakas, erityisesti esittävien taiteiden saralla, mikä myös osaltaan selittää vahvaa paikallisuutta Tampereen kaupunkimaisemassa. Oulun voimakkaasta paikallisesta kulttuurista kertoo tietenkin oululainen murre ja ehkä oululaista ajattelumaailmaa tiivistävä julkisesta kaupunkitilasta, vaikkakin hieman syrjästä löytyvä, grafiitti '*Paska kaupunki*'. Ehkä tunnetuimpia oululaisuuden symboleita on kuitenkin Torinrannasta löytyvä Toripolliisi -patsas, joka on nimeänsä myöten vahvan oululainen. Patsas myös kertoo Oulun historiasta kauppapaikkana, mikä vain osoittaa sitä, että toimivat symbolit vaativat jonkinlaisen historiallisen taustan (Šifta & Chromý 2017: 103). Oulussa on myös paljon muita leimallisesti Oulun maisemaan kuuluvia julkisessa tilassa sijaitsevia taideteoksia.

Myös Helsingissä kulttuurielämä on voimakasta, mutta samaan aikaan Helsinkiin suuntautuu painetta myös muilta skaalatasoilta. Pääkaupunkeihin liitetään usein voimakkaasti kansallista symboliikkaa (Therborn 2002: 26), mistä pienenä esimerkkinä on jo edellä mainittu Aleksis Kiven patsas. Toisaalta pääkaupunki on myös toimija globaalilla tasolla, ja tämän vuoksi esimerkiksi Helsingin kaupungilla on tahtotila luoda kaupunkikuvastaan ainakin osin kansainvälinen (Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 2013). Näiden kahden skaalatason tuomat paineet vaikuttavat jättävän paikallisuudelle vain vähän tilaa Helsingin ydinkeskustan kaupunkimaisemassa.

Kuva 5 Helsingin kauppatorilta avautuvat maisema. Kuvassa näkyvät muun muassa Helsingin kaupungintalo, hieman tunnistamattomasti Presidentinlinna ja aivan äärioikealla kohoava Uspenskin katedraali. Etualalla olevat rakennukset ovat osa Helsingin empirekeskustaa. Kuva: Valtteri Paakki, 2021

Erilaiset kaupungintalot ja raatihuoneet ovat olleet kaupungeille tärkeitä symboleita jo 1500-luvulta asti (Niukkanen 2001: 71). Kaupungintaloa voi jopa pitää kaupungin tärkeimpänä symbolina (Kolbe 2008: 383; Kolbe 28.10.2020). Kuvassa 5 näkyy Helsingin kaupungintalo, joka on osa Helsingin empirekeskustaa. Empiretyylin myötä Helsingin kaupungintaloon on liitettävissä myös eurooppalaisuus, jonka edustajaksi empiretyylin voi katsoa. Tampereella keskusvirastotalo sijaitsee muun muassa Raatihuoneen kanssa Keskustorilla, jota voi pitää jonkinlaisena tamperelaisuuden ytimenä. Myös Oulussa kaupungintalo on oleellinen osa kaupunkimaisemaa. Oulun kaupungintalon edustalla on myös Ajan kulku -patsas, joka kuvastaa Oulun kehitystä vuosisatojen varrella, ja näin pitää yllä jaettua kollektiivista muistia (Whelan 2016: 63).

Paikallisuuden kannalta mielenkiintoista tarkasteltavaa ovat urheilujoukkueet. Daniel A. Bell ja Avner de-Shalit (2011) ovat kuvanneet osuvasti urheilujoukkueiden merkitystä muuten hyvinkin vahvasti jakautuneiden Jerusalemin ja Montrealin paikallisen kaupunki-identiteetin rakentamisessa. Paikalliset joukkueet yhdistävät kaupungin asukkaita (Bell & de-Shalit 2011: 74). Tarkastelun hetkellä tarkasteltavina olevien kaupunkien paikalliset urheilujoukkueet eivät olleet juurikaan läsnä kaupunkimaisemissa, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asian tila olisi aina näin. Esimerkiksi jääkiekkokansa on vallannut vuorollaan kunkin kaupungin kadut juhlistaakseen oman kotijoukkueensa menestystä Liigassa. Tämä myös kuvastaa kaupunkimaiseman muuttuvaa luonnetta (von Bonsdorff 1996: 28; Tilley 2006: 7; Massey 2006: 46; Bender 2006: 306). Tiettyinä hetkinä kaupunkimaisema saattaa voimakkaastikin manifestoida paikallista identiteettiä, kun taas toisina hetkinä se ei juurikaan korostu. Maiseman kokeminen on aikaan sidottua ja toisaalta maisema on aina tietyn ajan tuote (Unt 2012: 41).

Paikallisuudesta ja paikkaidentiteetistä puhuttaessa ei tule unohtaa brändäyksen merkitystä. Alueen identiteetillä on merkittävä rooli taloudellisessa kilpailussa ja markkinoinnissa (Paasi 2009: 125; Zimmerbauer & Paasi 2013: 32), ja toisaalta paikkaidentiteettiä rakennetaan mainonnan kautta (Zimmerbauer 2011: 243). Paikka voi käsitteenä sisällyttää myös alueen sisälleen (Sonkoly 2017: 42), joten on perusteltua tämän tutkimuksen kontekstissa käyttää alueen identiteettiä ja paikan identiteettiä rinnakkaisina samaa tarkoittavina käsitteinä. Näitä käsitteitä on myös aiemmin maantieteen kentällä käytetty ristikkäin (Paasi 2011: 12; Peng ym. 2020: 2). Tämän kokonaisuuden kannalta oleellista on se, että Tampereen vahva paikallisuus ei ole sattumaa. Se on Tampereen eri toimijoiden määrätietoisien työn tulos, sillä he ovat onnistuneet brändäämään, merkityksellistämään, tietyt symbolit tamperelaiseksi. Oulun ja Helsingin kohdalla tässä ei selvästikään ole yhtä hyvin onnistuttu.

Suomalaisuus

Maisema herättää tunteita ja tämän takia sitä on käytetty esimerkiksi kansallistunteen vahvistamisessa (Cosgrove 2006: 55–56). Kaupunkimaisemia tarkasteltaessa on kuitenkin syytä tuoda esiin, että suomalaisuutta on rakennettu lähtökohtaisesti luonnonmaisemien kautta (Ilmonen 1996: 23). Toisaalta suomalaisuuden maisema nimenomaan luonnonmaisemana perustuu kaupungistumiseen, joka on mahdollistanut kirjallisuudessa, kuvataiteissa ja musiikissa luodun suomalaisen luontomaisemiin perustuvan kuvaston tekemisen nostalgiseksi ja idylliseksi (Ilmonen 1996: 23). Jonkinlainen etäisyys maisemasta luo siihen erilaisen tunnesiteen kuin mikä luodaan joka päivä nähtävän maiseman välille. Tämä ei toki tarkoita sitä, etteikö arkipäiväinen maisema olisi tärkeä – tai jopa tärkeämpi. On myös todettava, että kansainvälisessä markkinoinnissa Suomea markkinoitaessa esimerkiksi Helsinki-kuvastolla on suuri rooli (Kalaoja 2016). Kaupunkimaisemia ei siis voi sanoa epäsuomalaisiksi. Kaupungistuminen on myös jo oleellinen osa suomalaisuuden tarinaa.

Pääkaupungilla on aina oma erityinen roolinsa kansallisessa kuvastossa (Therborn 2002: 26) ja myös kansainvälisessä kuvastossa, kuten edellinen esimerkki Helsinki-kuvaston roolista markkinoinnissa osoittaa. Usein pääkaupungeista löytyy hyvin paljon kansallista symboliikkaa. Se on osa pääkaupungin aseman oikeuttamista. Pääkaupungin asemahan on poliittisesti katsottuna mielenkiintoinen: ihmiset siirtävät osan omasta päätäntävällästään pääkaupunkiin päätettäväksi. Esimerkiksi Suomessa suurin osa virastoista on sijoittunut pääkaupunkiin, ja siitä on tullut eräänlainen vallan keskus. Tällöin vallan keskuksen on tärkeää oikeuttaa oma roolinsa koko kansakunnan paikkana, ja siihen kansallinen symboliikka auttaa. On mielenkiintoista

nähdä, tuleeko tilanteeseen jokin muutos, mikäli etätyön yleistymisen ja etäyhteyksien kehittymisen myötä nähdään mahdolliseksi hajasijoittaa valtion toimielimiä muualle kuin Helsinkiin.

Suomen vallan keskukseen kuuluvat esimerkiksi Eduskuntatalo, Presidentinlinna, Valtioneuvoston linna sekä Suomen Pankin pääkonttori ja Säädytalo. Nämä kaikki edustavat suomalaisuutta. On myös muistettava valtioiden päämiesten rooli kansallisena symbolina (Anttila 2007: 46), mikä ehkä entisestään lisää erityisesti Presidentinlinnan symbolista arvoa suomalaisuudelle. Eduskuntatalon kohdalla suomalaisuutta vahvistaa suomalainen suunnittelija, Johan Sigfrid Siren. Tuohon Arkadianmäellä seisovaan rakennukseen assosioidaan muun muassa kaikkien suomalaisten yhtäläinen äänioikeus, ja se on paikka, johon kansanedustajat kaikkialta Suomesta kokoontuvat edustamaan *suomalaisia* ja *koko Suomea*.

Kuvassa 5 näkyy Helsingin empirekeskustaa, joka avautuu Kauppatorille ja jatkuu useamman korttelin. Maisemassa näkyvällä arkkitehtuurilla on väliä alueen identiteetin (kts. Tuomi 2001: 192; Hall 2006: 196–200; Seliger 2013: 80) sekä paikan hengen kannalta (Tuan 1975: 161–162). Empirekeskustaan kuuluvat esimerkiksi edellä mainituista vallan keskittymistä Valtioneuvoston linna. Tämän lisäksi Senaatintorilta löytyy Helsingin yliopiston päärakennus. Alueen arkkitehtuurilla on pyritty ilmentämään Suomen kulttuuri ja sivistyselämän ydintä (Härö 2001: 156). Arkkitehtuurin kautta muun muassa Valtioneuvoston linnaan ja yliopiston päärakennukseen kerrostuu useita erillisiä skaalatasoja. Koko Senaatintorin alue ja laajemminkin Helsingin empirekeskusta on nimittäin saksalaisen arkkitehdin, Carl Ludvig Engelin, suunnittelema, aika yleiseurooppalaista empiretyyliä edustava kokonaisuus. Tätä kautta siis voisi katsoa, että empirekeskusta on tuulahdus eurooppalaisuutta. Mutta jälleen kerran kyse on määrittelyvallasta, ja myös ajan vaikutuksesta (Šifta & Chromý 2017: 100), pitkän historian aikana Senaatintori on saatu osaksi suomalaisuuden tarinaa, ja sen eurooppalainen ulottuvuus ehkä osin jopa unohdetaan. Kuten maisema, myös muisti on dynaaminen (Samuel 1994: 10). Tämä tarkoittaa sitä, että myös yhteinen ja jaettu muisti asioiden historiasta muokkautuu vuosikymmenien varrella. Jokin aiemmin vieraaksi koettu kasvaa vuosien varrella osaksi maisemaa, ja jonain päivänä sitä pidetään aivan elimellisenä osana oman paikan identiteettiä, sitä pidetään oman paikan symbolina.

Helsingin suomalaisista rakennuksista puhuttaessa on huomiota kiinnitettävä Helsingin rautatieasemaan, joka on suomalaisen Eliel Saarisen suunnittelema. Karvinen (1997: 160) on

Kuva 6 Eliel Saarisen suunnittelema Helsingin rautatieasema kuvattuna Kaivokadulta. Rautatientori avautuu rakennuksen takana. Kuva: Valtteri Paakki, 2021.

kuvailut rantaa porttina pois kaupungista, ja tällöin ne toisaalta ovat myös portteja kaupunkiin. Tätä analogiaa jatkaen kuvassa 6 esitettävä Helsingin rautatieasema on portti Suomeen. Toisaalta merkittävistä piirteistä tulee usein paikan ja kotiinpaluun symboleita (Vainikka 2016: 14). Tässä mielessä rautatieaseman voi nähdä Helsinkiin saapuvien junien määränpäänä, ja helsinkiläisille se kenties symboloi paikallisuutta, kaupungin porttia (ks. Seliger 2013: 88). Toisaalta rautatieaseman kellotornin voi katsoa symboloivan Suomen pääkaupunkia, jolloin siihen tulee myös vahva suomalainen skaalataso.

Rautatieaseman suunnittelija on suomalainen, joten myös sitä kautta asema symboloi voimakkaasti suomalaisuutta. Ylipäättään Helsingin keskustassa Rautatientori vaikuttaa kokemuksellisen tarkastelun perusteella olevan jonkinlainen suomalaisuuden keskittymä. Tämä selittynee esimerkiksi sillä, että moni torin ympärillä olevista rakennuksista edustaa kansallisromanttista tyyliuuntausta (Museovirasto 2009), ja torin laidalle sijoittuva Kansallisteatteri toimii suomalaisen kulttuurin symbolina. Tosin samaan aikaan rautatieaseman ympäristöstä löytyy monia globaaliutta edustavia kansainvälistä ruokaa tarjoavia ravintoloita eli globaalius ja suomalaisuus elävät aivan rintarinnan kaupunkimaisemassa.

Arkkitehtuurin kannalta suomalaisuutta on havaittavissa myös Oulusta. Arkkitehtuurisesti Oulun keskustan puutalokorttelit Oulun kauppatorin läheisyydessä edustavat suomalaisuutta. Niihin linkittyä toki voimakkaasti myös oululaisuuden ja Oulun tarina, mutta samaan aikaan ne Tammerkosken maisemien tavoin nivoutuvat osaksi suomalaisuuden tarinaa. Puurakentaminen on oleellinen osa suomalaista kaupunkihistoriaa (Kalaoja 2016: 112). Tästä esimerkki on Oulun rautatieasema, joka on jonkinasteinen tyyppiesimerkki suomalaisesta rautatieasemasta – puusta rakennetun suuren maalaistalon oloinen (Joutsalmi 2001: 103). Puurakentaminen siis assosioituu voimakkaasti suomalaiseen rakennuskulttuuriin – ehkä erityisesti koskien rannikkokaupunkeja, jota Oulu myös vähintäänkin teoriassa edustaa. Oulun rantakortteleiden julkinen kaupunkitila onkin luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi ympäristöksi (Museovirasto 2009).

Kaupunkien historiallista keskustaa usein suojellaan (Charney ym. 2021: 4). Maisemien suojeleminen pääsääntöisesti liitetään paikallisen tai kansallisen kulttuurin suojeluun (Tilley 2006: 13–14; Cosgrove 2006: 56–57; Charney ym. 2021: 5). Tämä näkyy tarkasteltavana olevista kaupungeista erityisesti Helsingissä, jonka ydinkeskustan arkkitehtuuri on vanhaa, ja se on omaksuttu osaksi suomalaista maisemakuvastoa riippumatta siitä, mikä sen alkuperä on. Samankaltainen ilmiö on osin myös Tampereella keskustorin alueella, tosin tuo alue on huomattavasti enemmän tamperelainen kuin suomalainen. Oulussa tämä ei juurikaan kerrostaloalueella näy – siellä ei ole samanlaista historialliseksi koettua kerrostaloarkkitehtuuria. Sen sijaan edellä mainitut puukorttelit on listattu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi, kuten edellä mainittiin.

Kieli on voimakas symboli, ja voimakas identiteetin väline (Billig 1995: 27–28; Anttila 2007: 40; Johnson 2013: 224; Vainikka 2016: 16; kts. myös Isohookana-Asunmaa 2017: 150–155). Vaikka englannin kielen asema on voimakkaasti kasvava erityisesti Helsingissä ja myös Tampereella ja Oulussa on nähtävissä samankaltaisia viitteitä, on Suomen kaupunkien virallinen kielimaisema yhä edelleen pitkälti suomen- ja joissakin tapauksissa ruotsinkielistä (Hellén 2019: 96). Ruotsin kieli nousee esiin esimerkiksi Helsingin ydinkeskustassa, jossa kaduilla usein on niin suomen- kuin ruotsinkielinenkin nimi (Ainiala 2021: 128), ja tämä näkyy myös maisemassa olevissa katuviitoissa. Katujen ja paikkojen nimeämisellä on myös paljon symbolista arvoa (Jones 2020: 50; Ainiala ym. 2021: 13–14), ja esimerkiksi Helsingin ydinkeskustan katunimistössä on useita muistonimiä (kts. Ainiala 2021: 127), joiden voi katsoa edustavan Suomen historiaa. Esimerkkinä toimii vaikkapa Snellmaninkatu tai Mannerheimintie. Samankaltaisia esimerkkejä löytyy myös kahdesta muusta tarkasteltavasta

kaupungista, vaikkakaan miellelyhtymät näiden kaupunkien katujen nimistä eivät samassa määrin linkity Suomen historiaan.

Edellä on tarkasteltu suomalaisuutta pitkälti epämuodollisten suomalaisuuden symbolien kautta. Suomella, kuten pääsääntöisesti kaikilla valtioilla, on kuitenkin voimakas institutionaalinen, muodollinen, symbolinen ulottuvuus (Anttila 2007: 46). Edellä lyhyesti käsiteltyä kieltä voinee pitää osana muodollista symbolista ulottuvuutta, mutta lisäksi tähän kuuluvat esimerkiksi liput ja vaakunat sekä viralliset monumentit, joita esimerkiksi Helsingissä ovat Suomen entisten presidenttien muistomerkit. Tällainen muodollinen symbolinen ulottuvuus ei kuitenkaan tämän tarkastelun perusteella ole kovin voimakkaasti läsnä tarkastelluissa kaupunkimaisemissa, ehkä Helsinkiä lukuun ottamatta vaikkakin yksittäisiä esimerkkejä löytyy myös Tampereelta ja Oulusta. Tampereelta on syytä nostaa esiin Hämeenpuistosta löytyvä Vapaudenpatsas, joka on Suomen sisällissotaan liittyvä muistomerkki. Vapaudenpatsas on myös hyvä esimerkki kiistellyistä symboleista, sillä sen merkitykseen liittyy ristiriitaisia näkemyksiä (Tampere 2006).

Kokonaisuutena suomalaisuus vaikuttaa olevan tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa läsnä arkipäiväisesti ja alitajuntaan upotettuina. Tällaisten banaalin kansallisuuden symbolien havaitseminen voi olla haastavaa (Billig 1995: 38), vaikka niiden merkitys kansallisen skaalatason rakentamisessa on suuri. Erityisesti epämuodolliset symbolit korostuvat tarkastelluissa kaupunkimaisemissa, vaikka myös muodollista kansallista symboliikkaa erityisesti Helsingistä löytyy.

Eurooppalaisuus

Eurooppalaisuuden muodolliset symbolit ovat lähtökohtaisesti helposti tunnistettavissa, koska Euroopan unionilla on oma symbolinen ulottuvuutensa. Toki näiden symbolien legitiimiydestä edustaa eurooppalaisuutta voidaan käydä debattia. Symbolien toimivuuden kannalta on tärkeää, että niillä on kohderyhmän hyväksyntä ja niihin liitettävät mielikuvat ovat samansuuntaisia kaikilla ihmisillä (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109). Esimerkiksi Euroopan unionin tähtilippuun liitetään usein jopa vastakkaisia mielikuvia. Toisille se kenties symboloi vapautta, demokratiaa ja ihmisoikeuksia, toisille päätösvalan viemistä tavallisilta ihmisiltä Brysselin simpukkapatojen ääreen. Tällaiset hyvin voimakkaat ja ristiriitaiset mielikuvat samasta symbolista heikentävät symbolin toimivuutta alueidentiteetin rakentajana (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109).

Euroopan unionin symbolinen ulottuvuus sisältää edellä mainitun lipun lisäksi esimerkiksi hymnin, juhlapäivän ja moton. Tämän lisäksi eurooppalaisuuteen on liitettävissä epämuodollisia symboleja. Kaupunkien osalta on mielenkiintoista pohtia, voisiko keskieuropalaisen kaupunkirakentamisen katsoa edustavan eurooppalaisuutta. Kaupungin kaavoitus on enemmän kaupunkitilan, kuin kaupunkimaiseman muokkaamista, vaikka toki kaupunkitilaa organisoitaessa vaikutetaan myös kaupunkimaisemaan. Mutta itse asiassa ruutukaavoituksella suomalaisissa kaupungeissa, joita muuten kaikki tarkastelussa olevat kaupungit ainakin osin noudattavat, on nimenomaa pyritty luomaan kuvaa, ettei suomalaiset kaupungit ole keskiaikaisia eurooppalaisia kaupunkeja (Kolbe 28.10.2020). Tämä kysymys liittyy kuitenkin ehkä enemmän kaupunkien ikään kuin niiden edustamaan skaalatasoon – suomalaiset kaupungit on pääsääntöisesti rakennettu vasta keskiajan jälkeen.

Arkkitehtuurisesti suomalaisessa kaupunkimaisemassa eurooppalaisuus on kuitenkin vahvasti läsnä. Eurooppalainen empiretyyli oli suosittua suomalaisessa arkkitehtuurissa erityisesti 1700-luvun lopulla ja vielä 1800-luvun alkuvuosina, jolloin muun muassa rakennettiin Helsingin ydinkeskusta. Esimerkiksi kuvassa 5 näkyvä arkkitehtuuri edustaa

Kuva 7 Oulun tuomiokirkon on suunnitellut Carl Ludvig Engel, ja sillä on yhä edelleen suuri näkyvyys Oulun kaupunkimaisemassa. Kuva: Valtteri Paakki, 2021.

empireä. Empiretyyliä edustavia yksittäisiä rakennuksia on myös Tampereella ja Oulussa, mutta huomattavasti Helsingin ydinkeskustaa vähemmän.

Yksi yhdistävä tekijä tarkasteltavissa kaupungeissa on katolilaisesta kulttuurista tuttu perinne kirkon oleellisesta roolista kaupunkikuvassa, kuten kuvassa 7 näkyy. Eurooppalaiset kaupungit ovat usein rakentuneet juuri kirkkojen ympärille (kts. Haila 2002: 32), joten tämä piirre sitoo myös tarkasteltavat kaupungit eurooppalaiseen viitekehykseen. Kirkot voivat tosin myös toimia paikallisuuden symbolina (Knapas 2001: 50; kts. myös Kolbe 28.10.2020). Oulun tuomiokirkon suunnittelija on Helsingin ydinkeskustan suunnittelusta tutumpi Carl Ludvig Engel. Myös Helsingin tuomiokirkko on merkittävä nähtävyys, joka näkyy laajalle alueelle kaupungissa. Tampereen ydinkeskustasta löytyy kaksi kirkkoa. Suomen kaupunkimaisemia tarkasteltaessa mielenkiintoista onkin, kuinka maisemassa näkyvät kahden eri uskontokunnan pyhät rakennukset: kaupunkimaisemissa on läsnä niin luterilaisuus kuin ortodoksisuus. Suomalaisessa kaupunkimaisemien esittämisessä ortodoksiset katedraalit on valitettavan usein sivuutettu, vaikka esimerkiksi juuri Helsingissä ortodoksisella Uspenskin katedraalilla on näkyvä paikka kaupungin maisemassa (Kalaoja 2016: 82–83), kuten kuvasta 5, jossa Uspenskin katedraali on äärioikealla, on nähtävissä. Suomessa erityisesti evankelisluterilaisella kirkolla on vahva suomalaisuuden leima. Kirkkoihin siis yhdistyy tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa niin paikallisuuden, suomalaisuuden kuin eurooppalaisuudenkin piirteitä. Tämä toki koskee lähinnä vain havaittuja luterilaisia kirkkoja – esimerkiksi moskeijoiden kohdalla on hankala määritellä, mitä skaalatasoa ne maisemassa edustaisivat. Kaupunkimaisemassa havaittujen ortodoksisten kirkkojenkin kohdalla voi pohtia, voiko niitä pitää minkään käsiteltävänä olevan skaalatason edustajana.

Tämän tutkimuksen aiheen taustalla on pohdinta Suomeen rantautuneen saksalaisen kauppaketjun, Lidl:n, merkityksestä eurooppalaisuudelle. Voiko Lidl olla yksi eurooppalaisuuden epämuodollisia symboleja? Kyseinen kauppaketju toimii myös Pohjois-Amerikassa, joten sen voisi katsoa hyvin edustavan globaalia taloutta ja tätä kautta myös maisemassa globaaliutta, kuten vaikkapa McDonald's, joka on ehkä yleisemmin käytettyjä esimerkkejä taloudellisesta globalisaatiosta, edustaa. Suomalaiseen kaupunkimaisemaan, kuten kuvassa 8, Lidl tuli kuitenkin nimenomaa Euroopasta ja Saksasta, joten tämän tutkimuksen kontekstissa sen voi katsoa edustavan tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa eurooppalaisuutta yhtenä epämuodollisena symbolina. Samalla on kuitenkin syytä todeta, että kyseinen kauppaketju ei ole kovin suurellesesti esillä tarkastelujen kaupunkien ydinkeskustoissa, vaikka kyseisen ketjun kauppa jokaiselta tarkastelualueelta löytyi.

Kuva 8 Lidlin logo Tampereen kaupunkimaisemassa. Kuva: Valtteri Paakki, 2021.

Valuuttaa on usein pidetty moderneille valtiokoneistoille tärkeänä symbolina (Billig 1995: 41–42). Eurooppalaisuudelle todella tärkeä symboli on valuutta, euro. Tämä on läsnä suomalaisten arkielämässä päivittäin. Kaupunkimaisemassa se tulee esille väistämättä, esimerkiksi mainoksissa, joissa kerrotaan jonkin tuotteen tai palvelun hinta euroissa. Euro on samaan aikaan parhain esimerkki banaalista eurooppalaisuudesta. Vähintäänkin tämän tutkimuksen laatijan näkökulmasta euro on symboli, jonka merkitystä ei tiedosta arkielämässä, mutta samaan aikaan se luo hyvin vahvaa eurooppalaisuutta arkeemme. Vaatisi haastatteluita ja kyselytutkimusta, jotta arkimaisemassa näkyvän euron merkitystä ihmisille saisi tutkittua tarkemmin. Euro varmasti toimii eurooppalaisuuden symbolina, mutta mielenkiintoisempi kysymys on se,

kuinka vahva symboli euro on – siihen voisi julkisen keskustelun perusteella olettaa liittyvän ristiriitaisia merkityksiä. Mikäli symboliin liittyy ristiriitaisia merkityksiä, voi sitä pitää heikkona symbolina, joka johtaa siihen, ettei se esimerkiksi identiteetin tai skaalatason rakentamisessa ole kovin toimiva työkalu (Mykkänen 2007: 136–137; Šifta & Chromý 2017: 109). Tämä on myös vahvasti sukupolvikysymys. Ihmiset kasvavat tiettyyn maisemaan (Vainikka 2016:12) ja maisema koetaan eri ikäryhmissä eri tavoin (Unt 2012: 23). 1990-luvun puolivälin tienoilla tai sen jälkeen syntyneille arkinen valuuttamaisema on ollut euroja, kun taas tätä aiempien sukupolvien muistissa on myös mainoksissa olleet hinnat, jotka esitettiin markkoina. Toki maisemaan kasvaminen ei tapahdu noin vain, vaan identifioituminen tiettyyn paikkaan, tiettyyn maisemaan, vaatii performansseja ja maiseman toistuvuutta (Tilley 2006: 14). Euron myötä eurooppalaisuus on läsnä jokaisessa tarkasteltavassa kaupungissa, vaikka muuten eurooppalaisuuden muodolliset symbolit eivät näy maisemassa juuri ollenkaan. Epämuodolliset symbolit ovat huomattavasti näkyvämpiä, mutta niilläkään ei – symboleihin mahdollisesti liitettyjen ristiriitaistenkin merkitysten myötä – kyettä luomaan tarkasteltavista kaupunkimaisemista kovin eurooppalaisia.

Lopuksi tässä yhteydessä on syytä sivuta tarkasteltavien kaupunkien pohjoismaalaisuutta. Suomalaiset identifioituvat pohjoismaihin samankaltaisen yhteiskuntajärjestelmän ja Suomen kaksikielisyyden vuoksi (Vainikka 2016: 18). Pohjoismaalaisuutta ei ole nostettu erikseen tarkasteltavaksi skaalatasoksi tässä tutkimuksessa, mutta olisi kohtuutonta jättää se kokonaan käsittelemättä, sillä tarkastelu osoitti, että kaupunkien maisemasta löytyy pohjoismaalainen skaalataso. Erityisesti tämä tuli esiin Helsingissä – kun taas Tampereella ja Oulussa pohjoismaalaisuus oli vähäisempää. Tämä siitäkin huolimatta, että Oulu on yrittänyt brändätä itseään Skandinavian pääkaupunkina. Pohjoismaalaisuutta Helsingin kaupunkimaisemassa edustavat useiden pohjoismaalaisten yritysten logot. Myös ruotsin kieli luo ilmapiiriin pohjoismaalaisen tunnelman, vaikkakin ruotsi on Suomen toinen virallinen kieli, jolloin sen voisi katsoa edustavan suomalaisuutta. Voimakas tulkinta ruotsin kielen pohjoismaalaisuudesta, voi olla seurausta maiseman tulkinnan luonteesta, jossa tulkitsijan rooli korostuu (Raivo 1997: 202). Ruotsin kielen asema tosin on ennen muuta vahva Helsingin virallisen kielimaiseman vuoksi, kun taas kaupallisessa kielimaisemassa ruotsin kieli on vähäistä (Syrjälä 2021: 188).

Globaalius

Globalisaation yhteydessä usein pelätään sitä, että edellä esitetyt skaalatasot – ehkä erityisesti paikallinen ja kansallinen – jäisivät globaalin massakulttuurin jalkoihin (Kalaoja 2016: 29). Jo edellä on empiirisesti todennettu, että tarkasteltavista kaupunkimaisemista on tunnistettavissa vähintäänkin kolme eri aluetasoa: paikallisuus, suomalaisuus ja eurooppalaisuus. Mutta tarkastelu kyllä osoitti, että kaupungeissa on havaittavissa myös globalisaation ja globaalin massakulttuurin mukanaan tuomia globaaliuden symboleita. Suuria globaaleja kaupunkeja yhdistää se, että pienistä eroista huolimatta kaikissa kaupungeissa toistuvat samat merkit ja brändit (Geyh 2009: 43). Tällaiset ympäri maailman toistuvat symbolit ovatkin parhain edustaja globaaleille symboleille, sillä toisin kuin edellä esitetyillä skaalatasoilla, globaalilla tasolla ei varsinaisesti toimi yhtäkään institutionaalista toimijaa, joka loisi muodollista symboliikkaa Tellukselle.

Kaupunkimaiseman rakentamisessa on monta toimijaa, ja yksityiset yritykset ovat yksi merkittävä maisemanrakentaja (Andersson 1997: 118). Erityisesti globaaliuden näkymisessä kaupunkimaisemassa iso rooli on yksityisillä toimijoilla. Ylikansallisten yritysten kasvava

Kuva 9 Jokaisesta tarkasteltavana olleesta kaupungista löytyi globaalisti toimivia pikaruokaketjuja, esimerkiksi Subway. Tämä kuva on Tampereen tarkastelualueelta. Kuva: Valtteri Paakki, 2021.

vaikutus yksilöiden elämässä herättää pohdintoja siitä, miten ne vaikuttavat identiteettiimme (Tilley 2006: 8). Yksi tapa, jolla ylikansalliset yritykset ovat vaikuttamassa yksilöiden elämään, on niiden läsnäolo kaupunkimaisemassa. Tarkasteltavista kaupungeista erityisesti Helsingissä ja Tampereella globaalisti toimivien yritysten symbolit toistuivat. Tämä kertoo myös näiden kaupunkien luonteesta. Ne houkuttelevat kansainvälistä pääomaa puoleensa. Mutta globaalien ketjujen symboleja löytyy kaikista kolmesta tarkasteltavasta kaupungista. Esimerkiksi kuvassa 9 näkyvä Subway sekä toinen pikaruokaketju McDonald's toimivat jokaisessa tarkasteltavassa kaupungissa.

Tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa globaaliutta edustavat hyvin eri tavalla kansainväliset ravintolat, jotka tuovat vieraita makuja myös näihin kaupunkeihin. Ruokakulttuuri on tapa manifestoida omaa identiteettiä (Tilley 2006: 12), joten kaupunkimaisemissa näkyvä ruokakulttuuri kertoo omaa tarinaansa jo muuttuneesta identiteetistä. Ruuan kulutuksesta on jo tullut kosmopoliittista, moninaisia ruokakulttuureja korostavaa. Globaalin ruokakulttuurin tullessa maisemaan tuodaan globaaliutta myös ihmisten identiteetteihin, sillä kaupunkimaisema muokkaa kaupungeissa elävien ihmisten identiteettiä (Hall 2006: 189). Kansainvälistä ruokaa tarjoavat ravintolat sekä globaalisti toimivat pikaruokaketjut esimerkiksi Helsingin rautatientorilla tuovat siis muuten hyvin suomalaiseen maisemaan globaalin tason.

Yritysten nimien, logojen ja tuotteiden ohella ehkä jopa enemmän kaupunkimaisemassa näkyy kieli. Eikä huomio voi olla vain näkymisessä, sillä kieli myös kuuluu kaupunkimaisemassa. Maiseman kokeminen on kokonaisvaltaista ja maisemaa tulee havainnoida kaikkien aistien avulla (Raivo 1997: 198; Unt 2012: 9). Kielikysymyksen merkitys nousee esiin erityisesti Helsingin ydinkeskustassa. Helsingin ydinkeskustasta on havaittavissa paljon englannin kieltä, jonka jonkinasteisena *lingua francana* voi tulkita edustavan globaaliutta (kts. Syrjälä 2021: 175). Ehkä viimeisin esimerkki englannin kielen valumisesta Suomen pääkaupungin maisemaan on käyty nimettäessä Pasilassa sijaitsevaa uutta kauppakeskusta, joka sai nimekseen Mall of Tripla. Vaikka kauppakeskus ei sijaitse tarkastelualueella, on sen nimeäminen hyvä esimerkki globaaliuden valumisesta maisemaan. Nimeämisestä käytiin paljon keskustelua myös mediassa (Rantavaara 2019). Vielä 2000-luvun alussa toteutetussa tutkimuksessa mainosten kieli Helsingissä oli pitkälti Suomi (Seliger 2013: 93), ja vaikka yhä edelleenkin myös suomen kieli on läsnä Helsingin kaupunkimaiseman mainonnassa, tarkastelun perusteella englannin kielen rooli on tältä osin jo huomattava. Kaupallisessa kielimaisemassa englanti myös vaikuttaa olevan huomattavasti ruotsin kieltä

vahvemmin läsnä, kun taas virallinen kielimaisema on usein kolmikielistä (Syrjälä 2021: 182–186).

Tampereen tarkastelualueella englannin näkyvyys kaupunkimaisemassa oli todella paljon vähäisempää kuin Helsingissä, jopa niin, että nähdyssä maisemassa Tampereella paikallinen murre ja suomen kieli korostuivat. Mutta sen sijaan äänimaisemassa englannin kielellä vaikuttaa tarkastelujen perusteella olevan jopa suurempi rooli kuin Helsingissä. Tälle havainnoille ei kuitenkaan ole mitään järkevää perustetta, sillä esimerkiksi tarkasteltaessa kunnissa asuvia vieraskielisiä henkilöitä, on heitä noin viisinkertaisesti enemmän Helsingissä kuin Tampereella (Suomen virallinen tilasto 2021). Oulussa kielimaisema on hyvin paljon kapeampi verrattuna kahteen muuhun tarkasteltavana olevaan kaupunkiin, eikä kielimaiseman kautta Ouluun muodostu varsinaista globaalia tasoa maisemaan. Äänimaisemaa tarkasteltaessa on toki muistettava se, että maisema on jatkuvassa muutoksessa (von Bonsdorff 1996: 28; Tilley 2006: 7; Bender 2006: 306). Vaikka tarkasteluja oli useampi, ei sattumaa voida sulkea pois etenkin äänimaiseman tarkastelun tuottamien havaintojen osalta.

Kielitaidolla, ja toisaalta kielimaisemalla, on merkittävä vaikutus maahanmuuttajien uuteen kotimaahan kiinnittymisessä ja uuden kotimaan identiteetin omaksumisessa (Hellén 2019: 90). Vahvistamalla maahanmuuttajien osaamien kielten läsnäoloa kielimaisemassa, saadaan maisema heille tutumman ja turvallisemman oloiseksi. Helsingissä kielimaiseman diversiteetti on voimakasta, ja tämä luo Helsingin kaupunkimaisemaan hyvin voimakkaan globaalin tason. On tosin muistettava, ettei englannin kieli, joka korostuu kaupunkimaisemassa, ole kuin vain hyvin pienen joukon äidinkieli, vaikkakin ensimmäisen sukupolven ulkomaalaistaustaisista hyvin suuri joukko sitä jonkin verran osaa (Nieminen & Larja 2015).

Kuvassa 10 näkyy etualalla graffiteja. Graffitit ovat usein kiistelyn kohteena. Ne ovat tulkittavissa omaehtoiseksi taiteelliseksi toiminnaksi. Tällaisella toiminnalla vaikutetaan hetkellisesti kaupunkitilaan ja voidaan tilapäisesti muuttaa näiden tilojen merkitystä (Uimonen 2020: 27). Sinänsä graffitit voivat olla myös pitkäikäisempiä – tästä yhtenä esimerkkinä toimii Oulun kaupunkikeskustasta löytyvä 'Paska kaupunki' – graffiti. Tämä graffiti tuo esiin Oulun hyvin voimakasta paikalliskulttuuria. Mutta usein julkista tilaa säädellään hyvin paljon, ja graffitit poistetaan kaupunkitilasta nopeasti, ja näin pidetään yllä yhtenäistä ja säädeltyä kaupunkimaisemaa. Myöskään paikallisuus ei ole mitenkään automaatio graffitien kohdalla – pikemminkin päinvastoin. Graffitit voi mieltää osaksi globaalia kaupunkikuvastoa, sillä niissä monesti toistuu samanlainen kieliasu eri puolilla maailmaa. Kuvasta 10 on syytä nostaa esiin myös aivan äärioikeaan reunaan maalattu rauhanmerkki, joka on globaalisti, vaikkakin

Kuva 10 Graffitit ja globaalius. Toisaalta samaan aikaan taustalla näkyy vahva paikallinen kuvasto Oulun torin puuaittojen muodossa

epämuodollisesti, hyväksytty edustamaan rauhanaatetta. Nämä siis omalta osaltaan sitovat Oulua myös globaaliin kuvastoon, vaikkakin globaali taso on Oulun kaupunkimaisemassa huomattavasti pienemmässä roolissa kuin Tampereen tai Helsingin maisemassa.

Kaupunkimaisemaan kuuluvat olennaisesti myös ihmiset. He eivät ehkä saa tässä tutkimuksessa ansaitsemaansa painoarvoa, mutta on kuitenkin syytä nostaa esiin pukeutuminen ja vaatteet symboleina. Pukeutuminen on yksi materiaallinen tapa performoida identiteettiä (Tilley 2006: 12). Pukeutumalla tietyllä tavalla annetaan tahtoen tai tahtomatta lausunto siitä, mitä edustetaan. Kansallispukuun pukeutuessa korostetaan omaa kansallisuutta. Tällainen pukeutuminen ei tarkastelujen perusteella ole kovin yleistä. Sen sijaan pukeutumisessa toistuvat farkut ja hupparit, joissa monesti on esimerkiksi viittaus johonkin kansainväliseen suurkaupunkiin. Tällainen pukeutuminen myös toistuu ympäri maailman. Näin ollen tällaisen pukeutumiskulttuurin voi tulkita symbolina edustavan taloudellista ja kulttuurista globalisaatiota. Tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa korostuu tällainen globaalien trendien mukaan kulkeva pukeutuminen, ja tämä luo jokaiseen tarkasteltavaan kaupunkimaisemaan

hyvin vahvan globaalin tason. Pukeutuminen on hyvin arkipäiväistä, ja näin ollen globaalisti yhdenmukaisen pukeutumisen voi katsoa edustavan banaalia globaaliutta.

Kaupunkitilaa järjestämällä muutetaan kaupunkimaiseman ja kaupunkipaikan henkeä, vaikkakin kaupunkitilaa järjestävän kaupunkisuunnittelun ensisijainen tehtävä on tehdä kaupungista toimiva fyysinen ympäristö – ei herättää tietynlaista paikan henkeä (Häkli 1997: 48–49). Väistämättä kaupunkitilan muutoksilla on kuitenkin vaikutuksia siihen, miten kaupunkimaisema koetaan. Tästä konkreettinen esimerkki on rakennusten korkeus. Suomalaiset kaupungit ovat vielä melko matalia, mutta kautta maailman kaupungeissa on painetta kasvattaa rakennusten korkeutta. Tämä on osa globaalia kaupungistumisen ilmiötä ja vahvasti globaali piirre (Charney ym. 2021: 2). Keskustelua rakennusten korkeudesta käydään myös suomalaisissa kaupungeissa, esimerkiksi Oulussa (Ervasti 2019). Oulun tapauksessa keskustelussa nousi esiin myös kirkon rooli, sillä alkuperäisessä esityksessä rakennusten ei tulisi ylittää tuomiokirkon tornin korkeutta. Tuomiokirkko on esitetty kuvassa 7. Keskustelu on malliesimerkki siitä, kuinka poliittisessa päätöksenteossa määritellään kaupunkimaiseman vallitsevaa skaalatasoa. Tyypillisesti nimenomaa Euroopassa korkeaa rakentamista on rajoitettu pyrkimyksenä suojella historiallisia paikkoja (Charney ym. 2021: 2). Ylipäätään moderni rakentaminen yhdistetään vahvasti globaaliuteen. Sen sijaan maiseman historialliset piirteet koetaan omiksi, paikallisiksi tai suomalaisiksi piirteiksi. Särkän (1996: 43) mukaan nimenomaa tällaiset historialliset piirteet ovat tärkeitä identifiointumisen kannalta.

Lopuksi on syytä vielä pohtia hieman Helsinkiä ja Helsingistä nimenomaan Kauppatoria. Tämä johtuu siitä, että Helsingin Kauppatori ja sitä ympäröivät laivaterminaalit toimivat liminaalitulana – paikkana globaalin ja lokaalin välissä, sekä Helsingin kantaessa pääkaupungin roolia, myös paikkana globaalin ja suomalaisen välissä. Karvinen on tarkastellut laajemmin rannan roolia kaupungissa, ja hän on nähnyt sen olevan portti pois kaupungista; ”meri on tie parempaan elämään tai kohti tuntemattomia seikkailuja” (Karvinen 1997: 160). Toisaalta, kun perspektiiviä muutetaan ja rantaa katsotaan mereltä päin, näyttää kauppatori ja sitä ympäröivä maisema ehkä ensisijaisesti paluuna kotimaahan ja toissijaisesti paluuna Helsinkiin. Ylipäätään Helsinki on Suomen pääkaupunkina jonkinlainen portti Suomeen, tunnuskuva koko Suomelle (Kalaoja 2016: 85–86), ja Kauppatori omalta osaltaan tätä symboloi. Kauppatori kuului tarkastelualueeseen Helsingissä, mutta tarkastelu tapahtui maa jalkojen alla eli ei mereltä kohti kaupunkia.

Mutta vaikka kuvassa 5 myös näkyvä Kauppatori symboloi suomalaisuutta, on sille hankala keksiä mitään muita perusteita kuin Helsingin asema valtion pääkaupunkina, sekä ajan

vaikutus maiseman merkityksiin. Empiretyylin, johon Kauppatoriakin hallitsevat rakennukset kuuluvat, voi katsoa pohjimmiltaan edustavan eurooppalaisuutta. Toisaalta useisiin Helsingin empirekeskustan rakennuksiin liittyy paljon paikallista tai valtiollista symboliikkaa. Tämä kuvastaa sitä, että yksittäisiin rakennuksiinkin voidaan liittää useita eri skaalatasoja. Kauppatorilta löytyy myös maailmanpyörä ja se kyllä vie tarkastelijan ajatukset välittömästi Lontooseen ja moneen muuhun globaaliin kaupunkiin. Maailmanpyörä ei välttämättä ole paras mahdollinen esimerkki standardoidusta maisemasta, mutta Helsingin ydinkeskustan maisemassa se omalla tavallaan tällaista edustaa. Standardoiduilla maisemilla tarkoitetaan geneerisiä maisemia, joista ei ole juurikaan tunnistettavissa paikan ominaispiirteitä (Vainikka 2016: 11; Wilkinson 2020: 220).

Tarkasteltavissa kaupungeissa on havaittavissa globaaliuden piirteitä, kuten ympäri maailmaan toistuvia merkkejä ja trendejä, mutta tarkastelu osoittaa todeksi, etteivät globaalius ja paikallisuus ole toistensa vastakohtia. Globaaliuteen ja globalisaatioon liittyy ajatus maapalloistumisesta ja samojen symbolien toistumisesta kaupungista toiseen. Tämä piirre myös yhdistää suuria globaaleja kaupunkeja (Geyh 2009: 43). Tarkasteltuja kaupunkeja ei voi maailman mittakaavassa suurina pitää, mutta niiden kaupunkimaisemasta on löydettävissä symboleja, jotka toistuvat myös kaupungeissa muualla maailmassa.

Muuttuva maisema – muuttuva identiteetti

Edellä on käyty läpi, miten paikallisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus ja globaalius näkyvät Oulun, Tampereen ja Helsingin kaupunkimaisemissa. Kaupunkimaiseman voi nähdä osana laajempaa yhteiskunnallista ja sosiaalista kontekstia (Raivo 1999: 20; Hall 2006: 204; Duncan & Duncan 2010: 226). Kaupunkimaisemaa havainnoidessa ja analysoidessa ei siis tule tarkastella vain fyysisiä rakenteita, vaan mielessä on pidettävä kysymys siitä, mitä maisema kertoo yhteiskunnasta, ja mitä pyrkimyksiä maisemalla on. Maisema muuttuu, ja sitä muutetaan jatkuvasti (von Bonsdorff 1996: 28; Tilley 2006: 7; Massey 2006: 46; Bender 2006: 306), ja sille pyritään antamaan jatkuvasti uusia merkityksiä (Duncan & Duncan 2010: 230).

Tässä tutkimuksessa on pyritty tarkastelemaan sekä maiseman materiaalista että kokemuksellista ulottuvuutta (Duncan & Duncan 2010: 225; Ainiala ym. 2021: 13). Maiseman muodostamaa kokonaisuutta on pyritty havainnoimaan maisemaa rakentavien symbolien kautta. Symboleita pyrittiin jaottelemaan eri skaalatasojen edustajiksi hyödyntäen Šiftan ja Chromýn (2017) symbolien luokittelua eri tyyppien mukaan. Tämä teoreettinen viitekehys auttoi konkretisoimaan sitä symbolien moninaisuutta, joka kaupunkimaisemissa on läsnä. Toisaalta paikan henki, paikan tuntu, paikan identiteetti ei rakennu vain symboleita tarkastelemalla. Maisema on jotain muutakin kuin pelkkä materiaallinen ulottuvuus tai symbolien summa. Maiseman aineeton ulottuvuus on tärkeä, sillä ”suhde aineelliseen syntyy aina sille annettujen aineettomien merkitysten kautta” (Ainiala ym. 2021: 21). Tämän takia tutkimuksen päätutkimusmenetelmänä oli maisemassa kävely.

Oulu valikoitui yhdeksi tutkimuksessa tarkasteltavista kaupungeista sen pohjoisuuden vuoksi. Suhteessa kahteen muuhun tarkasteltavaan kaupunkiin sijaitsee Oulu selvästi erillään ja selvästi pohjoisemmassa. Tarkastelun perusteella Oulun kaupunkimaisema eroaa Helsingistä ja Tampereesta, sillä Oulun ydinkeskustassa symboliikka, ja maiseman herättämät ärsykkeet olivat vähäisempiä kuin kahdessa muussa kaupungissa. Tämä osaltaan hankaloitti skaalatasojen havaitsemista. Eron taustalla saattaa esimerkiksi olla Oulun pienempi asukastiheys. Tämä havainto mielenkiintoisella tavalla tukee huomiota globaalin tason pienuudesta Oulussa, sillä Geyhin (2009: 41) mukaan globaaleja kaupunkeja yhdistää erilaisten symbolien suuri määrä. Mutta vaikka maantieteellisesti Oulu sijaitsee selvästi kahta muuta kaupunkia pohjoisempana, on tätä maantieteellistä sijaintia hyvin hankala pitää syynä havaittujen symbolien pienempään määrään.

Symbolien vähäisyydestä huolimatta Oulusta on havaittavissa erityisesti paikallisuuden ja suomalaisuuden skaalatasot. Oulussa nämä molemmat skaalatasot erityisesti tulevat esiin

Torinrannan ympäristöstä. Torin puuaitat ja lähistöllä olevat puukorttelit edustavat niin suomalaisuutta kuin paikallisuutta, Oulun tarinaa. Oulussa vaikuttaa olevan myös vahva paikallinen kulttuuri, mikä vahvistaa paikallisuuden skaalatasoa. Julkisessa tilassa näkyvästä kulttuurista esimerkkeinä toimivat Toripolliisi- ja Ajan kulku -patsaat sekä Paska kaupunki - graffiti.

Tampere tarjoaa mielenkiintoisen vastapainon Oululle ja Helsingille. Toisin kuin kaksi edellä mainittua Tampere sijaitsee sisämaassa. Kaupungilla on myös merkittävä rooli Suomen, ja itse asiassa ihan globaalin, teollistumisen tarinan kannalta. Teollistuminen näkyy yhä edelleenkin Tampereen kaupunkimaisemassa, ydinkeskustan maisema rakentuu pitkälti Tammerkosken ja punatiilen ympärille. Arkkitehtuuri on oleellinen paitsi paikan hengen (Tuan 1975: 161–162) myös kollektiivisen identiteetin kannalta (Tuomi 2001: 192; Hall 2006: 196–200; Seliger 2013: 80).

Tampereen kaupunkimaisemasta välittyy vahvasti paikallisuus. Tämä on selkeästikin kaupunkimaisemaa Tampereella hallitseva skaalataso. Osin Tampereen kaupunkimaiseman analysointi oli haastavaa, sillä yksittäiset kohteet saattavat symboloida useita eri skaalatasoja. Tästä hyvä esimerkki on Tammerkosken maisemat. Ne on luokiteltu osaksi valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä, jotka edustavat Suomen kehitysvaiheita ja ovat maan historian edustavimpia kuvastajia. Toisaalta Tammerkosken maisemat kertovat myös globaalista teollistumisen tarinasta 1800-luvulla. Ennen kaikkea ne kuitenkin kertovat paikallista tarinaa siitä, kuinka kaupunki on rakentunut teollisuuden ympärille. Tämä on malliesimerkki onnistuneesta brändäystästä. Kyseinen maisema on tulkittavissa tamperelaiseksi, koska se on sellaiseksi pystytty kaupungin markkinoinnissa määrittelemään. Maiseman määrittelyvallasta on käynnissä lähes jatkuva kamppailu (Tilley 2006: 7).

Helsinkiin liittyy Suomen pääkaupunkina ristikkäisiä paineita. Toisaalta pääkaupunki kilpailee asemastaan osana globaalia pääkaupunkien verkostoa, ja toisaalta pääkaupungin tulee olla symboli koko maalle. Tämän johdosta Helsingissä aivan eri tavoin korostuu suomalaisuus ja globaalius kuin kahdessa muussa tarkasteltavassa kaupungissa. Suomalaisuus tulee esiin esimerkiksi lukuisissa Suomen historian merkkihenkilöitä esittävissä monumenteissa. Globaalius taas on läsnä eritoten englannin kielen sekä useiden monikansallisten yritysten logojen kautta. Osin näiden kahden skaalatason voimakkaan läsnäolon takia paikallisuus vaikuttaa jäävän Helsingin ydinkeskustassa vähäiseksi, vaikka sieltä myös paikallisuuden symboleita, kuten kaupungintalo, löytyy.

Edellä käytiin kaupunkimaisemia läpi kaupungeittain, mutta on mielekästä käydä havaintoja läpi myös siitä, miten eri skaalatasot näkyvät kaikissa tarkastelluissa kaupunkimaisemissa, silläkin uhalla, että se on osin päällekkäistä analyysia edellä olevan kanssa. Paikallisuuden osalta tällaisen analyysin tekeminen on haastavaa, sillä paikallisuus ilmenee eri tavoin tarkasteltavissa kaupungeissa. Jo määritelmällisesti jokaista paikka voi pitää uniikkina (Tuan 1975: 165; Edensor ym. 2020: 3). Paikallisuuden osalta on kuitenkin selvää, että Tampereen kaupunkimaisemassa on hyvin omalaatuisia piirteitä, ja kaupunkiin on muodostunut hyvin vahva paikallisuuden taso. Myös Oulusta on selkeästi havaittavissa paikallisuuden skaalataso. Sen sijaan hieman yllättäen Helsingin ydinkeskustassa paikallisuus on vain vähänlaista. Siellä muut skaalatasot vaikuttavat olevan voimakkaammin läsnä.

Suomalaisuuden ja paikallisuuden erottaminen tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa on toisinaan haastavaa, sillä suomalaisuus on skaalatasona rakentunut osin paikallisista piirteistä. Tästä esimerkkinä toimii hyvin jo edellä mainitut Tammerkosken maisemat, joihin on kerrostunut niin Tampereen kuin Suomenkin tarinaa. Onpa niihin liitettävissä myös kansainvälisen teollistumisen historiaa, ja tätä kautta myös globaalitaso tulee mukaan. Toisaalta suomalaisuutta skaalatasona edustavat myös useat institutionaalisesti muodostetut symbolit. Kansallisten symbolien upottamista maisemaan hyödynnetään nationalismiin, kansallistunteen, rakentamisessa (Agnew 2013: 182–183). Tällaisia muodollisia kansallisia symboleja ovat esimerkiksi siniristilippu ja leijonavaakuna. Näitä kahta tärkeämpiä suomalaisuuden piirteitä tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa kuitenkin ovat esimerkiksi Helsingin lukuisat Suomen historiasta kertovat monumentit ja rakennukset, joiden taustalla on suomalaista arkkitehtuuriosaamista sekä suomen kieli. Suomalaisuus on läsnä jokaisessa tarkasteltavassa kaupungissa – vaikkakin intensiteetissä on eroja. Selvästikin vahvimmin suomalaisuus on läsnä Helsingin ydinkeskustassa, jota on rakennettu Suomen pääkaupungiksi. Pääkaupungeissa usein kansallisella symboliikalla on merkittävä rooli (Therborn 2002: 26).

Eurooppalaisuus on osin hyvin banaalia. Tässä tutkimuksessa eurooppalaisuutta on tarkasteltu ennen muuta kahdesta näkökulmasta. Toisaalta on kiinnitetty huomiota kaupunkimaisemassa voimakkaasti läsnä olevaan arkkitehtuuriin. Empiretyyli, jota muun muassa Helsingin Senaatintorin ympäristö edustaa, on eurooppalaista alkuperää, ja tuo tarkasteltavaan maisemaan eurooppalaisen tason, vaikkakin tämä jää muiden merkitysten alle. Toisaalta Euroopan unionilla on institutionaalinen symbolinen ulottuvuus, jota EU voisi niin halutessaan teoreettisella tasolla tuoda osaksi tarkasteltavia maisemia. Tällä hetkellä EU:n muodollinen symboliikka on hyvin pienessä roolissa tarkasteltavissa kaupungeissa, yhtä

poikkeusta lukuun ottamatta. Valuuttaa on perinteisesti pidetty hyvin merkittävänä kansallisena symbolina (Billig 1995: 41), ja merkittävä symboli se on myös Euroopan unionille. Euro on vahvasti läsnä kaikissa tarkastelluissa kaupunkimaisemissa.

Eurooppalaisuuden tapaan globaalius on kaupunkimaisemissa läsnä jo hyvin banaalein, arkipäiväisin tavoin. Toki tämä on osin määrittelykysymys, sillä erityisesti globaaliuden osalta ei ole olemassa institutionaalista toimijaa, joka loisi globaalille tasolle symbolisen ulottuvuuden, johon nojata. Globalisaatio kuvaa käsitteenä niin taloudellista, hallinnollista kuin kulttuuristakin verkottumista ja yhdenmukaistumista ympäri maailman. Tarkasteltavissa kaupunkimaisemissa globaalius on havaittavissa kansainvälisten suuryritysten, pukeutumisen ja englannin kielen kautta. Maantieteellinen ero on tässä havaittavissa, sillä Helsingissä ja Tampereella globaalitaso vaikuttaa olevan huomattavasti voimakkaammin läsnä kuin Oulussa.

Jumiutuminen edellä esitettyihin kategorioihin, paikallisuuteen, suomalaisuuteen, eurooppalaisuuteen ja globaaliuteen, osoittaa poststrukturalistisen ajattelun diskursseilla maailmanrakentamisesta todeksi (Woodward ym. 2009: 401). Tämänkin tutkimuksen esimerkit osoittavat, ettei asia ole niin yksiselitteinen. Kategoriat lopulta ovat teennäisesti luotuja, jotta maailman hallitseminen olisi helpompaa. Todellisuudessa kaupunkimaisema, tai harvoin edes yksi yksittäinen kaupunkimaiseman osa, on yksiselitteisesti yhden kategorian edustaja. Tällaisia moninaisia, mutta silti aina tietyllä tavalla persoonallisia, kaupunkimaisemia voisi kutsua kosmopoliittisiksi kaupunkimaisemiksi mukaillen Ulrich Beckin näkemyksiä kosmopoliittisuudesta eli moninaisuudesta (kts. Beck 2004/2006). Myös Billig (1995: 149) muistuttaa siitä, etteivät globaali ja kansallinen ole vastakkain.

Maisemien tarkastelu on mielekästä, sillä identiteettien rakentamisessa käytetään hyödyksi kaupunkimaisemaa (Kalaoja 2016: 43). Eikä maisemalla ole vaikutusta vain identiteettiin, vaan sillä rakennetaan laajemmin sosiaalista todellisuutta. Maiseman piirteillä esimerkiksi pyritään tekemään luonnolliseksi tiettyjä sosiaalisia suhteita (Duncan & Duncan 2010: 238; Domosh 2013). Esimerkiksi tiettyjä ihmisryhmiä saatetaan sulkea kokonaan kaupunkikeskustojen ulkopuolelle. Tässä toki saattaa olla kyse tilallisesta ratkaisusta, mutta kuten edellä on tuotu ilmi kaupunkitila ja kaupunkimaisema ovat käsitteinä väistämättä sidoksissa toisiinsa. Kaupunkitilan muutoksilla vaikutetaan myös kaupunkimaisemaan.

On syytä vastata viimeiseen tutkimuskysymykseen: *Voidaanko nähdä kehityskulku, jossa maiseman avulla kaupunkilaisista muovataan eurooppalaisia tai globaaleja maailmankansalaisia?* On totta, että maisemaa käytetään erilaisten ideologioiden edistämiseen. Andersson (1997: 111) on nähnyt kehityskulun, jossa paikallisuus vähittäin katoaisi

liminaalisista kaupunkimaisemista, jotka ovat monikasvoisia maisemia. Tämän tutkimuksen havaintojen perusteella on ainakin tarkasteltavien kaupunkimaisemien osalta hankala yhtyä Anderssonin sanoihin. On totta, että kaupunkimaisemien globaalitaso yhdentää maisemia, mutta samaan aikaan kaupunkimaisemasta on selkeästi havaittavissa useita skaalatasoja, jolloin kaupungeissa pysyy globaaliudesta huolimatta myös paikallinen, kansallinen ja tämän tutkimuksen kontekstissa myös heikko eurooppalainen skaalataso.

Mutta toisaalta olisi naiivia ajatella, että nämä useat skaalatasot eläisivät ikään kuin rauhanomaisesti rinnakkain. Maiseman merkityksellistämisestä käydään liki jatkuvaa kamppailua (Tilley 2006: 7). Tämä ei sinänsä ole yllättävää, koska kuten edellä on tullut ilmi, maiseman avulla vaikutetaan ihmisten identiteettiin, ja vaikuttamalla ihmisten identiteettiin pystytään esimerkiksi rakentamaan kansakuntia.

Vastaus kysymykseen ei ole yksiselitteinen *kyllä* tai *ei*. Maisemaa käytetään hyödyksi ihmisten identiteetin muovaamisessa, mutta toisaalta samaan aikaan jokainen kaupunginasukas vaikuttaa maiseman rakentumiseen (Duncan & Duncan 2010: 234). Duncanin ja Duncanin (2010: 234) ajatus siitä, että maisemat performoidaan ihmisten identiteettien kautta, johtaa siihen loppupäätelmään, että muuttovirtojen myötä maisema muuttuu (kts. myös Tilley 2006: 18). Aiempi tausta vaikuttaa siihen, miten ihminen rakentaa ja performoi identiteettiään (Vainikka 2016: 10). Muistissa tulee pitää myös se, että niin yksilön henkilökohtaisen identiteetin kuin kollektiivisen identiteetin luonteeseen kuuluu se, että se muuttuu ja sopeutuu ajan kuluessa, ja identiteettiin jopa mahtuu saman aikaisesti erilaisia variaatioita (Tilley 2006; Massey 2006: 37). Eli maiseman muuttamisessa taustalla eivät ole vain poliitikot, yritykset ja kaupunkikuvalobbarit, vaan myös he, jotka maisemaa konkreettisesti asuttavat. Muuttoliike ei kuitenkaan tarkoita, että maisemista ja paikoista katoaisi paikallisuus, vaan pikemminkin paikallisuus muovautuu uudenlaiseksi (Rannila 2021: 356).

Iso kysymys on kuitenkin se, että miten identiteetti tulevaisuudessa ymmärretään. Tulevaisuudessa voi olla niin, ettei identiteetti samalla tavalla enää sitoudu tiettyyn alueeseen, vaan identifioitumista haetaan esimerkiksi sosioekonomisesta ryhmästä. Esimerkiksi kuluttaminen voi olla identiteettiä määrittelevä tekijä (Billig 1995: 132). Päivänselvää on se, että vaikka maailma muuttuu, ei ihmisen tarve identifioitumiselle katoa mihinkään (Beck 2004/2006: 110). Alueeseen sitoutumatonta identiteettiä voidaan kutsua deterritorialisoituneeksi identiteetiksi (Mitchell 2000: 279–280). Tämä on osa postmodernia ajattelua (Billig 1995: 134). Kosmopoliittisessa maisemassa eläessä identifioitumista voi olla helpompi hakea jostain muusta kuin maisemassa näkyvistä alueisiin perustuvista skaalatasoista,

sillä näitä tasoja saattaa maisemassa olla useita, kuten tämä tutkimus on osoittanut. Maisema on luonteeltaan muuttuva ja kiistelty, ja kun mukaan on tullut useampi skaalataso, tarjoaa maisema entistä vähemmän selkeitä identifioitumisen kohteita, ja näin ollen identifioituminen tapahtuu abstraktimman deterritorialisoituneen identiteetin kautta (Tilley 2006: 18).

Toisaalta maisemalla ei vaikuteta vain globaaliuden ja eurooppalaisuuden edistämiseen, vaan myös paikallisuuden ja suomalaisuuden edistämiseen, ja niistä kiinni pitämiseen. Alueidentiteettien voi nähdä olevan jonkinlainen puolustusmekanismi globalisaatiota vastaan (Šifta & Chromý 2017: 101). Maisemia saatetaan myös pyrkiä suojelemaan muilta skaalatasoilta (Vainikka 2016: 19).

Tarkasteltavana olevissa kaupungeissa eurooppalaisuus ja globaalius muodostavat jo selkeän tason kaupunkimaisemaan, ja pitkälti jo hyvin arkipäiväisin tavoin, esimerkiksi valuutan ja pukeutumisen kautta. Nämä tasot ovat läsnä myös ihmisten elämässä. Soveltaen Billigin (1995: 69) ajatusta siitä, että kansallinen identiteetti on päivittäin eletty elämänmuoto, voi pohtia kuinka kansallista tuo elämä on, jos ja kun se pohjaa moneen eurooppalaiseen tai globaaliin symboliin. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti johda siihen, että kaupungeissa asuvista ihmisistä tulisi eurooppalaisia tai he identifioituisivat johonkin hyvin abstraktiin globaaliin tasoon, vaan todennäköisemmin tuloksena on jonkinasteisia kosmopoliittisia identiteettejä, joihin mahtuu useita eri tasoja tai sitten deterritorialisoituneita, alueisiin sitoutumattomia, identiteettejä. Tutkijan havainnointiin perustuvana poikittaistutkimuksena tässä yhteydessä ei pystytä vastamaan kysymykseen muutoksesta, ja jää nähtäväksi, ja jatkotutkimuksen varaan pitääkö Beckin (2002: 29) ajatus symbolien globalisoitumisen aiheuttamasta muutoksesta, jossa kansallinen muuttuu kosmopoliittiseksi ja kansallinen identiteetti korvautuu jonkinlaisella kosmopoliittisella identiteetillä paikkansa. Jatkossa onkin haastatteluiden ja kyselyiden kautta selvitettävä, mitä kaupunkimaisemat ja kaupunkimaisemien symbolit kaupunkilaisille merkitsevät – ja miten he kokevat tämän muuttuneen ajan saatossa. Tällainen tutkimus tarjoaisi myös hyvää pohjaa tarkastella erityisesti ikäryhmittäin kaupunkimaiseman muutoksen merkitystä. Kuten Unt (2012: 23) on todennut, eri ikäryhmät kokevat maiseman eri tavoin.

Lähdeluettelo

- Agnew, J. (2013). Nationalism. *Teoksessa*: Johnson, N., R. Schein & J. Winders. (toim.). *A New Companion to Cultural Geography*. Wiley-Blackwell. Lontoo.
- Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (2021, toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere.
- Ainiala, T. (2021). Nimet kaupunkimaisemassa – Kerrostumat, merkitykset ja mielikuvat. *Teoksessa*: Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere. 119–142.
- Airriess, C., M. Hawkins & E. Vaughan (2012). Situating banal nationalism, the culture wars, and civil religion: governing localized geographies of national identity in Indiana. *Social & Cultural Geography* 13: 1, 49–67.
- Andersson, H. (1997). Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiuudistuksessa. *Teoksessa*: Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani. (toim.). *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 107–128.
- Anttila, J. (2007). Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. *Sosiaalipsykologisia tutkimuksia* 14. Yliopistopaino. Helsinki.
- Backhaus, G. (2009). Phenomenology/Phenomenological Geography. *Teoksessa*: Kitchin, R. & N. Thrift. (toim.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier. Amsterdam. 137–144.
- Beck, U. (2002). The Cosmopolitan Society and its Enemies. *Theory, Culture & Society* 19: 1–2, 17–44.
- Beck, U. (2004/2006). *Cosmopolitan Vision* (kääntänyt C. Cronin). Polity Press.
- Bell, D. A. & A. de-Shalit. (2011). *The Spirit of Cities. Why the Identity of a City Matters in a Global Age*. Princeton University Press. Princeton.
- Bender, B. (2006). Place and landscape. *Teoksessa*: Tilley, C., W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer. (toim.). *Handbook of Material Culture*. Sage. Lontoo. 303–314.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. Sage Publications. Lontoo.
<http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781446221648>
- Bissel, D. (2009). Visualising everyday geographies: practices of vision through travel-time. *Transactions of the Institute of British Geographers* 34: 1, 42–60.
- von Bonsdorff, P. (1996). Maiseman esteettinen tulkinta ja arvottaminen. *Teoksessa*: Häyrynen, M. & O. Immonen (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 26–36.
- Boos, T. (2020). Territorial collective identities and the internet. Processes of individuation of Siena's neighbourhoods. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*. DOI: 10.1080/04353684.2020.1775490.
- Casakin, H., B. Hernández & C. Ruiz. (2015). Place attachment and place identity in Israeli cities: The influence of city size. *Cities* 42, 224–230.
- Charney, I., M. Drozd & G. Rosen. (2021). Venerated skylines under pressure: a view of three cities. *Urban Geography*. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1897742>.

- Collier, M. (2020). Place-walking. The Umwelt explored through our creative imagination. *Teoksessa*: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 678–691.
- Cosgrove, D. (2006). Modernity, community and the landscape idea. *Journal of Material Culture* 11: 1-2, 49-66.
- Crang, M. (1999). Nation, region and homeland: history and tradition in Dalarna, Sweden. *Ecumene* 6: 4, 447–470.
- Crang, P. (2010). Cultural geography: after a fashion. *Cultural Geographies* 17: 2, 191-201.
- Cresswell, T. (2003). 'Landscape and the obliteration of practice'. *Teoksessa*: Anderson, K., M. Domosh, S. Pile & N. Thrift (toim.). *Handbook of cultural geography*. Sage, Lontoo. 269-281.
- Domosh, M. (2013). Consumption and Landscape. *Teoksessa*: Johnson, N., R. Schein & J. Winders. (toim.). *A New Companion to Cultural Geography*. Wiley-Blackwell. Lontoo.
- Duffy, M. (2020). Soundscapes. *Teoksessa*: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 125-134.
- Duncan, N. & J. Duncan. (2010). Doing Landscape Interpretation. *Teoksessa*: DeLyser, D., S. Herbert, S. Aitken, M. Crang & L. McDowell (toim.): *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*, 225–247. Sage.
- Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (2020; toim). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York.
- Edensor, T. (2020). The luminosity of place: light, shadow, colour. *Teoksessa*: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 145–154.
- Ervasti, A. (2019). Esitys korkean rakentamisen periaatteista Oulun keskustassa sai osakseen kovaa kritiikkiä – poistettiin kaupungin yhdyskuntalautakunnan tiistain kokouksen esityslistalta. <<https://www.kaleva.fi/esitys-korkean-rakentamisen-periaatteista-oulun-ke/1686171>>, luettu 25.06.2021.
- Forsberg, P. (2015). Helsingin kaupunginosia, alueita ja niiden nähtävyyksiä. <<https://www.pienimatkaopas.com/helsinki/alueet.html>>, luettu 28.04.2021.
- Geyh, P. (2009). *Cities, Citizens, and Technologies: Urban Life and Postmodernity*. Routledge. New York.
- Granö, J. G. (1930). *Puhdas maantiede*. WSOY, Porvoo.
- Granö, P. (2013). Visuaalisuus kokemuksena ja tietämisenä paikan tutkimuksessa. *Teoksessa*: Granö, P., A. Kesitalo & S. Ronkainen. (toim.). *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. 67–78.
- Hall, M. (2006). Identity, memory and counter-memory. The Archaeology of an Urban Landscape. *Journal of Material Culture* 11: 1-2, 189-209
- Haila, A. (2002). Katsauksia. Patrick Le Galès ja eurooppalainen kaupunki. *Yhdyskuntasuunnittelu* 40: 1, 28–38.
- Hansen, T. B. & O. Verkaaik. (2009). Introduction – Urban Charisma. On Everyday Mythologies in the City. *Critique of Anthropology* 29: 1, 5-26.

- Hellén, A. E. (2019). Kielimaiseman vaikutus maahanmuuttajien liikkuvuuteen pääkaupunkiseudulla. *Alue ja ympäristö* 48: 1, 85–100.
- Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. (2013). *Helsingin yleiskaava. Kaupunkikaava – Helsingin uusi yleiskaava. Visio 2050*. <https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2013-23.pdf>. Luettu 09.10.2020.
- Hirsch, E. (2006). Landscape, myth and time. *Journal of Material Culture* 11: 1-2, 151-165.
- Häkli, J. (1997). Näkyvä yhteiskunta: kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. *Teoksessa: Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani. (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 37–52.
- Härö, M. (2001). Tiedon ja valistuksen tilat. *Teoksessa: Lounatvuori, I. & L. Putkonen (toim.) Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Hämeenlinna. 154–161.
- Ilmonen, M. (1996). Suomalaisuuden maisemat. *Teoksessa: Häyrynen, M. & O. Immonen (toim.) Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 16–25.
- Isohookana-Asunmaa, T. (2017). *Kulttuuriministerikulttuuri*. Edita. Helsinki
- Johnson, N. C. (2013). Political Landscapes. *Teoksessa: Johnson, N., R. Schein & J. Winders. (toim.) A New Companion to Cultural Geography*. Wiley-Blackwell. Lontoo.
- Jones, R. (2020). Place and nation. *Teoksessa: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim.) The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 42-52.
- Joutsalmi, S. (2001). Juna ajaa ohi. *Teoksessa: Lounatvuori, I. & L. Putkonen (toim.) Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Hämeenlinna. 102–105.
- Jäntti, A. (2021). Kaupunki ihmisten tuntemana. *Teoksessa: Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (toim.) Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere. 95–118.
- Kalaoja, J. (2016). *Kuvista mielikuviksi. Valokuvat Suomi-brändin vetovoimatekijöinä*. Nordia Geographical Publications 45: 1
- Kallunki, E. (2020). 95-vuotias Elovena-tyttö vaihtaa kansallispukunsa siniseen mekkoon – ”Elovena on valmis kansainvälistymään”. <<https://yle.fi/uutiset/3-11158698>>. Yle.fi. Luettu 12.01.2021.
- Karjalainen, P.T. (1993: toim.). *Maantieteen maisemissa. Aiheita kulttuurimaantieteen alalta*. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Karjalainen, P. T. (1996). Kolme näkökulmaa maisemaan. *Teoksessa: Häyrynen, M. & O. Immonen. (toim.) Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 8-15.
- Karjalainen, P. T. (2000). Earth writing as Humane Art. *Teoksessa: Lehari, K. & V. Sarapik. (toim.) KOHT ja PAIK / PLACE and LOCATION I*. The Estonian Academy of Arts. Tallinna.
- Karvinen, M. (1997). Kaupungin ranta kulttuurisena rajana. *Teoksessa: Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani. (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 143–162.

- Knapas, M. T. (2001). Kirkko kiintopisteenä. *Teoksessa*: Lounatvuori, I. & L. Putkonen (toim.) *Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Hämeenlinna. 44–51.
- Kolbe, L. (2008). Symbols of civic pride, national history or European tradition? City halls in Scandinavian capital cities. *Urban History* 35: 3, 382–413. doi: 10.1017/S0963926808005701
- Kolbe, L. (2020). *Kaupunki ja maaseutu – reunassa vai keskellä. Puheenvuoro webinaarissa Kestävä ja hajautettu yhteiskunta – utopiaa vai huomisen todellisuutta?* 28.10.2020.
- Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. (2020). Kielitoimiston sanakirja, paikallisuus. <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/paikallisuus?searchMode=all>>, luettu 26.11.2021.
- Lea, J. (2009). Post-Phenomenology/Post-Phenomenological Geographies. *Teoksessa*: Kitchin, R. & N. Thrift. (toim.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier. Amsterdam. 373–378.
- Lesh, J. (2020). Place and heritage conservation. *Teoksessa*: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim.). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 431–441.
- Lähteenmäki, M. (2017). *Tammerkosken kansallismaisema teollisuusperintönä. Verkatehtaasta Finlaysoniin 1965–2005*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Massey, D. (2006). Landscape as a provocation. Reflections on Moving Mountains. *Journal of Material Culture* 11: 1-2, 33-48.
- Messely, L., N. Schuermans, J. Dessein & E. Rogge (2014). No region without individual catalysts? Exploring region formation processes in Flanders (Belgium). *European Urban and Regional Studies* 21: 3, 318–330.
- Minca, C. (2009). Postmodernism/Postmodern Geography. *Teoksessa* Kitchin, R. & N. Thrift. (toim.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier. Amsterdam. 363–372.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural geography. A critical introduction*. Oxford, Blackwell publishers Ltd.
- MRL. Maankäyttö- ja rakennuslaki. 05.02.1999/132
- Museovirasto. (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. <http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>, luettu 31.08.2021.
- Mykkänen, J. (2007). Symbolinen poliittisessa mainonnassa. *Teoksessa*: Kaakkuriniemi, T. & Mykkänen, J. *Politiikan representaatio: Juhlakirja Kyösti Pekoselle hänen 60 vuotispäivänään*.
- Mäkiranta, M. (2013). Semioottinen valokuva-analyysi, kuvan monimerkityksellisyys ja visualisoitu kokemus. *Teoksessa*: Granö, P., A. Keskitalo & S. Ronkainen. (toim.). *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. 13–24
- Nash, C. (2013). Cultural Geography in Practice. *Teoksessa*: Johnson, N., R. Schein & J. Winders. (toim.). *A New Companion to Cultural Geography*. Wiley-Blackwell. Lontoo.
- Nieminen, T. & L. Larja (2015). Kielitaito. *Teoksessa*: Nieminen T., H. Sutela, U. Hannula. (toim.). *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Tilastokeskus. Helsinki. 43–54.

- Niukkanen, M. (2001). Uusia kaupunkeja kauppaa varten. *Teoksessa*: Lounatvuori, I. & L. Putkonen. (toim.) *Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Hämeenlinna. 69–72.
- Olsson, P., J. Rinne & T. Suopajarvi. (2021). Kaupungin tuntu – Paikka moniaistisena kokemuksena. *Teoksessa*: Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere. 31–60.
- Ortamo, S. (2019). Helsinki pohtii autojen häätämistä keskustasta, Oslossa se on jo todellisuutta ja jakaa kaupunkilaiset kahteen leiriin. <<https://yle.fi/uutiset/3-10988966>>. Yle.fi. Luettu 10.05.2021.
- Paasi, A. (1982). Subjektiiivisen elementin merkityksestä J. G. Granön maantieteellisessä ajattelussa. *Terra* 94: 2, 140–156.
- Paasi, A. (2001). Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies* 8: 1, 7–28.
- Paasi, A. (2003). Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography* 27: 4, 475-485. DOI: 10.1191/0309132503ph439pr.
- Paasi, A. (2009). The resurgence of the ‘Region’ and ‘Regional Identity’: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies* 35, 121-146. doi:10.1017/S0260210509008456.
- Paasi, A. (2011). The region, identity, and power. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 14, 9-16. doi:10.1016/j.sbspro.2011.03.011.
- Peng, J., D. Strijker & Q. Wu. (2020). Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings? *Frontiers in Psychology* 11: 294. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00294.
- Pietarinen, H. (2013). Tekstiilin kolmiulotteinen tilallisuus – tekstuurin tuntu. *Teoksessa*: Granö, P., A. Keskitalo & S. Ronkainen. (toim.). *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. 121–134.
- Raivo, P. (1993). Kulttuurimaiseman ikonografia: lähtökohtia tutkimuksen jäsentymiselle. *Teoksessa*: P.T. Karjalainen. (toim.) *Maantieteen maisemissa. Aiheita kulttuurimaantieteen alalta*. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Raivo, P. (1996). Maiseman ikonografia. *Teoksessa*: Häyrynen, M. & O. Immonen (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 47–53.
- Raivo, P. (1997). Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. *Teoksessa*: Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani. (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 193–210.
- Raivo, P. (1999). Maisematutkimuksen metodologisia valintoja. *Teoksessa*: Karjalainen P.T. & P. Raivo. *Maantieteen maisemia: johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen*. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste 27. Oulun yliopisto. Oulu. 15–22.
- Rannila, P. (2021). Humanistinen maantiede tänään? Käsitteellisiä avauksia 2000-luvun kaupunkitutkimukseen. *Teoksessa*: Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere. 345–364.

- Rantavaara, M. (2019). ”Komppaan kaikkia, et ihan diippishittii” – Somessa irvailaan Triplan nimistölle, YIT puolustaa ”kansainvälisyyttä”. Hs.fi. <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006274889.html>>, luettu 15.10.2021.
- Roberts, E. (2012). Geography and the visual image: A hauntological approach. *Progress in Human Geography* 37: 3, 386–402.
- Rose, G. (2003). On the need to ask how, exactly, is geography “visual”? *Antipode* 35: 2, 212–221.
- Roy, A. (2011). Urbanism, worlding practices and the theory of planning. *Planning Theory* 10: 1, 6–15.
- Samuel, R. (1994). *Theatres of Memory*. Verso, Lontoo.
- Shields, R. (2013). *Spatial Questions: Cultural Topologies and Social Spatialisations*. Sage. Los Angeles.
- Seliger, M. (2013). Kaupunkiympäristön visuaalisuus tutkimuskohteena. *Teoksessa*: Granö, P., A. Keskitalo & S. Ronkainen. (toim.). *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. 79–96.
- Šifta, M. & P. Chromý (2017). The importance of symbols in the region formation process. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 71: 2, 98–113.
- Sonkoly, G. (2017). *Historical Urban Landscape*. Palgrave Macmillan. Cambridge.
- Suomen virallinen tilasto. (2019). *Väestörakenne [verkkojulkaisu]*. Vuosikatsaus 2018. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2018/01/vaerak_2018_01_2019-11-22_tie_001_fi.html, luettu 21.07.2021.
- Suomen virallinen tilasto. (2021). *Väestörakenne [verkkojulkaisu]*. Helsinki. Tilastokeskus. <<http://www.stat.fi/til/vaerak/meta.html>>, luettu 15.10.2021.
- Syrjälä, V. (2021). Metro ja markkinavoimat – Kielimaisema kaupungin kuvaajana. *Teoksessa*: Ainiala, T., A. Kivilaakso, P. Olsson, P. Savolainen & T. Vahtikari (toim.). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino. Tampere. 169–194.
- Särkkä, J. (1996). Maaseudun rakennetun ympäristön esteettisyyden arvottaminen videon avulla. *Teoksessa*: Häyrynen, M. & O. Immonen. (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 40–46.
- Tampere. (2006). Julkiset veistokset ja monumentit. <<https://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/patsaat/teossivu.htm>>, luettu 04.12.2021.
- Tampere. (2013). *Tampere alueittain 2013*. Juvenes Print Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Tampere. (2018). Viiden tähden keskusta 2018–2030. Tampereen keskustan kehittämisohjelma 2018–2030. <https://www.tampere.fi/tiedostot/v/bj21Xli2v/Tampereen_kaupunki_Viiden_tahden_kustan_kehittamisohjelma_2018_2030_lowres.pdf>. Luettu 09.10.2020.
- Tani, S. (1997). Maantiede ja kuvien todellisuudet. *Teoksessa*: Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani. (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 211–226.
- Therborn, G. (2002). Monumental Europe: The National Years. On the Iconography of European Capital Cities. *Housing, Theory and Society* 19, 26–47.
- Thrift, N. (2000). Afterwords. *Environment and Planning D: Society and Space* 18: 2, 213–255.

- Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory. Space, politics, affect*. Oxon. Routledge.
- Thomas, J. (2006). Phenomenology and material culture. *Teoksessa*: Tilley, C., W Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer. (toim.). *Handbook of Material Culture*. Sage. Lontoo. 43-59.
- Tilley, C. (1994). *A Phenomenology of Landscape*. Oxford. Berg.
- Tilley, C. (2006). Introduction. Identity, Place, Landscape and Heritage. *Journal of Material Culture* 11: 1-2, 7-32. DOI: 10.1177/1359183506062990
- Tuan, Y-F. (1975). Place: An Experiential Perspective. *Geographical Review* 65: 2, 151-165.
- Tuomi, T. (2001). Modernismin arkkitehtuurin suojelu. *Teoksessa*: Lounatvuori, I. & L. Putkonen. (toim.) *Rakennusperintöme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö & Museovirasto. Hämeenlinna. 192–193.
- Uimonen, H. (2020). Kertojien kaupungit: aistielämäkerrallinen kävely ympäristön ja muistamisen tutkimusmenetelmänä. *Alue ja ympäristö* 49: 1, 19–35.
- Unt, L. (2012). *Landscape as playground*. Unigrafia, Helsinki.
- United Nations. (2018). *The World's Cities in 2018. Data Booklet*.
- Zimmerbauer, K. (2011). From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies* 19: 2, 243–260.
- Zimmerbauer, K. & A. Paasi. (2013). When old and new regionalism collide: Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies* 30: 31-40. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.11.004>.
- Vainikka, J. (2016). 'A citizen of all the different bits': emotional scaling of identity. *Geojournal* 81: 1, 5–22.
- Vasemmistonuoret. (2020). Vasemmistonuoret: On aika siirtää patsaat paraatipaikoilta puistoon! <<https://vasemmistonuoret.fi/fi/ajankohtaista/vasemmistonuoret-on-aika-siirtaa-patsaat-paraatipaikoilta-puistoon>>, luettu 25.06.2021.
- Whelan, Y. (2016). Mapping Meanings in the Cultural Landscape. *Teoksessa*: Ashworth, G.J. & B. Graham (toim.): *Senses of Place: Senses of Time*, 61–72. Routledge.
- White, J. M. (2016). Anticipatory logics of the smart city's global imaginary. *Urban Geography* 37: 4, 572–589.
- Wilkinson, S. (2020). Introduction: power, identity and place. *Teoksessa*: Edensor, T., A. Kalandides & U. Kothari (toim). *The Routledge Handbook of Place*. Routledge, New York. 219–224.
- Woodward, K., D.P. Dixon & J.P. Jones III. (2009). Poststructuralism/Poststructuralist Geographies. *Teoksessa*: Kitchin, R. & N. Thrift. (toim.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier. Amsterdam. 396–407.
- Wydra, H. (2012). The power of Symbols – Communism and beyond. *International Journal of Politics, Culture and Society* 25: 1–3, 49–69.
- Öner, S. (2004). The Limits of European Integration: the Question of European Identity. *Ankara Review of European Studies* 3: 2, 27–38.